

ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาที่มีต่อการพัฒนาทางสังคมของเด็กปฐมวัย

ปริญญาานิพนธ์

ของ

สังเวียน พิงแสง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

พฤษภาคม 2552

ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาที่มีต่อพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย

ปริญญานิพนธ์

ของ

สังเวียน พิงแสง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

พฤษภาคม 2552

เป็นลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาที่มีต่อการพัฒนาทางสังคมของเด็กปฐมวัย

บทคัดย่อ

ของ

สังเวียน พิงแสง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

พฤษภาคม 2552

สังเวียน พึ่งแสง. (2552). ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาที่มีต่อการทาง
สังคมของเด็กปฐมวัย. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม:
รองศาสตราจารย์ ดร.กุลยา ตันติผลาชีวะ, อาจารย์ ดร.ราชันย์ บุญธิมา.

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย
ที่ใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา และเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของพัฒนาการทางสังคม
ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้
คือ นักเรียนชาย-หญิง ที่มีอายุระหว่าง 5-6 ปี กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปี
การศึกษา 2551 โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
นครปฐม เขต 2 จำนวน 1 ห้องเรียน แล้วสุ่มนักเรียนจำนวน 15 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple
random sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า คือแผนการจัดกิจกรรมการสอบแบบจิต
ปัญญา และแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมที่มีค่าความเชื่อมั่นของผู้สังเกตเท่ากับ .913 สถิติที่ใช้ใน
การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และความเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัด
ซ้ำ (Repeated – measures ANOVA) และ t-test แบบ Dependent

ผลการศึกษาพบว่า

1. การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ ก่อนการจัดกิจกรรมการสอน
แบบจิตปัญญาและหลังจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญหามีค่าเฉลี่ยพัฒนาการทางสังคมของเด็ก
ปฐมวัยแยกรายด้านและโดยรวมแตกต่างกัน คือหลังการจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญาแต่ละ
สัปดาห์มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญาในทุก ๆ ด้าน

2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญหามีผลทำให้พัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย
ในแต่ละสัปดาห์ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในทุก ๆ ด้าน และโดยรวม
และเมื่อเปรียบเทียบรายคู่ในแต่ละช่วงเวลาของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยโดยรวม มีความ
แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในทุก ๆ ช่วงเวลา

THE EFFECT OF PSYCHO-INTELLECTUAL LEARNING MODEL ON SOCIAL
DEVELOPMENT OF YOUNG CHILDREN

AN ABSTRACT

BY

SANGWEAN PUENGSAENG

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Education Degree in Early Childhood Education
at Srinakharinvirot University

May 2008

Sangwean Puengsaeng. (2009). *The Effect of Psycho-Intellectual Learning Model on Social Development of Young Children*. Master Thesis, M.Ed. (Early Childhood Education). Bangkok: Graduate School, Srinakharinvirot University. Advisor Committee Dr.Kulaya Tantiphlachiva, Dr.Rachan Boonthima.

This research was aimed at studying the developmental changes in society of pre-school students under the Contemplative Learning Activities and comparing the differences of development in society of pre-school students both pre- and post-activities through the contemplative learning. The subjects in this research were male and female students aging between 5 - 6 years old in pre-school level 2 for the academic year 2007, Phratamnak Suankularb Mahamongkol School, under the Educational Service Area Office 2, totally 1 room through the Simple random sampling, and 15 students through Simple random sampling. The instruments used for collecting the data were the activity plan for the examination through the contemplative learning and observation form for the social behaviors with the reliability at .913. The analytical statistics were Average, Standard Deviation, Repeated – measures ANOVA and t-test (Dependent)

The results were as followings

1. For the development in society of pre-school students under the contemplative learning activities, it was found that pre- and post-activities through the contemplative learning indicated the difference in the average of development in society of pre-school students in each and overall aspects. The post-activities through the contemplative learning in each week indicated the higher average than the pre-activities in every aspect.
2. For the development in society of pre-school students under the pre- and post-activities through the contemplative learning, it was found that the activity planning for the contemplative learning affected the development in society of pre-school students in each week differently with statistical significance at .01 in every and overall aspects. When each pair was compared for each duration of the development in society of pre-school students, it indicated the difference with statistical significance at the level .01 in every duration.

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะความกรุณาในการให้ความช่วยเหลือและคำแนะนำอย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษยา ตันติผลาชีวะ ประธานกรรมการที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ ดร.ราชันย์ บุญธิมา ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดีมาโดยตลอด และขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์ กรรมการสอบปริญญานิพนธ์ ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยซาบซึ้งในความกรุณาและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์หทัยรัตน์ ทรวดทรง อาจารย์จิตเกษม ทองนาค อาจารย์อัญชลีกร เมืองบุรี ดร.สันทนา พูลพัฒน์ อาจารย์ละออ วัฒนไพโรจน์ อาจารย์เพ็ญพิศ กมลสุขขีนิยง ที่กรุณาให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ละออ วัฒนไพโรจน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล ที่กรุณาให้การสนับสนุนและให้ความอนุเคราะห์ในการศึกษาค้นคว้าและเก็บข้อมูล ขอขอบพระคุณคณะครูสายชั้นอนุบาล เด็กๆ ชั้นอนุบาลปีที่ 2 ห้อง 2 โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล นางสาวทิพวรรณ รุ่งทองนิรันดร์ ผู้ช่วยวิจัย และนางสาวณัฐชยา วันดี นิสิตฝึกสอน ที่ให้ความร่วมมือและอำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยอย่างยิ่งในการทดลองและเก็บข้อมูลจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี ขอขอบคุณ นางสาวบุษวรรษ์ แสนปลื้ม ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการทำสถิติในการวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์สาขาการศึกษาปฐมวัยทุกท่าน ที่ได้กรุณาอบรมสั่งสอนให้ความรู้ตลอดจนประสบการณ์ที่มีค่าแก่ผู้วิจัย และขอขอบคุณพี่ น้อง เพื่อนนิสิตปริญญาโท พี่ปริญญาเอก สาขาการศึกษาปฐมวัยทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำ ช่วยเหลือและให้กำลังใจตลอดมา

กราบขอบพระคุณพ่อสอ ผึ้งแสง และคุณแม่ทองสุข ผึ้งแสง พร้อมด้วยพี่ชาย นายสังวาลย์ ผึ้งแสง ที่ช่วยสนับสนุนให้ทั้งกำลังกาย กำลังใจและทุนทรัพย์ในการศึกษาระดับมหาบัณฑิตครั้งนี้

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ ซึ่งมีส่วนช่วยเหลือในการทำปริญญานิพนธ์นี้ให้สำเร็จสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

คุณค่าและประโยชน์ของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณ บิดา มารดา ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่ให้การศึกษอบรมสั่งสอนและประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัย

สงเวียน ผึ้งแสง

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	4
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	4
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
กรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้า.....	6
สมมติฐานการศึกษาค้นคว้า.....	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบจิตปัญญา.....	7
ความหมายของการเรียนรู้แบบจิตปัญญา.....	8
หลักการพื้นฐานของการเรียนรู้แบบจิตปัญญา.....	8
หลักการทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา.....	8
รูปแบบการเรียนรู้แบบจิตปัญญา.....	13
องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบจิตปัญญา.....	15
ลักษณะการเรียนรู้แบบจิตปัญญา.....	24
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบจิตปัญญา.....	31
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย	33
ความหมายของพัฒนาการทางสังคม.....	33
ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย.....	34
ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคม.....	39
ลักษณะพฤติกรรมทางสังคม.....	40
ระดับพัฒนาการทางสังคม.....	42
องค์ประกอบของพัฒนาการทางสังคม.....	44
การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย.....	45
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคม.....	49

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	52
ประชากร.....	52
กลุ่มตัวอย่าง.....	52
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า.....	52
การสร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือ.....	52
แบบแผนการทดลองและวิธีดำเนินการทดลอง.....	56
การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	59
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	61
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	61
การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	61
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	62
5 สรุปผลอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	67
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	67
กลุ่มตัวอย่าง.....	67
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า.....	67
สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	68
อภิปรายผล.....	69
ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้.....	75
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	75
บรรณานุกรม.....	76
ภาคผนวก.....	83
ภาคผนวก ก.....	84
ภาคผนวก ข.....	91
ภาคผนวก ค.....	99
ภาคผนวก ง.....	101
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	104

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แบบแผนการทดลอง	56
2 วันและกิจกรรมที่ทำการทดลองและการสังเกต.....	57
3 แสดงกำหนดระยะเวลาดำเนินการทดลอง.....	57
4 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลองและหลังการทดลอง.....	62
5 เปรียบเทียบความแตกต่างของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา.....	64
6 เปรียบเทียบรายคู่ในแต่ละช่วงเวลาของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยโดยรวม.....	66

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	7
2 กลไกการประเมินภาพลักษณะกิจกรรมการสอน.....	23
3 แผนภาพหน่วยการสอนของการสอนแบบจิตปัญญา.....	25
4 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย ก่อนการทดลองและระหว่างการทดลองแต่ละสัปดาห์.....	63

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

พัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยเกิดขึ้นตั้งแต่อยู่ในวัยทารก เมื่อแรกเกิดเด็กเริ่มยิ้ม ร้องเสียงอ้ออา มองตามเสียงคน ชอบสัมผัสเป็นพฤติกรรมเริ่มต้นของพัฒนาการทางสังคม การอ้อม กอด จับ ของพ่อแม่เป็นการถ่ายทอดพฤติกรรมความรู้สึก วัฒนธรรมและสังคมให้แก่เด็กโดยลำดับ เด็กเริ่มเรียนรู้ที่จะสนองพฤติกรรมสัมผัสทั้งบวก ทางลบ เพื่อที่จะทำความเข้าใจด้วยกลไกการเรียนรู้ทางสมองของเด็ก กระบวนการนี้ เรียกว่า กระบวนการปรับตัวทางสังคม (Socialization) ซึ่งจะรวมถึงการเรียนรู้ พฤติกรรมที่เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ ด้วย (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2542: 67; อ้างอิงจาก Gordon; & Browne. 1955: 344) เด็กเริ่มมีความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัวก่อนเมื่อเริ่มโตขึ้น อายุ 3-6 ปี เด็กเริ่มมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกครอบครัวมาสู่โรงเรียน เด็กจะต้องเรียนรู้การปรับตัวให้เข้ากับ สังคมเด็กอื่นๆ โรงเรียนสอนเด็กปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เด็กจะเริ่มเรียนรู้การทำงาน ร่วมกับผู้อื่นเป็นกลุ่ม ดังนั้นการส่งเสริมพัฒนาการจึงเป็นหน้าที่ของพ่อแม่หรือผู้ปกครองที่ต้องคอย แนะนำและสังเกต ให้กำลังตลอดจนเด็กเรียนรู้การปรับตัวให้เข้ากับสังคมกับเด็กอื่นๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม (วราภรณ์ รักวิชัย. 2540: 99) ดังนั้น การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมให้แก่เด็กในขณะนี้ จึงมีความสำคัญในการวางรากฐานทางบุคลิกภาพของเด็กและการปรับตัว

ครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการเด็ก เพราะเป็นแหล่งปลูกฝัง ลักษณะนิสัยและก่อให้เกิดพื้นฐานบุคลิกภาพแก่เด็กตั้งแต่ทารกแรกเกิด รวมทั้งเป็นแหล่งถ่ายทอด พลังงานใจ คุณธรรมและค่านิยมต่างๆ ของคนในสังคมให้แก่เด็ก โดยในแต่ละครอบครัวก็จะมีวัฒนธรรม การดำรงชีวิตเฉพาะของตน (จงกล เกษตุ้ม. 2541: 2) พ่อแม่ผู้ปกครองและสมาชิกในครอบครัวจึงเป็นผู้มีอิทธิพลเบื้องต้นทำหน้าที่อบรม สั่งสอนและถ่ายทอดวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยม ของสังคมให้แก่เด็ก (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2542: 6) ปฐมวัยเป็นวัยที่พ่อแม่จะปลูกฝังเด็กให้ทำสิ่งที่ดี งามตามแบบที่สังคมนิยมได้ พินาเจท์ ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางสังคมของเด็กในวัยปฐมวัยว่า เป็น วัยที่เด็กจะเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคม โดยเด็กยังไม่เข้าใจว่าความดี ความไม่ดีเป็นอย่างไร จึงยึดถือ ความพึงพอใจของตนเองเป็นใหญ่ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2528: 8) การจัดสิ่งแวดล้อมทั้ง ทางบ้านและโรงเรียนให้แก่เด็กอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการในแต่ละช่วงอายุ เป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทางสังคมที่ดี

การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคม ต้องเริ่มจากการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของบุคคลที่อยู่ในสังคมด้านต่างๆ ให้เข้าใจแล้วต้องเริ่มปลูกฝังและให้ความรู้ที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นกับเด็กตั้งแต่วัยก่อนวัยเรียน เพราะสามารถสร้างลักษณะนิสัยและวิถีชีวิตแก่เด็กบุคคลนั้นได้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2536: 724-725) ในการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยเป็นการสอนให้เด็กรู้จักเหตุผล รู้จักกัน รู้จักให้อภัยกัน รู้จักการอยู่ร่วมกัน ฝึกให้รู้จักความสามัคคี ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม รู้จักเสียสละ ฝึกให้ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ฝึกให้รู้จักการรอคอย ความอดทน มีความพอใจและยอมรับความจริงสามารถจัดหรือปรับตัวเองให้เข้ากับสังคม ทำให้เกิดความเข้าใจ อบอุ่นใจ ความเห็นใจคนอื่น ทำให้อยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างมีความสุข (ภรณ์ คุรุรัตน์. 2535: 22)

การพัฒนาการทางสังคมสำหรับเด็กในวัยนี้ ต้องฝึกให้เด็กเกิดความไว้วางใจในผู้อื่นเมื่ออยู่ร่วมกันทำงานและเล่นร่วมกับผู้อื่นได้ มีความรับผิดชอบในการทำงานต่างๆ ร่วมกับผู้อื่นอย่างง่ายๆ ให้เด็กเข้าใจข้อตกลงและเกณฑ์ต่างๆ ฝึกให้รู้จักอดทนรอคอยให้ถึงโอกาสของตน หัดให้เด็กรับฟังผู้อื่น ชมเชยผู้อื่น (เยาวพา เดชะคุปต์. 2542: 85) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาตามแนวคิดใหม่ที่เน้นการพัฒนาทางสังคมและจิตใจ จึงเกิดการจัดโปรแกรมที่เสริมให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง (Self esteem) โดยจัดกิจกรรมให้เด็กเลือกทำกิจกรรมตามความสามารถและความสนใจ จัดกิจกรรมที่เปิดกว้างให้อิสระในการเลือกให้เด็กได้รับความสนุกสนาน กล้าคิดกล้าแสดงออก ทำให้เด็กมีความรู้และทักษะทางสังคมควบคู่ไป นั่นคือการศึกษาในโรงเรียน นั่นคือการศึกษาในโรงเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543: บทสรุปผู้บริหาร)

เมื่อเด็กอยู่บ้านเด็กจะเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมจากพ่อแม่ คนเลี้ยงและสมาชิกในครอบครัว เมื่อเข้าโรงเรียนอนุบาลจะได้พบเพื่อน ครู ประกอบกับการทำกิจกรรมที่โรงเรียน ทำให้เด็กได้เรียนรู้ทางสังคมที่กว้างขึ้น ส่วนหนึ่งมาจากการศึกษาในโรงเรียน (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2542: 66) การจัดการศึกษาในระดับอนุบาลเป็นการปูพื้นฐานชีวิตที่ดีให้แก่เด็กในวัย 3-5 ขวบ ได้เรียนรู้ทักษะต่างๆ มีคุณธรรมจริยธรรม รู้คุณค่าของชีวิตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (ศิริพรรณ ยิ้มย่อง. 2544: 52-53) จากการศึกษางานวิจัย พบว่าได้มีผู้นำวิธีการสอนแบบต่างๆ มาใช้ในการส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคม เช่น ผลของการเล่นเกมแบบร่วมมือนอกห้องเรียนที่มีต่อพฤติกรรมชอบสังคมของเด็กปฐมวัย (วรลณี โกศัย. 2540) พฤติกรรมชอบสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวเชิงสร้างสรรค์ (ศิริรัตน์ ชูชีพ. 2544) พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกลุ่ม (กรรณิการ์ โยธารินทร์. 2545) การศึกษาพฤติกรรมด้านสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ (ปัทมา ศุภกานี. 2545) การจัดประสบการณ์การเล่นพื้นบ้านไทยที่มีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย (วีรพงศ์ บุญประจักษ์. 2545) และพบว่ามีข้อเสนอแนะตรงกันว่าควรมีการศึกษา

เพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมที่เป็นวัตรกรรมการสอนในรูปแบบอื่นๆ โดยเฉพาะบทบาทและวิธีการสอนที่จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้และพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมในตนเองได้

การสอนแบบจิตปัญญา เป็นวัตรกรรมการสอนที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลางวิธีหนึ่งที่น่าเน้นเพื่อสร้างการเรียนรู้ด้วยการพัฒนาปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์ด้วยการสอนที่คำนึงถึงจิตใจของผู้เรียนและความมั่งคั่งทางพุทธิปัญญา โดยใช้กิจกรรมการสอนที่มีลักษณะปฏิบัติการคิด ผู้เรียนมีการแสดงออกเรียนรู้แบบร่วมมือ ค้นพบด้วยตนเอง และเห็นความก้าวหน้าของตนเอง โดยมีการประเมินเป็นระยะตามหลักทฤษฎีการเรียนรู้ของพียาเจต์และการเรียนรู้ด้วยการใช้การกระตุ้นของ บรูเนอร์ กิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนจะได้พัฒนาทักษะทางสังคม โดยมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในกลุ่ม ได้เรียนรู้บริบททางสังคม การทำงานเป็นกลุ่มทำให้ผู้เรียนได้พูดคุยสนทนา ได้มีส่วนร่วมอภิปราย แลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างแท้จริง (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2543; 57-79) การเรียนแบบร่วมมือโดยการให้เด็กทำกิจกรรม ทำให้เด็กได้แสดงออกถึงสิ่งที่เขาเรียนรู้ในสังคม ซึ่งมีผลต่อการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนและผู้ใหญ่ที่เขาปฏิสัมพันธ์ด้วย เนื่องจากเด็กมีทักษะทางสังคมก็จะทำให้มีปัญหาในทางสังคม กลุ่มเพื่อนไม่ยอมรับและทำให้เกิดปัญหาในการปรับตัวต่อไปในอนาคต (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2537ก: 258)

วิธีการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือกระทำ ได้คิด ได้แสดงออก ได้ร่วมมือกับเพื่อนเป็นอุปกรณ์สำคัญของการเรียนรู้วัยเด็ก เด็กจะได้ค้นหาสิ่งใหม่ๆ ฝึกวินัยในการแบ่งปันช่วยเหลือ เรียนรู้สังคม การได้ทำงานร่วมกันของเด็กในสิ่งแวดล้อมต่างๆ เป็นการฝึกทักษะทางสังคม (สุมนทนา พรหมบุญ. 2544: 10) ซึ่งกระบวนการปรับตัวทางสังคมของเด็กปฐมวัย เป็นการเรียนรู้สังคมจากผู้ใหญ่ใกล้เคียงจากพ่อแม่ การมีความสัมพันธ์กับคนอื่น ทำให้เด็กเรียนรู้ ความร่วมมือ การปฏิเสธ การรับการแบ่งปัน การสื่อสาร และแสดงออกอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้เด็กยังเรียนรู้ที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่ม ด้วยการเข้ากลุ่มกิจกรรม ปรับตัวต่อการคาดหวังของโรงเรียนรับรู้สิทธิและความรู้สึกของผู้อื่น แต่ละช่วงอายุของเด็กจะแสดงทักษะทางสังคมอย่างมีความหมาย โดยพัฒนาจากตนเองเป็นศูนย์กลางสู่สังคมแวดล้อมภายนอก เมื่อเด็กอายุ 4 ขวบ เด็กเริ่มมีความสามารถในการจำแนกความรู้สึก ความแตกต่างของตนเองกับผู้อื่น มีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกครอบครัว เล่นกับผู้อื่นได้ รู้จักรับรู้การรอคอยมากขึ้น และเริ่มมีการแบ่งปัน เมื่ออายุ 5 ขวบ เด็กจะมีความเป็นมิตร กระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือผู้อื่น เริ่มมีการแสดงความพอใจและไม่พอใจเพื่อนบ้าง เมื่ออายุ 6 ขวบ จะเป็นวัยที่พร้อมเล่นกับเพื่อน มีสังคมภายในกลุ่ม พฤติกรรมทางสังคมของเด็กส่วนใหญ่ พัฒนามาจากการเรียนรู้ในขณะที่เล่นกับเพื่อน (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2546: 129-130)

ด้วยแนวคิดพื้นฐานและลักษณะการสอนแบบจิตปัญญาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจนำการสอนแบบจิตปัญญามาจัดกิจกรรมการสอนเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมให้กับเด็กปฐมวัยในเรื่องของการยอมรับผู้อื่น การช่วยเหลือ การแบ่งปัน และความร่วมมือ เนื่องจากเด็กสอนแบบจิตปัญญามุ่งเน้นให้ผู้เรียนแสดงออก ด้วยการมีส่วนร่วม ได้ลงมือปฏิบัติจริง มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แสดงให้เห็นในสิ่งที่ตนเองเรียนรู้เพิ่มขึ้น เกิดความงอกงามทางสติปัญญาและมีความสุขในการเรียนรู้ (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2543: 47) ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัยจะเป็นแนวทางสามารถนำไปใช้ในกิจกรรมที่ต้องพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมให้กับเด็กปฐมวัยหรือเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาปฐมวัยเพื่อประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนต่อไป

จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาระดับพัฒนาการทางสังคมก่อนและระหว่างการทำทดลองกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา
2. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาในแต่ละสัปดาห์

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้านี้เป็นแนวทางสำหรับครูปฐมวัย และผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยได้มีการนำวิธีการสอนแบบใหม่มาใช้ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม ซึ่งจะเป็นแนวทางให้มีการประยุกต์ นวัตกรรมในการพัฒนาเด็กปฐมวัยในด้านต่างๆ ต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นเด็กนักเรียนชาย-หญิง อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2 มีจำนวน 5 ห้องเรียน นักเรียนทั้งหมด 180 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เด็กปฐมวัยชาย-หญิง อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นครปฐม เขต 2 จำนวน 1 ห้องเรียน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) แล้วสุ่มนักเรียนจำนวน 15 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) มาเป็นกลุ่มทดลอง

ระยะเวลาในการทดลอง

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ทำการทดลองในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 ระยะเวลาในการทดลอง 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 30-40 นาที

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา

ตัวแปรตาม ได้แก่ พัฒนาการทางสังคม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **เด็กปฐมวัย** หมายถึง เด็กที่มีอายุระหว่าง 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2

2. **กิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา** หมายถึง การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติการคิดและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง ประกอบด้วย ลักษณะการปฏิบัติของผู้เรียน 5 ประการ คือ ลงมือกระทำด้วยความคิด การแสดงออกที่ดี การเรียนแบบร่วมมือ การเรียนรู้ด้วยการค้นพบ ความก้าวหน้าในการเรียนรู้ โดยกิจกรรมการสอนไม่จำเป็นต้องเรียงลำดับตามลักษณะกิจกรรม ขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยการบูรณาการกระบวนการกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วยขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นดำเนินการ และขั้นสรุป ดังนี้

2.1 **ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน** เป็นการเตรียมความพร้อมผู้เรียนให้ทราบว่าต้องเรียนอะไรบ้าง ด้วยการบอกจุดประสงค์และเป็นกิจกรรมที่ครูสนใจผู้เรียนให้อยู่ในความพร้อมที่จะเรียน ใช้เวลา 2-3 นาที อาจทำในชั้นเรียนหรือนอกชั้นเรียน ได้แก่ เล่นเหตุการณ์ปัจจุบัน นิทาน เพลง คำคล้องจองภาพ

2.2 **ขั้นดำเนินการ** เป็นขั้นของการเรียนรู้สาระกิจกรรมการเรียนรู้ต้องสอดคล้องกับจิตใจเด็ก ความรู้สึกและอารมณ์ที่ผ่อนคลายโดยเป็นการปฏิบัติของผู้เรียน 5 ประการ คือ 1) ผู้เรียนต้องลงมือกระทำด้วยความคิด (Active Learning) 2) ผู้เรียนต้องแสดงออกที่ดี (Behaving well) 3) ผู้เรียนต้องเรียนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) 4) ผู้เรียนต้องเรียนรู้ด้วยการค้นพบ (Discovery Learning) 5) ผู้เรียนต้องก้าวหน้าในการเรียนรู้ (Progress)

2.3 ขั้นสรุป เป็นกิจกรรมที่ครูจัดขึ้นเพื่อเป็นการประเมินว่าเด็กได้มโนทัศน์ของเรื่องที่ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่ โดยให้เด็กสรุปเรื่องที่ได้เรียนรู้โดยอธิบายให้ครูและเพื่อนฟัง และครูสรุปอีกครั้ง

3. พัฒนาการทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยไปสู่พฤติกรรมตามแบบแผนที่สังคมยอมรับที่สามารถสังเกตและวัดได้โดยใช้แบบสังเกตที่ผู้วิจัยพัฒนาประกอบด้วย ลักษณะพฤติกรรมทางสังคม 4 ประการ ดังนี้

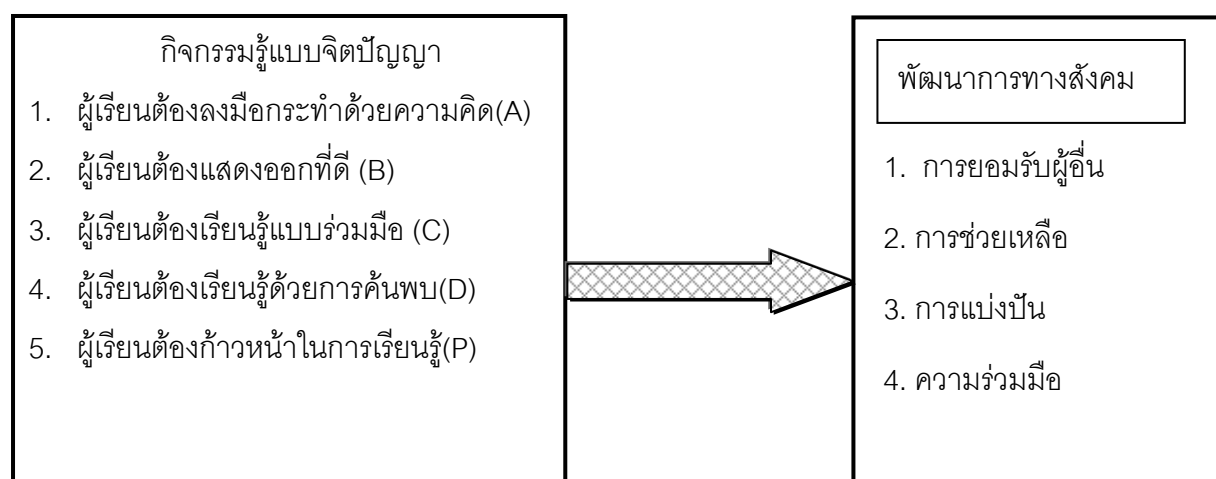
การยอมรับผู้อื่น หมายถึง การที่เด็กได้ทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ยอมรับความคิดเห็น ยอมรับการเป็นผู้นำผู้ตามของกลุ่ม

การช่วยเหลือ หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงออกถึงการแนะนำวิธีการสนับสนุนหรือตอบสนองความต้องการของเพื่อนโดยใช้การกระทำหรือคำพูดเพื่อให้เพื่อนประสบความสำเร็จในกิจกรรมที่กำลังกระทำอยู่

การแบ่งปัน หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงออกโดยการกระทำหรือคำพูดในการแบ่งหรือยืมวัสดุอุปกรณ์ที่ตนครอบครอง การชักชวนเพื่อนมาเล่นของเล่นด้วยกัน

ความร่วมมือ หมายถึง การแสดงออกของเด็กที่ยอมรับฟังเพื่อน พร้อมทั้งจะทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนให้สำเร็จตามจุดประสงค์

กรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้า

สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า

เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรม การเรียนรู้แบบจิตปัญญามีพัฒนาการทางสังคมก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกัน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบจิตปัญญา
 - 1.1 ความหมายของการเรียนรู้แบบจิตปัญญา
 - 1.2 หลักการพื้นฐานของการเรียนรู้สอนแบบจิตปัญญา
 - 1.3 หลักการทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา
 - 1.4 รูปแบบการเรียนรู้แบบจิตปัญญา
 - 1.5 องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบจิตปัญญา
 - 1.6 ลักษณะการเรียนรู้แบบจิตปัญญา
 - 1.7 กระบวนการเรียนรู้แบบจิตปัญญา
 - 1.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบจิตปัญญา
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย
 - 2.1 ความหมายของพัฒนาการทางสังคม
 - 2.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย
 - 2.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคม
 - 2.4 ลักษณะพฤติกรรมทางสังคม
 - 2.5 ระดับพัฒนาการทางสังคม
 - 2.6 องค์ประกอบของพัฒนาการทางสังคม
 - 2.7 การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย
 - 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคม

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบจิตปัญญา

การสอนแบบจิตปัญญาเป็นการสอนที่มุ่งถึงจิตใจของผู้เรียนที่ต้องการเรียนอย่างมีความสุขควบคู่ไปกับการพัฒนาปัญญา วิธีการสอนจะเน้นที่กิจกรรมการจัดการเรียนการสอนของครูที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ซึ่งการสอนแบบจิตปัญญาพัฒนาขึ้นโดย รองศาสตราจารย์ ดร.กุลยา ตันติผลาชีวะ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยมีหลักการและแนวคิดดังนี้ (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2543)

1.1 ความหมายของการเรียนรู้แบบจิตปัญญา

การเรียนรู้แบบจิตปัญญา หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยมุ่งถึงจิตปัญญา โดยให้ความหมายจิตว่า เป็นการเรียนที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียน มีการปฏิบัติการทางความคิด ตื่นตัวและสนุกที่จะเรียน ส่วนปัญญานั้นหมายถึงการส่งเสริมพุทธิปัญญา ด้วยการเพิ่มพูนและขยายข้อความรู้ที่จำเป็นต้องเรียนให้เกิดความเข้าใจอย่างกระจ่างชัดและจำได้จากกิจกรรมการสอน

1.2 หลักการพื้นฐานของการเรียนรู้แบบจิตปัญญา

เป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนการสอนต้องสนองตอบความรู้สึกความต้องการของผู้เรียน สร้างความเข้าใจและตระหนักว่าสิ่งที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้เสมอ ปัจจัยหลักของการสอนคือ ผู้เรียน การสอนที่ดีต้องสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนให้ตามจุดประสงค์การสอน ทำให้ผู้เรียนมีความสุข ใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องและการสอนต้องตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของผู้เรียน ที่ด้านอารมณ์และสังคม ครูต้องให้ความสำคัญต่อผู้เรียน (Learner Centered)

1.3 หลักการทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตามแนวจิตปัญญา คือ ทฤษฎีทางด้านพุทธิปัญญา ได้แก่ ทฤษฎีของพือาเจท์ และบรูเนอร์ ซึ่งเป็นพื้นฐานของรูปแบบการเรียนรู้แบบจิตปัญญาพือาเจท์ ได้กล่าวถึงทฤษฎีทางด้านพุทธิปัญญา (Cognitive Theory) การสร้างข้อความรู้ (Schemata) ว่าเกิดจากกระบวนการรับรู้ ความเข้าใจ และการคิดของเด็กเมื่อมีวุฒิภาวะ เป็นกระบวนการที่เกิดจากการกระทำ 2 กระบวน คือ กระบวนการซึมซับสิ่งใหม่ (Assimilation) และกระบวนการปรับความสมดุลของความรู้เดิมและความรู้ใหม่ (Accommodation) ซึ่งการรับประสบการณ์ใหม่เข้าสู่กรอบความรู้ที่สอดคล้องกับประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ แล้วซึมซับเป็นความรู้ ซึ่งการจะซึมซับหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความรู้และความเชื่อที่มีมาก่อนเหมือนกัน หากความรู้ใหม่สัมพันธ์กับความรู้เก่าที่มีอยู่แล้วเกิดสมดุล กรอบความรู้เดิมจะรวมความรู้ที่ได้รับเข้าไป ทั้งนี้การพัฒนาระบบการรับรู้จะเป็นไปตามวัยของเด็ก เพียเจต์ ได้แบ่งขั้นพัฒนาการเรียนรู้ออกเป็น 4 ขั้น คือ (สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2537: 36-43)

ขั้นที่ 1 ขั้นการเคลื่อนไหวและสัมผัส (Sensor motor Stage) ตั้งแต่แรกเกิดถึง 2 ขวบ ซึ่งได้แบ่งขั้นนี้ออกเป็น 6 ขั้น คือ

1) ขั้นปฏิบัติการสะท้อน (Reflex Stage) อายุ 0-1 เดือน ทารกจะมีพฤติกรรมที่เป็นประสาทอัตโนมัติที่มีมาตั้งแต่เกิด เช่น การดูด เป็นต้น และพยายามปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมโดยมิได้เกิดการเรียนรู้ เด่น ดูนมจากแม่ ดูนมจากขวด เป็นต้น

2) ขั้นพัฒนาอวัยวะเคลื่อนไหวประสบการณ์เบื้องต้น (Primary Circular Reaction) อายุ 1-3 เดือน ทารกจะแสดงพฤติกรรมง่ายๆ และซ้ำๆ โดยไม่เบื่อ เช่น กำมือเข้าและเปิดออกซ้ำๆ กัน ซึ่งกระทำโดยปราศจากจุดมุ่งหมาย เด็กจะสนใจสิ่งที่เคลื่อนไหว

3) ขั้นพัฒนาเคลื่อนไหวโดยมีจุดมุ่งหมาย (Secondary Circular Reaction) (อายุ 4-6 เดือน) เปียเจต์ กล่าวถึงขั้นนี้ว่า เป็นขั้นแรกที่ทารกแสดงพฤติกรรมโดยตั้งใจและมีจุดมุ่งหมาย เด็กจะแสดงความสนใจต่อผลของพฤติกรรม เช่น กระตุกเท้าเพื่อให้ตุ๊กตาที่แขวนสั้น หรือสั้นของเล่น เพราะสนใจในเสียงที่เกิดการสั่น พฤติกรรมในขั้นนี้เกิดขึ้นซ้ำๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว

4) ขั้นพัฒนาการประสานอวัยวะ (Coordination of Secondary Reaction) อายุ 7-10 เดือน ทารกจะเริ่มแก้ปัญหาอย่างง่ายๆ โดยใช้พฤติกรรมในอดีตมาช่วย เด็กวัยนี้สามารถหาของที่ซ่อนไว้ได้ เช่น อาจผลักหมอนเพื่อจะเอาตุ๊กตาที่ซ่อนอยู่ เด็กมีความเข้าใจเกี่ยวกับความมีตัวตนของวัตถุ (Object Permanence) เด็กจะเริ่มรู้ว่าตนเองเป็นอิสระ เด็กจะสามารถแยกสิ่งที่ตนต้องการและไม่ต้องการออกจากกัน และสามารถเลียนแบบหรือเลียนการเคลื่อนไหวจากผู้อื่น ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือช่วยแก้ปัญหาในสิ่งที่ตนอยากได้

5) ขั้นพัฒนาการคิดริเริ่มแบบลองผิดลองถูก (Tertiary Circular Reaction) อายุ 11-18 เดือน เด็กจะลองพฤติกรรมแบบถูกผิด (Trial and Error) เด็กจะสนใจผลของพฤติกรรมใหม่ๆ มักทดลองทำดูหลายๆ แบบ และสนใจผลที่เกิดขึ้น ซึ่งต่างจากขั้น Secondary Circular Reaction คือ เด็กไม่เพียงแต่ทำซ้ำแต่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ เป็นการทดลองสิ่งแวดล้อมเพื่อดูว่า เกิดอะไรขึ้นอย่างมีจุดมุ่งหมาย และมีความคิดริเริ่มของการกระทำ ซึ่งพิอาเจต์ สรุปว่า ความคิดริเริ่มเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของเขาวัยปัญญา

6) การเริ่มต้นของความคิด (Beginning of Thought) อายุ 18 เดือน ถึง 2 ขวบ เด็กสามารถประดิษฐ์วิธีการใหม่ๆ โดยใช้ความคิดในการแก้ปัญหา สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งหนึ่งกับสิ่งหนึ่ง และสามารถคิดแก้ปัญหาได้ ในขณะนี้ ถ้าเด็กพบปัญหาใหม่ที่ตนประสบ แต่ไม่มีวิธีแก้ปัญหา มาก่อนเด็กจะประดิษฐ์ใหม่ เป็นการแสดงว่าเด็กเริ่มใช้ความคิด ซึ่งขั้นนี้เปียเจต์ สรุปว่า เด็กจะเริ่มเรียนรู้ความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อม และความสามารถอนุมานความสัมพันธ์ของเหตุและผลได้ เด็กในขั้นนี้สามารถที่จะมีจินตนาการก่อนที่จะเริ่มแสดงพฤติกรรม เด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่โดยไม่จำเป็นต้องเห็นตัวอย่างจริงๆ แต่เลียนแบบจากการจำ

สรุปว่า ขั้นการเคลื่อนไหวและสัมผัส (Sensor motor Stage) เป็นขั้นของพัฒนาการทางสติปัญญาความคิดก่อนที่จะพูดและใช้ภาษาได้ เปียเจต์ กล่าวว่า สติปัญญาความคิดของเด็กในวัยนี้แสดงออกโดยการกระทำ (Action) เด็กสามารถแก้ปัญหาได้ แม้ว่าจะไม่สามารถอธิบายได้

ขั้นที่ 2 ขั้นก่อนปฏิบัติการ (Preoperational Stage) 18 เดือน - 7 ขวบ เป็นวัยก่อนเข้าโรงเรียน และวัยอนุบาล เด็กวัยนี้โครงสร้างของสติปัญญา (Structure) ที่จะใช้สัญลักษณ์แทนวัตถุสิ่งของที่อยู่รอบๆ ตัว หรือพัฒนาการด้านภาษา เริ่มด้วยการพูดเป็นประโยค และเรียนรู้คำต่างๆ เพิ่มขึ้น เด็กจะรู้จักคิดในใจ แต่อย่างไรก็ตามความคิดของเด็กก็มีข้อจำกัดหลายประการโดยเฉพาะตอนต้นๆ ของวัยนี้ มีสิ่งที่เด็กวัยนี้ทำไม่ได้เหมือนกับเด็กวัยประถมหลายอย่าง ลักษณะทั่วไปของปัญญาของเด็กวัยนี้อาจสรุปได้ว่า

2.1 เด็กวัยนี้จะเข้าใจภาษาและทราบว่าของต่างๆ มีชื่อและใช้ภาษาเพื่อช่วยในการแก้ปัญหาได้

2.2 เด็กเลียนแบบผู้ใหญ่ในเวลาเล่น (Deferred Imitation) หรือเลียนแบบได้โดยตัวแบบไม่ต้องอยู่หน้า จะเห็นได้จากการเล่นขายของของเด็กหรืออาบน้ำให้ตุ๊กตา หรือเล่นสมมติหรือแสร้งทำ เช่น เด็กจะเล่นทำเป็นแก้วนอนหลับ หรือใช้สิ่งต่างๆ เล่นเป็นแบบจริง เช่น กล้องกระดาษทำเป็นรถยนต์

2.3 ความตั้งใจที่ละอย่าง (Concentration) วัยนี้จึงทำให้เด็กมีความคิดบิดเบือน (Distort) จากความเป็นจริง โดยเปิเยต์ ทดลองให้เด็กอายุ 5 ขวบ ดูลูกบิดทำด้วยไม้ โดยในกล่องหนึ่งประกอบด้วย ลูกบิดสีขาว 20 ลูก และสีน้ำตาล 7 ลูก และถามเด็กว่า ลูกบิดสีใดมีมากกว่า เด็กสามารถตอบถูกว่าเป็นสีขาว แต่ถามว่าระหว่างลูกบิดสีขาวกับลูกบิดทั้งหมดอะไรมีมากกว่า เด็กยังคงตอบ สีขาวมีมากกว่า เด็กยังตอบไม่ได้ว่า ทั้งหมดมากกว่าสีขาว เพราะเด็กไม่เข้าใจว่าสีขาวเป็นส่วนหนึ่งของลูกบิด

2.4 มีการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentrism) ไม่สามารถเข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่น หรือไม่ได้เข้าใจว่าผู้อื่นคิดอย่างไร ตัวอย่างที่เห็นชัดเจน คือ เวลาเด็ก 2 คนในวัยนี้เล่นด้วยกัน และคุยกัน ถ้ามองผิวเผิน จะคิดว่าคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน แท้จริงแล้วเด็กต่างคนต่างคุยต่างเล่น ความจริงของเด็กวัยนี้คือสิ่งที่ได้รับรู้

2.5 เด็กวัยนี้ไม่สามารถจะทำการเรียงลำดับ (Seriation) ได้ เช่น ไม่สามารถจะเรียงของมากไปหาน้อย น้อยไปหามาก หรือความยาวสั้น และนอกจากนี้เด็กยังไม่เข้าใจ Reversibility คือ เด็กไม่สามารถจะเข้าใจว่า ถ้า $2 + 2 = 4$ แล้ว $4 - 2 = 2$

2.6 เด็กวัยนี้จะไม่เข้าใจความคงตัวของสสาร (Conservation) เพราะเด็กวัยนี้จะใช้เหตุผลจากรูปร่างที่เห็น (States) ไม่ใช่การแปลงรูปเป็นอย่างอื่น (Transformation) ตัวอย่างที่มีชื่อเสียงของพิอาเจต์ที่แสดงถึงพัฒนาการทางด้านเชาว์ปัญญาความคิดของเด็กวัยนี้ ได้แก่ การทดลองที่ใช้แก้ว 2 ใบ ที่มีขนาดสูงเท่ากันแล้วใส่น้ำลงไปเป็นจำนวนเท่ากัน เพื่อให้ระดับน้ำในแก้วสองใบเท่ากัน เมื่อเทน้ำลงไปในแก้ว 2 ใบ เป็นปริมาณเท่ากัน เด็กจะตอบว่าเท่ากัน แต่เมื่อเทน้ำจากแก้วใบหนึ่งไปใส่แก้วอีกใบที่มีความสูงและความกว้างต่างจากแก้วใบแรกโดยเทน้ำใส่แก้วใบที่ 3 นี้ทั้งหมด จะได้ความสูงของน้ำที่ต่างกัน เด็กจะตอบไม่ได้ว่า น้ำทั้งสองแก้วเท่ากันเหมือนเดิม เด็กจะมีความเข้าใจว่า น้ำในแก้วที่สูงกว่าจะมีปริมาณมากกว่า เด็กมีการตัดสินใจอย่างผิวเผิน จากสิ่งที่ตนเห็นและรับรู้ ไม่สามารถที่จะอ้าง (Inferred) จากหลักฐานขึ้นมาประกอบ ไม่สามารถที่จะเข้าใจความคงตัวของที่มีจำนวนเท่ากัน แม้จะเปลี่ยนรูปร่าง จำนวนก็ยังเท่ากันอยู่

สรุป ขั้นก่อนปฏิบัติการ (Preoperational Stage) เป็นขั้นที่เชาว์ปัญญาและความคิดของเด็กในวัย 18 เดือน ถึง 7 ขวบ ขึ้นอยู่กับการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ ไม่สามารถที่จะใช้เหตุผลอย่างลึกซึ้ง แต่เป็นขั้นที่เด็กเริ่มใช้ภาษา สามารถที่จะบอกชื่อสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเขาและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของเขา สามารถที่จะเรียนรู้ถึงสัญลักษณ์ และใช้สัญลักษณ์ได้ เด็กวัยนี้มักเล่นสมมติ เช่น พุดกับตุ๊กตาเหมือนพุดกับคนจริงๆ เด็กวัยนี้มีความตั้งใจที่ละเอียด และยังไม่สามารถที่จะเข้าใจสิ่งที่เท่ากันแม้ว่าจะเปลี่ยนรูปร่างหรือแปรสภาพหรือเปลี่ยนที่วาง ควรจะยังคงเท่ากัน และยังไม่สามารถที่จะเปรียบเทียบสิ่งของมากและน้อย ยาวและสั้นได้อย่างแท้จริง และมีการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ไม่สามารถที่จะเข้าใจความคิดของผู้อื่น

ขั้นที่ 3 ขั้นปฏิบัติการแบบรูปธรรม (Concrete Operation Stage) อายุ 7-11 ปี พัฒนาการทางด้านสติปัญญาและความคิดของเด็กวัยนี้แตกต่างกับขั้น Preoperational มาก เด็กวัยนี้จะสามารถที่จะสร้างกฎเกณฑ์ในการแบ่งสิ่งแวดลอมออกเป็นหมวดหมู่ได้ ถ้าหากแสดงการทดลองเกี่ยวกับน้ำในแก้ว 2 ใบที่เท่ากัน และเทน้ำจากใบหนึ่งไปในแก้วที่ 3 ที่มีขนาดเล็กกว่าเด็กวัยนี้จะตอบได้ว่า น้ำยังคงมีจำนวนเท่ากัน แม้ว่าจะระดับน้ำจะไม่เท่ากัน เด็กวัยนี้เข้าใจเหตุผลว่า ของที่มีขนาดเท่ากัน แม้ว่าจะแปรรูปร่างก็ยังคงมีขนาดเท่ากันหรือคงตัว

3.1 การสร้างภาพในใจ (Mental Representation) เด็กวัย 7-11 ปี สามารถที่จะวาดภาพความคิดในใจได้ ซึ่งตรงข้ามกับเด็กวัย 2-7 ปี ซึ่งไม่สามารถที่จะทำได้ ถ้าหากจะถามเด็กอายุ 5 ขวบ หลังจากกลับจากโรงเรียนใกล้ๆ บ้าน ให้บอกทางไปโรงเรียน เด็ก 5 ขวบจะไม่สามารถบอกได้ แต่เด็ก 7-11 ปี จะสามารถบอกหรืออธิบายหรือเขียนแผนที่ไปโรงเรียนได้

3.2 ความคงตัวของสสาร (conservation) เด็กในวัย 7-11 ปี สามารถที่จะบอกได้ว่าของเหลวหรือของแข็งจำนวนหนึ่ง จะมีจำนวนคงที่แม้ว่าจะเปลี่ยนสถานที่วาง เป็นต้น ในการทดลองเกี่ยวกับความคงตัวของสสาร เด็กวัย Concrete Operations จะสามารถที่จะตอบได้

3.3 การคิดเปรียบเทียบ (Relational Terms) เด็กในวัย Concrete Operations สามารถที่จะคิดเปรียบเทียบได้ และสามารถที่จะเข้าใจว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะใหญ่กว่า มากกว่า น้อยกว่า ให้ขึ้นอยู่กับว่า เปรียบเทียบอะไร เช่นเดียวกับความมืดและสว่าง ขึ้นอยู่กับว่าเปรียบเทียบกับอะไร เข้าใจของต่างๆ มีความสัมพันธ์กันไม่ใช่เป็นสิ่งที่สมบูรณ์ในตัว (Absolute) นอกจากนี้ เด็กวัยนี้จะเข้าใจความหมายของส่วนย่อยและส่วนรวม

3.4 การแบ่งกลุ่มหรือจัดหมู่ (Class Inclusion) เด็กวัย Concrete Operations สามารถที่จะตั้งเกณฑ์ที่จะช่วยแบ่งหรือจัดสิ่งแวดลอม หรือสิ่งของรอบๆ ตัวเขา เป็นหมวดหมู่ได้ เช่น ลูกกวาดห่อด้วยกระดาษสีเหลือง 8 อัน และลูกกวาดห่อด้วยกระดาษสีน้ำตาล 4 อัน และตั้งคำถามว่า “ลูกกวาดสีเหลืองมีมากกว่าหรือลูกกวาดสีน้ำตาลมีมากกว่า” เด็กวัยนี้จะตอบว่า “ลูกกวาด” ซึ่งตรงข้ามกับเด็กวัย 5 ขวบ

3.5 การเรียงลำดับ (Serialization and Hierarchical Arrangements) เด็กในวัยนี้ สามารถที่จะจัดของตามลำดับ ความหนัก ความยาวได้ เช่น เอาไม้ขนาดต่างๆ กัน และบอกให้เด็กวัยนี้เรียงระดับตามความยาว เด็กวัยนี้จะทำได้ง่ายดาย

3.6 การคิดย้อนกลับ (Reversibility) เด็กในวัย Concrete Operations สามารถคิดย้อนกลับได้ เช่น เด็กวัยนี้คิดได้ว่า ถ้า $5+7 = 12$ หรือ $12-7 = 5$ เป็นต้น

สรุป พัฒนาการทางเซาว์ปัญญา และความคิดของเด็กอายุระหว่าง 7-11 ปี นับว่าเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก ในขั้นนี้ เปียเจต์ เรียกว่า Concrete Operations เด็กวัยนี้มีเซาว์ปัญญาที่มีคุณภาพแตกต่างจากขั้น Preoperational คือ สามารถที่จะอ้างอิงด้วยเหตุผล และไม่ขึ้นกับการรับรู้จากอุปว้างเท่านั้น เด็กวัยนี้สามารถแบ่งกลุ่มโดยใช้เกณฑ์หลายๆ อย่าง และคิดย้อนกลับ (Reversibility) ได้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมและความสัมพันธ์ของตัวเลขก็เพิ่มขึ้น

ขั้นที่ 4 ขั้นปฏิบัติอย่างเป็นระบบ (Formal Operations) (12 ปี ถึงวัยผู้ใหญ่) ขั้นนี้ถือเป็นขั้นสุดยอดทางเซาว์ปัญญาและความคิด เพราะเด็กจะเริ่มคิดเป็นผู้ใหญ่ ความคิดแบบเด็กจะสิ้นสุดลง เด็กสามารถคิดหาเหตุผลนอกเหนือจากข้อมูลที่มีอยู่ สามารถที่จะคิดอย่างนักวิทยาศาสตร์ สามารถตั้งสมมติฐานและทฤษฎี และเห็นว่า ความจริงที่เห็นด้วยกับการรับรู้ไม่สำคัญเท่ากับความคิดถึงสิ่งที่เป็นไปได้ (Possibility) พียาเจต์สรุปว่า เด็กวัยนี้เป็นผู้ที่มีความคิดเหนือไปกว่าสิ่งปัจจุบัน สนใจที่จะสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่าง และมีความพอใจที่จะคิดพิจารณาเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีความจริง หรือสิ่งที่เป็นนามธรรม

บรูเนอร์ (สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2545: 50; อ้างอิงจาก Bruner. n.d.) ให้ความเห็นว่า กระบวนการคิดการเรียนรู้ของเด็กเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และความต้องการพัฒนาของตัวเด็กเอง โดยลำดับของกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นสัมผัสผัส (Enactive Stage) เป็นขั้นของการเรียนรู้ ได้จากการจับ การเห็นการถูกต้อง

ขั้นที่ 2 ขั้นคิดจากภาพที่ปรากฏ (Iconic Stage) เด็กเกิดความคิดจากการรับรู้ตามความเป็นจริง และคิดจากจินตนาการด้วย

ขั้นที่ 3 ขั้นสัญลักษณ์ (Symbolic Stage) เป็นขั้นของการคิดที่สามารถถ่ายทอดเป็นภาษา

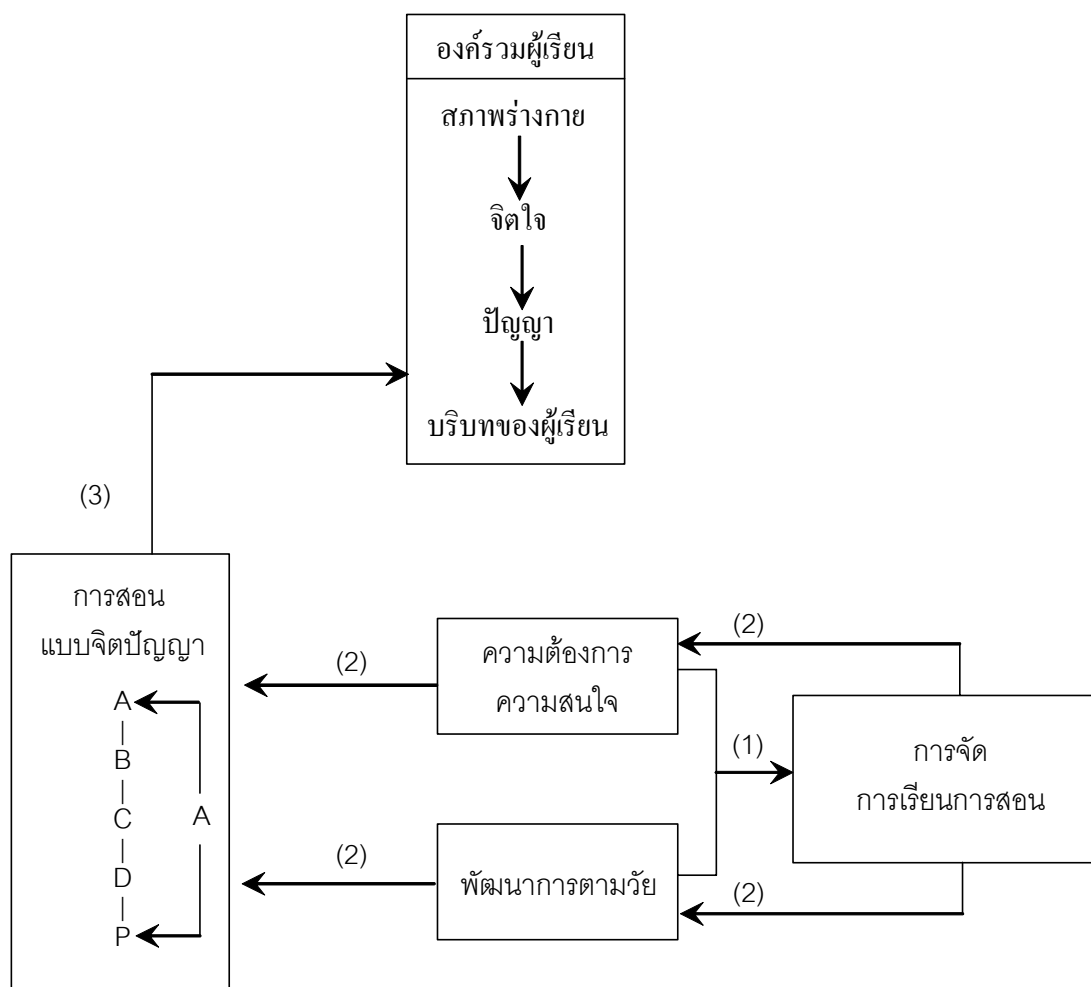
พื้นฐานของการพัฒนาการสอนแบบจิตปัญญา เน้นตัวผู้เรียนโดยใช้ทฤษฎีของพียาเจต์ในการพัฒนากระบวนการสอน ส่วนกลวิธีการสอนให้เป็นไปตามทฤษฎีบรูเนอร์ การสอนแบบจิตปัญญา เชื่อว่า การจัดกิจกรรมการสอนด้วยการประสานความรู้ใหม่ประสบการณ์ใหม่ให้ต่อเนื่องกับประสบการณ์เดิมผู้เรียนจะเรียนรู้ได้มากที่สุด ในขณะเดียวกัน การให้คำอธิบายและเสริมความรู้จากครู โดยวิเคราะห์จากกิจกรรมที่ผู้เรียนปฏิบัติ เป็นการขยายแนวคิดตามหลักการของ บรูเนอร์ ซึ่งเชื่อว่าผู้เรียนจะได้เรียนรู้สูงสุด ด้วยการค้นพบจากกิจกรรม

จากหลักการทางทฤษฎีดังกล่าว การสอนแบบจิตปัญญา จะเน้นถึงการเรียนรู้การสอนที่ผู้เรียนมีโอกาสใช้ประสบการณ์เดิมมาสานเชื่อมกับประสบการณ์ใหม่ ด้วยการใช้กระบวนการคิดตามลำดับตามกิจกรรมการสอนที่ครูสร้างขึ้น หลักการสอนจิตปัญญาเชื่อว่าการจัดกิจกรรมการสอนใดๆ ก็ตาม ถ้าต้องการประสิทธิภาพผู้เรียนต้องทำให้ผู้ผ่านกิจกรรมการสอน ดังนี้

1. พัฒนาความรู้ ทักษะและเจตคติตามจุดประสงค์การเรียนรู้
2. พัฒนาระบวนการคิด
3. มีส่วนร่วมในการเรียน
4. มีความสุขในการเรียน
5. สะสมนิสัยรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1.4 รูปแบบการเรียนรู้แบบจิตปัญญา

จากแนวคิดหลักการทางทฤษฎีพบว่า การเรียนการสอนที่พัฒนาปัญญาผู้เรียนต้องเข้าถึงความเป็นองค์รวมของผู้เรียน ได้แก่ สภาพร่างกาย จิตใจ ปัญญา และบริบทของตัวผู้เรียนที่เป็นเงื่อนไขปัจจัยถึงความต้องการและความสนใจในการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนนี้ ต้องมีลักษณะของการเรียนการสอนที่กระตุ้นความสนใจผู้เรียน สร้างให้ผู้เรียนเกิดการร่วมคิดร่วมค้น และการรู้ตนเอง ตลอดเวลาของการสอนโดยผ่านกิจกรรมสำหรับผู้เรียน 5 ประการ คือ การเรียนต้องลงมือกระทำด้วยความคิด (A) ต้องมีการแสดงออก (B) ต้องมีการเรียนแบบร่วมมือ (C) ซึ่งหมายถึงไม่ได้เรียนคนเดียว แต่เรียนเป็นกลุ่มย่อย 4-5 คน มีการค้นพบ (D) อาจค้นพบตัวเองด้านความรู้ หรือความเข้าใจในตน ในขณะที่เดียวกันก็รู้ว่า ตนก้าวหน้าทางการเรียนไปอย่างไร (P) โดยทั้งนี้ครูจะกระตุ้นให้กระบวนการเรียนมีความต่อเนื่อง ด้วยการประเมินการสอน (A) ซึ่งในการสอนแบบจิตปัญญาเน้นมาก ครูผู้สอนต้องประเมินภาพความสำเร็จของการสอนตลอดเวลาพร้อมแก้ไข และปรับปรุงบรรยากาศการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ การสอนแบบจิตปัญญาจะเน้นถึงการใช้ปัญญาควบคู่ไปจิตใจที่สุนทรีย์ความสัมพันธ์ขององค์รวมผู้เรียน และการจัดการเรียนการสอนจิตปัญญามีความเกี่ยวเนื่องกัน ดังแสดงในภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 แนวคิดการสอนแบบจิตปัญญา

- (1) หมายถึง ความต้องการ ความสนใจ และพัฒนาการตามวัยที่เป็นปัจจัยสำคัญของการจัดการเรียนการสอน
- (2) หมายถึง การจัดการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับ (1) โดยมีลักษณะสำคัญ คือ A B C D P-A
- (3) หมายถึง การสอนแบบจิตปัญญาที่มีลักษณะ A B C D P-A เป็นการจัดการเรียนการสอนที่สนองตอบองค์รวมผู้เรียน

1.5 องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบจิตปัญญา

องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้แบบจิตปัญญา ได้แก่

มโนทัศน์ที่ต้องเรียน

กิจกรรมการสอนที่มีคุณสมบัติ A B C D P

A = Active learning

ปฏิบัติการคิด

B = Behaving well

การแสดงออก

C = Cooperative learning

การเรียนรู้แบบร่วมมือ

D = Discovery learning

การเรียนรู้จากการค้นพบ

P = Progress

ความก้าวหน้าในการเรียนรู้

1. การประเมินการสอน

2. หน่วยเวลาสำหรับการสอน

องค์ประกอบที่ 1 มโนทัศน์ที่ต้องเรียน

มโนทัศน์ (Concept) หมายถึง ความคิดสำคัญของสิ่งของ และเรื่องราวต่างๆ รวมถึงแนวคิดสำคัญของเหตุการณ์ เรื่อง กฎ หลักการ หรือทฤษฎี ที่บ่งบอกลักษณะหรือตามเฉพาะของสิ่งต่างๆ หรือเรื่องราวต่างๆ เหล่านั้น เมื่อครูกำหนดเรื่องที่ต้องสอนได้แล้ว ต้องนำมาเขียนอธิบายมโนทัศน์ของเรื่องที่ต้องเรียนนั้น ว่าคืออะไร ขอบเขตมโนทัศน์ในเรื่องเดียวกันแต่ต่างระดับชั้น จะไม่เหมือนกัน ตัวอย่างเช่น หม้อข้าว มโนทัศน์สำหรับอนุบาล 1 คือ ภาชนะสำหรับใส่ข้าวที่หุงแล้ว หรือภาชนะสำหรับหุงข้าว ส่วนอนุบาล 2 จะหมายถึง หม้อสำหรับหุงข้าวที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการปรุงอาหารอื่นๆ ได้ด้วย

จากข้อมูลที่ได้ ครูสามารถนำมาบูรณาการกิจกรรมการสอนที่ชัดเจนเหมาะสมกับผู้เรียน อาจประเมินจากชั้นเรียนและวัย ประเมินความแตกต่างของผู้เรียนแล้ว จึงกำหนดกิจกรรมที่เหมาะสม

การพัฒนา มโนทัศน์เป็นกลไกการทำงานทางพุทธิปัญญาที่แสดงถึงความสามารถของผู้เรียน ในการอธิบาย จำแนก จัดจำพวกหรือบอกลักษณะสิ่งของ เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ หลักการหรือข้อความรู้ต่างๆ ได้อย่างกระจ่างชัด ซึ่งการพัฒนา มโนทัศน์ขึ้นอยู่กับความสามารถของครูที่จะต้องทำให้ผู้เรียน (1) เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสารสนเทศและประสบการณ์ใหม่กับสารสนเทศและประสบการณ์ที่มีอยู่เดิม (2) เข้าใจความหมายของคำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและประสบการณ์ที่ได้รับและ (3) แปลความหมายสิ่งที่ได้ยิน ได้เห็น และได้ปฏิบัติในกิจกรรมการเรียนอย่างแม่นยำตรง ซึ่งการเข้าใจ มโนทัศน์มีความสำคัญมากต่อการรับรู้ซึ่งคนรับรู้ไม่เท่ากัน

องค์ประกอบที่ 2 กิจกรรมการสอน

กิจกรรมการสอน หมายถึง กิจกรรมที่ครูจัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติการคิดด้วยการเรียนแบบร่วมมือกับกลุ่มเกิดการค้นพบข้อความรู้ และน้อมนำตนเองให้ก้าวหน้าด้วยการเรียนรู้จากกิจกรรมที่ครูจัดให้ตามขั้นตอนการสอนแบบจิตปัญญา ลักษณะของกิจกรรมการสอนจะมีคุณสมบัติ 5 ประการ คือ

1. เป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติการคิด
2. เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนต้องแสดงออก
3. เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนต้องเรียนแบบร่วมมือ
4. เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเรียนรู้จากการค้นพบ
5. เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเห็นความก้าวหน้าในการเรียนรู้

ปฏิบัติการคิด (Active Learning)

การสอนที่มีประสิทธิภาพ ต้องเป็นการสอนที่กระตุ้นความใคร่รู้ใคร่เห็นของผู้เรียน การได้หยิบ ได้จับ ได้สัมผัส ได้คิด ได้เห็น เป็นการกระตุ้นการเรียนรู้ทั้งสิ้น ครูต้องจัดกิจกรรมการสอนที่ให้โอกาสผู้เรียนได้ปฏิบัติ และได้คิดอย่างแท้จริง เด็กมีความอยากรู้อยากเห็นสิ่งแปลกใหม่ สนใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว หากมีการตอบสนองที่ดี จะนำไปสู่การเรียนรู้ ซึ่งการเรียนนั้นหากเป็นการประสานต่อประสบการณ์ด้วยแล้ว จะเป็นการจำที่นาน ครูควรเลือกวิธีการบอก การอธิบายหรือการสั่งงานที่เป็นแบบฝึกหัดที่ต่างคนต่างทำในชั้นเรียนมาเป็นวิธีให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติแทน

การให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างประเด็นปัญหาปฏิบัติ การที่ผู้เรียนได้กระทำ ได้คิดปัญหาจะเป็นการกระตุ้น ทำให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาพัฒนาโครงสร้างความรู้ได้จากการคิด การกระทำ มากกว่าที่ครูบอกอย่างเดียว การบอกของครู ผู้เรียนอาจจำได้มากกว่าเข้าใจ แล้วลืมง่าย ในขณะที่คิดและทำเองจำได้นานกว่า

ตัวกระตุ้นให้เกิดการคิด มีหลากหลาย ได้แก่

1. คำถามที่ต้องค้นคำตอบ
2. บัตรคำ / วลี / ประโยคที่ต้องแสดงขั้นตอน ให้ลำดับ หรือสร้างผลงานรู้คำตอบ
3. บัตรภาพ ที่มีความหมายต่อการคิด ซึ่งบัตรภาพต้องเป็นภาพที่ต้องระคนคำตอบ เช่น จับบอกอันตรงจากภาพต่อไปนี้ แล้วให้ผู้เรียนคิดค้นคำตอบจากภาพ
4. วัสดุ หรือสื่อต่างๆ ที่ต้องมีการทำให้เต็มรูป หรือต้องสร้างผลงานนำไปสู่คำตอบ
5. กิจกรรมการสอนที่กำหนดขึ้น ต้องมีเป้าหมายแล้วว่าต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อะไร กิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดนั้น มีเทคนิคสำคัญของการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการปฏิบัติการคิดประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. ตัวอย่างประกอบเนื้อหาที่เรียนหรือกรณีศึกษา ต้องสัมพันธ์กับพื้นฐานความรู้และประสบการณ์เดิมของผู้เรียน การใช้สิ่งที่ผู้เรียนคุ้นเคยจะทำให้บอกความอยากพูดอยากมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนอยากรู้อยากเรียน ความคุ้นเคยเหล่านั้นจะทำให้ผู้เรียนรู้สึกเหมือนกับว่า เขามีความรู้มาก่อนเนื้อหาที่เรียน จึงไม่ยากที่จะเรียนรู้ เช่น มีความรู้เรื่องส่วนประกอบของต้นไม้ที่เคยเห็นทั้งใบ ลำต้น ดอก ฉะนั้นจึงไม่ยากที่จะเรียนรู้เรื่องราก และประโยชน์ของต้นไม้ต่อไป

2. บรรยากาศการเรียนรู้สนับสนุนการคิดและการกระทำ ผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเรียนรู้พร้อมที่จะกระทำ อยากรู้ อยากเห็น อยากแสดงออก ในการสอนแต่ละครั้งครูต้องให้โอกาส ผู้เรียนได้แสดงออกอย่างเต็มที่ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิด ต้องมีบรรยากาศที่สนับสนุน การเรียนต้องสนุก ไม่เครียด ไม่มีการแข่งขัน อาจทำคนเดียวหรือทำเป็นกลุ่ม ขึ้นอยู่กับลักษณะเนื้อหาและจุดประสงค์ของการเรียน ครูเป็นเพียงผู้กระตุ้นและจูงใจให้ผู้เรียนกระทำการจูงใจทำให้เกิดแรงขับภายในต่อพฤติกรรมของผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย และการทำงานที่ประสบผลสำเร็จ ถ้าผู้เรียนได้รับแรงจูงใจอย่างดี

การจูงใจเป็นตัวกระตุ้นการเรียนรู้ที่สำคัญ คือครูต้องเริ่มที่ผู้เรียนต้องการเรียน ถ้าผู้เรียนต้องการเรียนจะมีความพร้อม ความต้องการเรียนอาจเริ่มต้นได้หลายวิธี เช่น เริ่มต้นด้วยการขายเยี่ยงมูม เริ่มต้นด้วยบรรยากาศของการสอน ให้ผู้เรียนต้องเรียนด้วยการกระทำ ไม่ใช่เริ่มด้วยการบอกการอธิบาย ความน่าเรียนอยู่ที่เนื้อหาวิชาใหม่ ครูมีกิจกรรมน่าสนใจ ได้ลงมือกระทำ ได้คิด ได้ใช้ประสบการณ์ในบรรยากาศที่สบาย ไม่เร่งเร้า เพื่อให้เป็นไปตามจุดประสงค์ที่ครูกำหนด

3. มีลำดับขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรมการสอนที่นำไปสู่ความสำเร็จของการเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีความหมายกับผู้เรียนมาก กิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียนจะทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียน ซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ครูทำความเข้าใจในการสอนแต่ละชั้น ครูใช้การปฏิสัมพันธ์ในการเรียนด้วยการยอมรับตอบสนอง เป็นการเข้าสู่การเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการใช้คำถามจูงใจให้ผู้เรียนกระทำและร่วมปฏิบัติ แก้ปัญหาร่วมกัน คิดค้นหาวิธีการแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง

การแสดงออก (Behaving well)

ครูทำหน้าที่กระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงออกโดยอิสระ ให้ผู้เรียนได้คิดและกระทำกิจกรรมการเรียนรู้ ให้โอกาสผู้เรียนรู้ตามความสนใจ และรู้สึกสบายใจ หลักการสำคัญคือ การเพิ่มพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ลดพฤติกรรมที่ไม่ต้องการลง การแสดงออกของผู้เรียนต้องเป็นการแสดงออกที่นำไปสู่การเรียนรู้

รูปแบบของการแสดงออกที่ครูต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนในการเรียนรู้ คือการสังเกต ผู้เรียนสามารถบอกได้ว่าสังเกตพบอะไร เทคนิคในการสังเกตที่จะทำให้ผู้เรียนสังเกต คือการเปรียบเทียบ วิเคราะห์ ตั้งประเด็นหรือหาจุดเด่น จุดด้อยของสิ่งที่เรียน เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่ครูต้องการ

การจำแนกโดยหลักการและเหตุผล ผู้เรียนต้องแสดงความสามารถในการจำแนกโดยการศึกษา ค้นคว้า เพื่อนำมาเป็นเหตุผลของการจำแนกได้

การสื่อสาร กิจกรรมที่กำหนดขั้นตอนกระตุ้นให้ผู้เรียนพูด สนทนา อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีข้อสรุปของกลุ่มที่เกิดจากการคิดอย่างชัดเจน มีวิธีการนำเสนอที่น่าสนใจ มีวิธีการที่หลากหลายให้ผู้เรียนคิด และสื่อสารปฏิสัมพันธ์กัน เช่น การระดมสมอง การสัมมนา การอภิปราย การใช้พลวัตกลุ่ม ซึ่งการสอนเป็นกลุ่มถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลาย ทำให้ผู้เรียนได้คิด ได้กระทำ ได้แสดงออก ครูต้องให้ผู้เรียนมีการแสดงออกในกลุ่มให้ได้ จึงจะเป็นกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

การลงมือปฏิบัติ การเรียนด้วยการลงมือปฏิบัติ เป็นการลงมือกระทำ การคิด การพูด หรือการแสดงออกอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ แต่ผู้เรียนทุกคนต้องปฏิบัติ ดังนี้ในการจัดกลุ่มที่ดีต้องไม่เกิน 5-6 คน

การคิด การกระตุ้นผู้เรียนให้คิด ครูอาจตั้งประเด็นคำถามให้คิดร่วมกัน หรือให้คิดคนเดียว ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์การเรียนรู้ จุดสำคัญคือกิจกรรมการสอนของครูต้องมีลักษณะกระตุ้นการคิด เช่น การลำดับข้อความ การเรียงขั้นตอนปฏิบัติ การจำแนกองค์ประกอบร่วม

การเสริมพฤติกรรมพึงประสงค์ เป็นส่วนหนึ่งของการกระตุ้นให้เกิดการแสดงออกที่ดี ครูต้องเสริมแก่ผู้เรียนที่เหมาะสม ดังนี้

- การเสริมแรงทางสังคม เช่น การพูด การแสดงออกทางกิริยาท่าทาง ยิ้ม พยักหน้า การรับสัมผัสมือ ยกนิ้วให้ เป็นต้น ครูต้องรู้ว่าการเสริมแรงทางสังคม อย่างไรที่ผู้เรียนคุ้นเคยแล้วตอบสนองให้ถูกต้อง ผู้เรียนบางคนอาจไม่ชอบยกนิ้วให้ ไม่ชอบให้ครูแตะไหล่ เป็นต้น
- การเสริมแรงด้วยกิจกรรม ครูสังเกตความสนใจของผู้เรียน อาจลดเวลาได้ตามความเหมาะสม อาจเสนอให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้วย
- การเสริมแรงด้วยของขวัญรางวัล ในการทำงานบางที่ครูอาจมีของขวัญเล็กๆ น้อยๆ เป็นกำลังใจ จะเป็นการเสริมแรงและสร้างการเรียนรู้ที่มีพลัง

การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning)

ความร่วมมือในแง่ของการสอน หมายถึง การเรียนร่วมกับกลุ่มเล็กๆ โดยสมาชิกของกลุ่มมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และความสำเร็จของกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนความเห็น กำลังใจ ให้การดูแลกลุ่ม สมาชิกกลุ่มมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงบวก และไว้วางใจ

การเรียนรู้แบบร่วมมือเน้นความสามารถในการทำงานร่วมกันของผู้เรียน เป็นการเรียนรู้แบบคิด และลงมือกระทำ (Active Learning) ครูเป็นผู้กำหนดปัญหา โครงการที่ผู้เรียนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มตามความสามารถของผู้เรียน ในการที่จะนำมาใช้เพื่อช่วยกันทำงานของกลุ่มไปสู่ จุดประสงค์ร่วมกัน การเรียนแบบร่วมมือ กลุ่มมีขนาดเล็ก โดยครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้อภิปรายข้อมูล หรือปฏิบัติงานที่ครูมอบหมายให้ หรือไม่ก็ให้ค้นหาด้วยตนเอง

กิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนจะได้ทักษะทางสังคม โดยมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในกลุ่ม ได้เรียนรู้บริบททางสังคม การทำงานเป็นกลุ่มทำให้ผู้เรียนได้พูดสนทนา ได้มีส่วนร่วมอภิปราย และได้สังเกตบทวน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและสิ่งที่จะเกิดกับผู้เรียน ได้แก่

1. จูงใจผู้เรียนเพราะได้ทำงานร่วมกัน สนุกกับการคิดร่วมกันได้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นของกันและกัน
2. เพิ่มพูนการปฏิบัติการเชิงวิชาการ เพราะผู้เรียนได้กรอบแนวคิดใหม่ๆ ได้แก้ปัญหา ได้ค้นคว้าหาข้อมูลใหม่จากเพื่อนและจากผลการคิดของกลุ่ม
3. กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้แบบมีการคิดและลงมือกระทำที่นำไปสู่การค้นพบคำตอบร่วมกับกลุ่ม
4. เพิ่มการยอมรับนับถือแก่กัน เพราะเกิดการทำงานที่มีความสำเร็จร่วมกัน ผู้เรียนจะเกิดสุนทรีย์ในเพื่อนร่วมงานและให้การนับถือเมื่องานสำเร็จ
5. เพิ่มพูนทักษะทางภาษาและการพูด เพราะต้องปฏิสัมพันธ์กับกลุ่ม ต้องเสนอความคิดเห็นให้กลุ่มยอมรับ วิเคราะห์เพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน
6. เตรียมผู้เรียนเข้าสู่สังคมปัจจุบัน ด้วยการแก้ไขปัญหาร่วมกัน สร้างความภาคภูมิใจในตนเอง และเข้าใจสังคมมากขึ้น
7. ปรับปรุงประสิทธิภาพครู เฉพาะครูต้องศึกษาแนวทางทำให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มและการเรียนที่ต้องการ ครูต้องใช้เทคนิคการสอนหลายประการร่วมกัน และประเมินการทำงานกลุ่มเพื่อให้เกิดผลสะท้อนกลับกลุ่มที่ได้เรียนรู้

หลักการของการเรียนรู้แบบร่วมมือที่สำคัญ คือการให้ผู้เรียนให้ผลสำเร็จของผลงานที่กลุ่มที่นอกจากส่งเสริมให้ผู้เรียนร่วมกันทำงานให้สำเร็จตามจุดประสงค์ของการเรียน ให้เด็กได้ใช้ความสามารถร่วมกันอย่างเต็มที่ จัดกลุ่มขนาดเล็กเพื่อให้เด็กมีโอกาสได้คิดทุกคน

หลักการควบคุมชั้นเรียนที่สำคัญ ประกอบด้วย

1. จัดหน่วยการสอนให้มีประสิทธิภาพ ทำการนำเสนอหามาประมวลโนทัศน์แล้วมาจัดเป็นหน่วยย่อยให้เจาะจงและชัดเจนมากที่สุด ใช้เวลาแต่ละหน่วยประมาณ 15-20 นาที การย่อยเนื้อหาเป็นมโนทัศน์ และจัดเป็นหน่วยย่อย จะทำให้ผู้เรียนไม่สับสนและแม่นยำในเนื้อหา เรียนง่ายจำง่ายไม่ต้องท่อง
2. เริ่มชั้นเรียนและเลิกเรียนตรงเวลา โดยเริ่มจากการนำเข้าสู่บทเรียน ในชั้นอนุบาลเป็นการเตรียมเด็กให้พร้อมที่จะเรียน อาจเป็นการนั่งสมาธิเพื่อกระตุ้นให้สมองทั้งสองซีกให้เท่ากัน กล่าวคือสมองซีกขวาวิจารณาวรรยาภาสแห่งความสวยงาม สมองซีกซ้ายวิเคราะห์คำพูดเด็กจะสงบและพร้อมเรียน

3. ใช้เทคนิคการจัดกลุ่มที่รวดเร็ว ในการสอนแบบจิตปัญญาต้องเรียนเป็นกลุ่ม เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และความร่วมมือในการคิด ครูอาจใช้เทคนิคการจับกลุ่มด้วยวิธีการต่างๆ มาใช้เรียกเข้ากลุ่ม โดยการนับ วันเกิด เสื้อสีเดียวกัน เป็นต้น ขนาดของกลุ่ม 5-6 คน และทุกคนต้องรับงานทุกคน

4. รู้จักชื่อผู้เรียน การควบคุมชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง คือครูต้องรู้จักเด็ก เพื่อยืนยันว่าครูพร้อมที่จะเข้าถึงผู้เรียน

5. กิจกรรมก่อนและหลังสอน การจัดชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพครูต้องรู้จักสภาพปัญหาห้องเรียน สภาพผู้เรียนก่อนล่วงหน้า เพื่อการสอนไม่ติดขัดระหว่างทาง สิ่งที่คุณควรปฏิบัติก่อนสอนประกอบด้วย
ตรวจผู้เรียนมาครบหรือไม่ ตรวจสุขภาพเพื่อที่จะได้ปฏิบัติต่อเด็กถูกต้อง
บอกจุดประสงค์และวิธีการเรียนประจำวัน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจ และเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน

การดำเนินการสอนต้องให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมอย่างสนใจ ในช่วงดำเนินการสอนนี้ ครูต้องประเมินภาพการสอนตลอดเวลาที่สอน

การเปิดเรียน ช่วงระยะเวลาที่สำคัญมากที่สุดของครูและผู้เรียน คือการปิดบทเรียน เพื่อรู้ว่าผู้เรียนรู้อะไรบ้าง เป็นการทบทวนหรือให้ผู้เรียนเรียนรู้การอภิปรายประเด็นที่ยังไม่เข้าใจให้แจ่มชัด วิธีการอาจเป็นการใช้คำถามให้อธิบาย ครูทบทวนหรือให้ผู้เรียนสรุปใจความสำคัญหรือทบทวน

การจัดเตรียมสื่อการสอน ครูต้องเตรียมสื่อการสอนให้พร้อมหรืออาจให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมภายในห้องเรียนได้จะช่วยให้ผู้เรียนตื่นตัวก่อนการเรียนด้วยและมีความรู้สึกรับผิดชอบเป็นเจ้าของ

การใช้สื่อการสอนอย่างมีประสิทธิภาพในการใช้เครื่องมือต่างๆ ประกอบการเรียน ครูต้องสอนวิธีใช้ วิธีวาง ไม่ให้เกะกะ หรือเป็นอันตรายต่อผู้อื่น ในกรณีที่จะต้องใช้สื่อร่วมกัน ครูต้องกระจายสื่อไปยังผู้เรียนทุกคนโดยเร็ว ซึ่งการสอนแบบจิตปัญญากำหนดชัดเจนว่า ผู้เรียนทุกคนต้องได้สื่อเหมือนกันหมดทุกคน และสื่อที่ได้นั้นนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่ม

การเรียนรู้จากการค้นพบ (Discovery Learning)

การสอนเพื่อให้มีการค้นพบนั้นครูต้องมีความรู้เต็มที่ รู้วิธีการสอนพัฒนาตามวัยของผู้เรียน ต้องรู้ว่าผู้เรียนรู้อะไรมาก่อน ผลที่ตามมา คือการสอนเพื่อให้ค้นพบตามหลักการจิตปัญญา เน้นที่ครูว่าไม่ใช่ผู้ให้ แต่เป็นผู้ทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ต่อเรื่องที่บังเกิดความรู้ด้วยการป้อนข้อมูลกลับของครู โดยใช้หลักการค้นคว้า 3ประการ คือ

1. ค้นหาคำตอบ จากกิจกรรมที่ครูกำหนด ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมตามจุดประสงค์การเรียนรู้ จากสิ่งที่ครูให้ค้นเพื่อหาคำตอบ โดยผู้เรียนต้องค้นหาคำตอบด้วยตนเอง

2. สร้างมโนทัศน์ขึ้นเอง โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากครูประกอบการค้นคว้าศึกษาของผู้เรียน ทำให้สามารถสรุปเป็นมโนทัศน์ที่ชัดเจนได้

3. ให้ประยุกต์มโนทัศน์ ครูเสนอแนวทางหรือปัญหาใหม่ให้ผู้เรียนแก้ไขโดยใช้ประสบการณ์ที่เคยมีมาก่อนในการคิด การได้สัมผัสที่ละน้อย จะทำให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการยืดและขยายความรู้ที่มีอยู่ให้กว้างขวางขึ้น

จุดสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้โดยการค้นพบได้ คือการบ่อนผลประเมินการทำงานของ ผู้เรียนกลับ โดยครูชี้ให้เห็นผลการกระทำของผู้เรียนที่อาจเป็นงานบุคคลหรือจากผลงานกลุ่มว่าถูกผิด อย่างไรในแง่หลักการ และทฤษฎีการบ่อนข้อมูลกลับหลายๆ ครั้งของครูจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ด้วยตนเอง หลักการสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนได้ค้นพบ คือ

1. สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรม
2. มีผลปรากฏจริงชัดเจน เช่น ผลงานประดิษฐ์และผลงานการคิด
3. มีโอกาสนำความรู้ไปใช้ได้จริง

การเรียนรู้จากการค้นพบทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นต่อการเรียน เพิ่มความมั่นใจในตนเอง และพึ่งตนเองมากขึ้นเมื่อพบข้อความรู้หรือแนวแก้ปัญหาด้วยตนเอง

ความก้าวหน้าในการเรียนรู้ (Progress)

ความก้าวหน้าในการเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้ของผู้เรียนที่เพิ่มเป็นระยะๆ ระหว่าง กระบวนการเรียนการสอน จากลำดับที่ง่ายที่สุดไปถึงลำดับที่ยากที่สุด การสร้างความก้าวหน้า ให้แก่ ผู้เรียนต้องเริ่มจากครูให้ผู้เรียน เรียนจากจุดที่ง่ายที่สุดแล้วเปิดโอกาสให้เห็นความสำเร็จของตนเอง เพื่อเป็นกำลังใจที่จะผลักดันให้ก้าวหน้าในขั้นต่อไป ด้วยการติดตามลำดับจากง่ายไปยาก การเรียนรู้ หลักการง่ายๆ อย่างเข้าใจ และจำได้สำคัญสำหรับการเรียนมาก ครูต้องฝึกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ อย่างเข้าใจและแม่นยำก่อนจึงก้าวขั้นต่อไป สิ่งที่ต้องทำก่อนขึ้นเรื่องใหม่ คือ ทบทวนหลักการเก่า ก่อนทุกครั้ง เพื่อให้เกิดจำมีกรอบแนวคิดที่ชัดเจน ทำให้การเรียนรู้สิ่งใหม่ง่ายขึ้น ครูต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็กด้วย ในการประเมินความก้าวหน้า และการบอกให้ผู้เรียนทราบมีความสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน กิจกรรมที่ครูต้องทำในขณะดำเนินการเรียนการสอน คือประเมินผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอทั้งทางด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และพัฒนาการทางอารมณ์และ สังคมในขณะเรียน

การบ่อนผลประเมินกลับ (Feedback) มีความสำคัญมากในกระบวนการสอนแบบจิตปัญญา เพราะเป็นการสะท้อนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไรบ้าง มีสิ่งใดที่ต้องเพิ่มเติมการบ่อนข้อมูลกลับ มี 3 ลักษณะ ลักษณะแรก คือ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองว่ามีการเรียนรู้ระดับใด ลักษณะที่ 2 มาจากครูเป็นผู้บอกให้ทราบ หรือแสดงให้เห็นการแสดงออกของผู้เรียนด้วยการบ่อนข้อมูลกลับ

องค์ประกอบที่ 3 การประเมินภาพการสอน

การประเมินภาพ (Assessment) มีความสำคัญสำหรับการสอนแบบจิตปัญญา เพราะการประเมินภาพจะช่วยอนุมานระดับสภาพการจัดการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นว่า ผู้เรียนสามารถสร้างมโนทัศน์ตามจุดประสงค์การสอนได้หรือไม่ หากไม่ครูต้องแก้ปัญหาให้ทันช่วงเวลาที่กำหนดสอน การสอนแต่ละช่วงเวลามีความหมายมากสำหรับการสอนแบบจิตปัญญา ครูต้องมีจุดประสงค์ทุกเวลาทุกหน่วยการสอน แล้วต้องทำผู้เรียนให้บรรลุวัตถุประสงค์การสอนตามหน่วยเวลาในการสอนแต่ละเรื่อง การประเมินภาพการสอนแบบจิตปัญญามี 2 ลักษณะ คือ

1. การประเมินการสอน ในขณะที่ดำเนินการสอน ครูต้องประเมินอยู่เสมอว่า กิจกรรมที่ครูจัดนั้นกระตุ้นผู้เรียนให้ปฏิบัติการคิดหรือไม่ ผู้เรียนมีความสนใจมากน้อยเพียงใด การสอนแบบจิตปัญญามีการประเมินการสอน 2 แบบ คือ การประเมินระหว่างการสอน เป็นการประเมินการปฏิบัติการสอนในรายละเอียดขณะสอนและการแก้ไข้ปัญหา กับอีกแบบหนึ่ง คือการประเมินกิจกรรมการสอนว่ามีลักษณะของจิตปัญญา กล่าวคือ ผู้เรียนเกิด A B C D P ตามแผนการสอนหรือไม่ เพราะอะไร

2. การประเมินการเรียนรู้ก่อนจบการสอนแต่ละหน่วยการสอน ครูต้องร่วมกับผู้เรียนในการสรุปข้อความรู้ที่ได้เรียนว่า ได้เรียนรู้อะไรอย่างไร วิธีอาจเป็นแบบทดสอบ คำถามร่วมสรุปหรือกิจกรรมอื่นๆ ที่ครูเห็นเหมาะสม

การประเมินภาพที่ดีครูต้องวางแผนล่วงหน้า กำหนดวิธีการใช้การสังเกตต้องกำหนดจำนวนการสังเกตมาก่อน มีเป้าหมายชัดเจน กำหนดลำดับการสังเกตและช่วงเวลาที่เหมาะสม ซึ่งจุดประสงค์ของการสังเกต คือ

1. ครูต้องการจำแนกความสนใจของผู้เรียน ซึ่งครูจะได้ทราบความสนใจประสบการณ์ที่ครูจัดให้หรือไม่ ครูจะได้ปรับการเรียนให้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน

2. ครูต้องการประเมินภาพพัฒนาการของเด็กหรือพัฒนาการของผู้เรียน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา

3. ช่วยให้รู้พัฒนาการของเด็กแต่ละคน ซึ่งทำให้ครูวางแผนประสบการณ์การเรียนรู้ได้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน

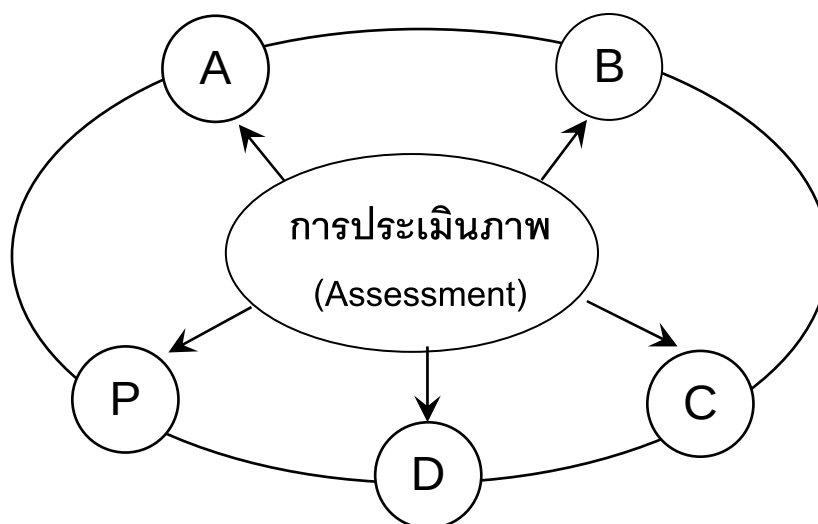
4. ครูต้องการประเมินภาพเป็นระยะๆ เพื่อดูความก้าวหน้าของผู้เรียน การสังเกตอย่างเป็นระบบจะทำให้ครูทราบถึงพฤติกรรมและการเรียนรู้จริงของผู้เรียน

5. การสังเกตจะช่วยให้ครูประเมินคุณค่าการปฏิบัติการสอนของครูและการพัฒนาบุคลากรครูที่เหมาะสม

6. การสังเกตช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องเห็นภาพโปรแกรมในแนวกว้างขณะเดียวกันก็ช่วยให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาการจัดการชั้นเรียนได้

7. บันทึกการสังเกต สามารถใช้เป็นสารสนเทศเพื่อการแลกเปลี่ยนในการศึกษาเป็นคณะกับผู้ปกครองและผู้บริหาร

การประเมินภาพ (Assessment) เป็นการรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาประมวลจุดเด่นจุดด้อยของกิจกรรมการสอน เพื่อแก้ไขให้ถูกต้อง โดยการประเมินภาพจะประเมินทั้งกิจกรรมการสอนและผลการสอน ข้อสังเกตคือ การประเมินภาพและการประเมินผลใกล้เคียงกันมากทั้ง 2 อย่างนี้ ครูจะนำมาใช้เพื่อการตัดสินใจการเรียนการสอน แต่การสอนแบบจิตปัญญาจะเน้นถึงการประเมินภาพมากกว่าการประเมินผล เพราะต้องการให้เป็นการประเมินเพื่อพัฒนาโดยเฉพาะการประเมินกิจกรรม การสอน จะต้องประเมินลักษณะกิจกรรมการสอนว่ามี A B C D P หรือไม่ ประการหนึ่งในขณะสอนต้องใช้กิจกรรมรองทดแทนอย่างไร กลไกของการประเมินภาพ

ภาพประกอบ 2 กลไกการประเมินภาพลักษณะกิจกรรมการสอน

องค์ประกอบที่ 4 หน่วยเวลาทำกับการสอน

หน่วยเวลาในการสอนแบบจิตปัญญาเป็นตัวกำหนดเป้าหมายการสอน ปริมาณของเนื้อหาและความซับซ้อนของกิจกรรม ผู้สอนแบบจิตปัญญาต้องวางแผนล่วงหน้าว่า แต่ละมโนทัศน์ที่จะสอนต้องใช้เวลาในการสอนเท่าใด การรู้หน่วยเวลาทำให้ครูสามารถกำหนดแผนการสอนที่มโนทัศน์ เนื้อหาอะไรบ้าง จึงจะเกิดประสิทธิภาพสูงสุด การดำเนินการสอนตามแผนให้จบในเวลาที่กำหนดได้นั้น มีประโยชน์กับการสอนอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. คุณชั้นเรียน หมายถึง การที่ครูสามารถทำให้ผู้เรียนมีความสนใจในงานที่ครูกำลังให้เรียนด้วยกิจกรรม มีการให้รางวัลกับพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างชัดเจนเท่านั้นและเป็นบางครั้ง

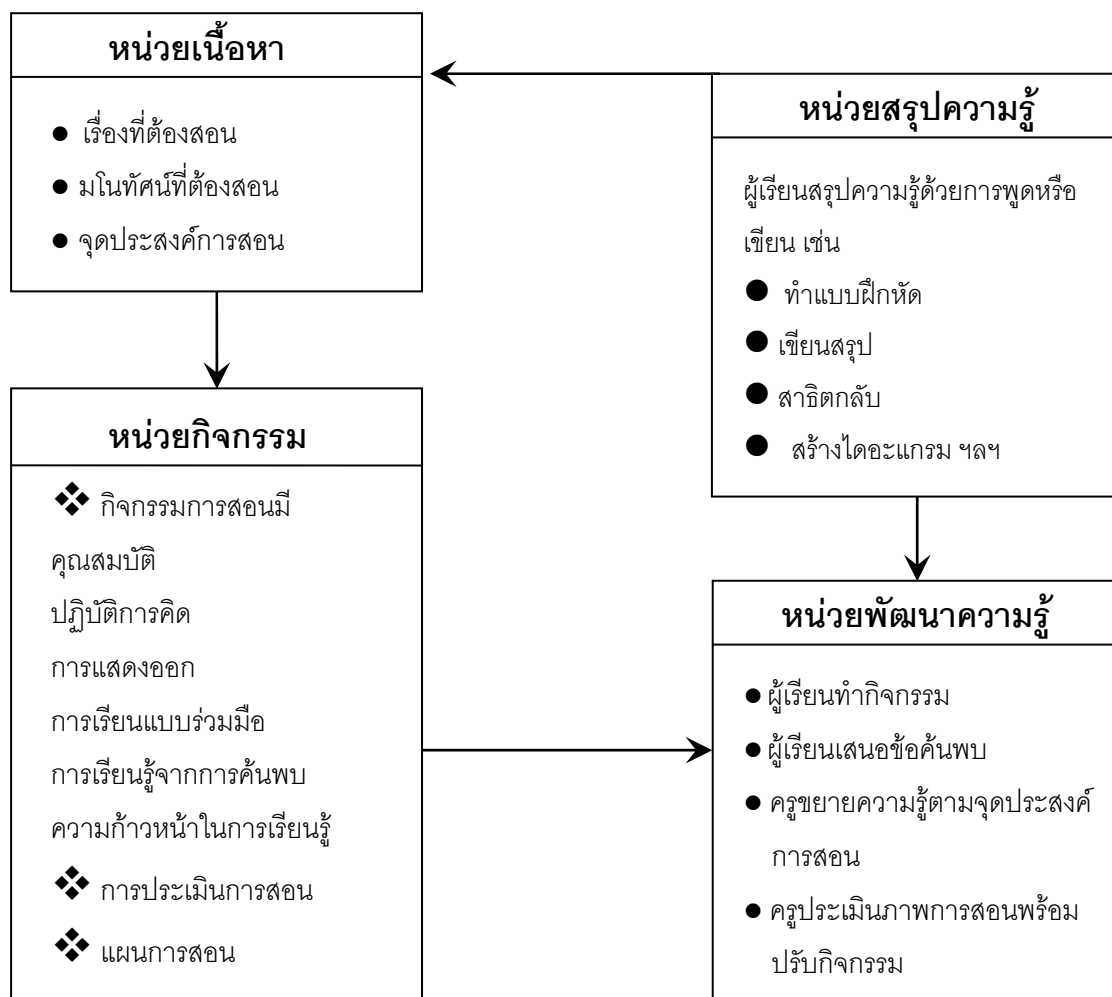
2. รักษาสมดุลระหว่างกิจกรรมกับเนื้อหาสาระวิชาที่ต้องเรียนการกำกับเวลาให้เหมาะสมกับความสนใจและลักษณะงานที่มอบหมาย ซึ่งในเด็กเล็กมีระยะความสนใจสั้น ประมาณ 10-15 นาที แล้วจบกิจกรรม ข้อสำคัญไม่จบก่อนเวลา แต่เมื่อหมดเวลาต้องเลิกทันที แต่ทั้งนี้ต้องไม่ล่าเกินเวลานานกว่า 5 นาที

3. ฝึกวินัยการตรงต่อเวลา ครูต้องดำเนินกิจกรรมการสอนและสื่อในการจูงใจให้ผู้เรียนดำเนินการสอนให้เป็นไปตามจุดประสงค์การสอนที่ครูต้องการและจบตามเวลาที่กำหนด

1.6 ลักษณะการเรียนรู้แบบจิตปัญญา

การเรียนรู้แบบจิตปัญญาหลักการทางทฤษฎีว่า คนจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อมีประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงประสานได้อย่างกับประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ด้วยความสนุกเนื้อหาต่อการเข้าใจ มีกระบวนการค้นพบมโนทัศน์ที่ครูสอนด้วยตัวผู้เรียนเอง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้จากการสอนจะทำให้ผู้เรียนเกิดการใฝ่รู้คิดค้นอย่างต่อเนื่องด้วยตนเอง

หน่วยการสอน หมายถึง โครงสร้างส่วนประกอบของการสอนแบบจิตปัญญาแต่ละเรื่อง (Topic) ประกอบด้วยหน่วยการสอนย่อย 4 หน่วย คือ หน่วยเนื้อหา หน่วยกิจกรรม หน่วยพัฒนาความรู้ และหน่วยสรุปความรู้ ซึ่งพัฒนากันดังแผนภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 แผนภาพหน่วยการสอนของการสอนแบบจิตปัญญา

หน่วยเนื้อหา เป็นหน่วยสำคัญอันดับแรกของการสอนแบบจิตปัญญาเป็นส่วนหนึ่งที่พัฒนามาจากหน่วยการเรียนรู้ที่กำหนดตามหลักสูตร ถ้านอกระบบโรงเรียนเนื้อหามาจากเรื่องที่คุณเรียนสนใจ เรื่องที่ต้องสอน ถ้าหน่วยเนื้อหาพัฒนามาจากหน่วยการเรียนรู้ เรื่องที่ต้องสอนจะมาจากการศึกษาลักษณะวิชาว่ามีสาระประกอบด้วย เนื้อหาใด ลำดับความยากง่ายเป็นอย่างไร หลักสูตรต้องการพัฒนาผู้เรียนโดยทำผังมโนทัศน์

ผังมโนทัศน์ (Concept mapping หรือ Conceptual Framework) หมายถึง แผนภูมิแสดงการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มคำนามที่แสดงถึงวัตถุสิ่งของ แนวคิด กิจกรรม หรือเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กัน โดยเริ่มจากคำนามหลักแล้วขยายสู่คำนามสัมพันธ์ย่อยตามลำดับ ดังตัวอย่างของมโนทัศน์ต้นไม้

ซึ่งประโยชน์ที่ได้จากการทำมโนทัศน์ทำให้ครูวางแผนการสอนได้ครอบคลุมเรื่องที่ต้องสอน และสามารถใช้ตรวจสอบความสนใจและความต้องการของผู้เรียนด้วยการถามความสนใจของผู้เรียนโดยตรง พร้อมกับวิเคราะห์ความต้องการเนื้อหาด้วยการประเมินปัจจัยต่อไปนี้เป็นความคู่ไปด้วย

พัฒนาการตามวัยของผู้เรียน ซึ่งสิริมา ภิญโญนนตพงษ์ (2541: 109) กล่าวว่าเด็กในช่วงวัยที่แตกต่างกันย่อมมีความสนใจและความต้องการที่ต่างกัน สำหรับแนวการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยนั้น เด็กมีความอยากรู้อยากเห็นไม่สิ้นสุด ครูที่ดีต้องเรียนรู้การจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคลและการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับเด็กวัยนั้น

เป้าหมายของการจัดการเรียนการสอน คือการจัดประสบการณ์ที่จะช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงความสามารถ โรงเรียนเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนตระหนักถึงการตัดสินใจเลือกสิ่งที่เหมาะสม มีความเฉลียวฉลาด และเข้าใจประเด็นต่างๆ อย่างมีปัญญามีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน

หน่วยกิจกรรมการสอน ประกอบด้วยองค์ประกอบ คือ กิจกรรมการสอน การประเมินภาพการสอนและแผนการสอน

กิจกรรมการสอน หมายถึง กิจกรรมที่ครูจัดขึ้นให้แก่ผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ ประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้

1. ลักษณะของกิจกรรมการสอนของการสอนแบบจิตปัญญาเป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาจิตใจและเสริมสร้างความรู้ไปพร้อมกัน โดยลักษณะของกิจกรรมการสอนจะเน้นการลงมือกระทำและเรียนรู้ด้วยการสังเกต และคิดด้วยตนเอง คือ A B C D P ตามความหมาย ดังนี้

A (Active Learning) การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติการคิด ในการสอนต้องจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการลงมือกระทำและคิดค้นหาคำตอบ

B (Behaving Well) การแสดงออก

C (Cooperative Learning) การเรียนรู้ด้วยการร่วมมือกับกลุ่ม หมายถึง ในการเรียนรู้ที่กำหนดทุกครั้งผู้เรียนจะได้เรียนรู้เป็นกลุ่ม ขนาด 5-6 คน ด้วยวิธีการเรียนรู้แบบร่วมมือ

D (Discovery Learning) การเรียนรู้ด้วยการค้นพบจากการทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มและการที่ครูวิเคราะห์ผลงานจากกิจกรรมของกลุ่มแต่ละกลุ่มให้ฟังในชั้นเรียน ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดการค้นพบจากการทำกิจกรรมของตนเองและการแสดงผลงานของกลุ่มเพื่อน

P (Progress) การเรียนรู้ความก้าวหน้าของตนเองในการเรียนเมื่อผู้เรียนได้ค้นพบ ผู้เรียนจะรู้ว่าตนเองได้สิ่งใดเพิ่มขึ้นจากการวิเคราะห์ของครูและหาความเพิ่มเติมจากหนังสือ

การประเมินภาพการสอน (Assessment) เป็นกิจกรรมที่ครูกระทำในขณะที่ทำการสอน ครูต้องประเมินประสิทธิภาพการสอนตลอดเวลา ซึ่งลักษณะของกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญามีความเฉพาะมากตรงที่ในการวางแผนการสอนในแต่ละเรื่อง ครูต้องจัดกิจกรรมการเรียนอย่างน้อย 3 ชุด ไว้

เป็นกิจกรรมหลัก กิจกรรมรอง กิจกรรมเสริม เพื่อเป็นกิจกรรมสำรองในกรณีที่สอนไปแล้ว พบว่าผู้เรียนขาดความสนใจ แม้ร้อยละ 5 ของผู้เรียน ครูก็ต้องใช้กิจกรรมรอง และกิจกรรมเสริมเพื่อสร้างความสนใจทันที

แผนการสอนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของหน่วยกิจกรรม เพราะแผนการสอนเป็นตัวกำหนดทิศทางการดำเนินกิจกรรม เวลา อุปกรณ์ และวิธีการอย่างชัดเจน องค์ประกอบแผนการสอนที่สำคัญประกอบด้วย

1. เรื่องที่สอน หรือหัวข้อเรื่องที่ต้องการสอนให้เลือกเรื่องที่เรียนจากความสนใจของผู้เรียน และพื้นฐานประสบการณ์ที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร
2. มโนทัศน์ที่ต้องเรียน หมายถึง คำอธิบายแนวคิด ระบบ วิธีการหรือความหมายของเรื่องที่คุณเรียนต้องรู้
3. จุดประสงค์การสอน เป็นตัวบ่งชี้ผลลัพธ์หลังการสอนที่คุณต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ซึ่งในระดับปฐมวัยมีจุดประสงค์การสอนประกอบด้วย การส่งเสริมพัฒนาการตามวัย (1) การส่งเสริมพัฒนาการจิตนิยม (2) การส่งเสริมพุทธิปัญญา
4. กิจกรรมการสอน เป็นหัวใจสำคัญของแผนการสอนกิจกรรมที่จัดขึ้นต้องสอดคล้องกับมโนทัศน์ที่ต้องเรียนที่เน้นประสบการณ์ ภาษา ศิลปะ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา และการสร้างเสริมนิสัย
5. การประเมินภาพการสอนเป็นการประเมินคุณภาพกิจกรรมการสอนของคุณครูควบคู่ไปกับการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียน

หน่วยพัฒนาความรู้ เป็นหน่วยที่อยู่ในขั้นของการดำเนินการสอนประกอบงานของผู้เรียนและการสอนของคุณ หลักการสำคัญในขั้นตอนของการพัฒนาความรู้จะเน้นการลงมือปฏิบัติของผู้เรียนและการคิดค้นคำตอบด้วยการทำงานกลุ่ม แล้วนำเสนอเปรียบเทียบหน้าชั้นเรียน ด้วยการป้อนผลประเมินกลับ (feedback) ของครู ซึ่งเป็นขยายความรู้และแนวคิดให้กับผู้เรียน ซึ่งการขยายข้อความรู้นี้ นอกจากผู้เรียนจะได้เรียนรู้จากครูแล้ว ยังได้ความเห็นการนำเสนอจากกลุ่มอื่นด้วย ซึ่งทำให้ค้นพบความรู้และตนเองไปพร้อมกัน

หน่วยสรุปความรู้ เป็นส่วนของหน่วยการสอนแบบจิตปัญญา ที่ผู้เรียนจะได้จดจำข้อความรู้ที่ได้เรียนเพื่อเป็นการทบทวนข้อความรู้ที่เรียนศึกษาต่อเนื่อง วิธีการ ได้แก่ ทำแบบฝึกหัด เขียนสรุป หรือสาธิตกลับ ถ้าเป็นการเรียนด้านทักษะปฏิบัติหรือสร้างแผนภาพกรอบแนวคิด

1.7 กระบวนการเรียนรู้แบบจิตปัญญา

กระบวนการสอนแบบจิตปัญญา ประกอบด้วย 6 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ศึกษาสภาพและความต้องการของผู้เรียน

ขั้นที่ 2 กำหนดมโนทัศน์ที่ต้องเรียน

ขั้นที่ 3 กำหนดจุดประสงค์ของการสอน

ขั้นที่ 4 ออกแบบกิจกรรมการสอน

ขั้นที่ 5 ดำเนินการสอน

ขั้นที่ 6 ประเมินภาพการสอน

การเรียนรู้แบบจิตปัญญา เป็นการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมปฏิบัติการทางความคิด ที่เน้นให้ผู้เรียนเชื่อมโยงประสานประสบการณ์กับข้อความรู้ใหม่ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ของการสอน ซึ่งมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

1. แต่ละหน่วยการสอนจะสอนมุ่งเน้นการสอนมโนทัศน์ของเรื่องที่สอน
2. ผู้เรียนค้นหามโนทัศน์ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาที่ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้

3. กระบวนการสอนแบบจิตปัญญาเป็นการสอนกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้สาระวิชาอย่างมีความสุขภายในเวลาที่กำหนด โดยครูจะไม่บรรยายเนื้อหาสาระวิชา ในกรณีที่มีเนื้อหาครุจะชี้แนะ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาครูสามารถใช้เทคนิคการสอนที่ทำให้ผู้เรียนมีการคิด มีการเรียนด้วยการคิดการแสดงออก มีการร่วมมือ มีการค้นพบ และมีความก้าวหน้าทางความรู้ การเรียนรู้แบบจิตปัญญา และประมวลความสัมพันธ์ของเป้าหมายการเรียนรู้ กระบวนการและมโนทัศน์ที่ต้องเรียนรู้ ให้ผสมกลมกลืนอย่างต่อเนื่อง

เป้าหมายการเรียนรู้แบบจิตปัญญามุ่งพัฒนาทักษะจำเป็นต่อการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนอย่างน้อย 6 ด้าน คือ

ทักษะทางปัญญา

- เกิดมโนทัศน์ของสิ่งที่ต้องเรียนรู้ได้อย่างชัดเจน
- ขยายความคิดและความคิดสร้างสรรค์
- มีเหตุผลในการแสดงออกทั้งด้านความคิดและการกระทำ
- มีความฉลาดทางอารมณ์

ทักษะการคิดและการกระทำ

- แสดงตนอย่างสม่ำเสมอในการเสนอแนวคิดและการกระทำ
- แสดงความคิดของตนที่ชัดเจนต่อกลุ่ม
- สามารถประมวลความคิดของผู้อื่น
- แสดงความพร้อมและสนใจในการกระทำทั้งโดยตนเองและทำงานร่วมกับผู้อื่น

ทักษะการแสดงออกที่ดี

- แสดงความนับถือผู้ร่วมคณะทำงาน
- ทำงานกับกลุ่มได้ดี
- ให้ความร่วมแรงร่วมใจ
- รู้การวางตนและกาลเทศะทางวิชาการ

ทักษะความร่วมมือ

- ยอมรับความแตกต่างของบุคคลในกลุ่ม
- สามารถกระทำตามข้อตกลงของกลุ่มด้วยความเต็มใจ
- เสนอความคิดเห็นแก่กลุ่มอย่างชัดเจน
- ร่วมคิดวิธีแก้ปัญหาในกลุ่ม
- พร้อมรณรงค์กับกลุ่มให้เกิดผลจริง

ทักษะการค้นพบ

- ถามคำถามที่เกี่ยวข้องกับปัญหา
- สามารถหาวิธีการที่ตนคิด
- แสดงใจกว้างรับแนวคิดผู้อื่น
- เสนอแนวทางไปสู่เป้าหมายการเรียนรู้ / การทำงาน

ทักษะการพัฒนาดน

- พร้อมต่อการปรับปรุงและพัฒนา
- เต็มใจที่จะเรียนรู้ด้วยเจตคติที่ดี
- มีความรักต่อการเรียนรู้
- กระตือรือร้นในการค้นคว้าเพิ่มเติม

การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา ประกอบด้วย 5 กระบวนการ ดังนี้

- A (Active Learning) การปฏิบัติการคิด ทั้งเพื่อการแสดงผลงานและการมีส่วนร่วมในกลุ่ม
- B (Behaving Well) การแสดงออก ให้ผู้เรียนได้คิดและกระทำกิจกรรมการเรียนรู้ตามความสนใจ
- C (Cooperative Learning) การเรียนรู้แบบร่วมมือ ที่เกิดจากการเรียนในกลุ่มย่อยที่กำหนด

กิจกรรม

- D (Discovery Learning) การเรียนรู้จากการค้นพบจากการทำกิจกรรมระหว่างเรียน
- P (Progress) การก้าวหน้าในการเรียน ซึ่งสังเกตได้โดยครูและผู้เรียนเอง

จุดประสงค์ในการเรียนของเด็กปฐมวัยมี 3 คือ

1. การส่งเสริมพัฒนาการตามวัย (Development)
2. การส่งเสริมพัฒนาการจิตนิยม (Affective Development) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตสำนึกที่ดี การมีสุนทรีย์ต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และตนเอง
3. การส่งเสริมพุทธิปัญญา (Cognitive Development) ซึ่งหมายถึงการพัฒนาความรู้ทักษะขั้นพื้นฐาน 5 ด้าน คือ ลักษณะนิสัย สังคมศึกษา ภาษา วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์

การดำเนินการสอน

การสอนแบบจิตปัญญามีขั้นตอนการสอนประกอบด้วยงานหลัก 5 ขั้น ที่ครูต้องดำเนินการ ดังนี้

1. เตรียมความพร้อม ก่อนสอนทุกครั้ง ครูต้องเตรียมความพร้อมของผู้เรียนโดยใช้เวลาประมาณ 3-5 นาที เพื่อให้ผู้เรียนสงบและพร้อมที่จะเรียน
2. บอกจุดประสงค์การสอน ใช้เวลา 1 นาที เพื่อให้ผู้เรียนทราบว่าเรียนอะไรบ้าง จะได้ติดตาม และสรุปได้ถูกเมื่อสิ้นการเรียน
3. หาจุดสนใจ การสอนแบบจิตปัญญาบางครั้งไม่สามารถดำเนินการสอนได้ ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้เรียน ความต้องการประสบการณ์ เช่น เด็กปฐมวัยอาจต้องถามหาความสนใจว่า จะเรียนอะไรก่อน หรือทำขำขี้เยิ้มมูมมโนทัศน์ เพื่อค้นหาหัวข้อที่ต้องการเรียนรู้
4. ดำเนินกิจกรรมการสอนตามแผน ขณะดำเนินกิจกรรม ครูต้องประเมินตนเองตลอดเวลา ว่า กิจกรรมการสอนนั้นกระตุ้นให้คิดหรือไม่ ผู้เรียนได้แสดงออกจริงไหม เรียนรู้แบบร่วมมือหรือไม่ รู้อะไรเพิ่มขึ้นด้วยการประเมินภาพการสอน
5. สรุปบทเรียน จุดประสงค์หลัก คือมุ่งประเมินสิ่งที่ผู้เรียนรู้มีหลายวิธีทั้งที่เป็นการร่วมกันสรุป เช่น การทำแบบฝึกหัด การร่วมกันสรุป และการทดสอบ

การประเมินภาพการสอน

การประเมินภาพ (Assessment) เป็นการอนุมานหรือวินิจฉัยระดับของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือสภาพใดสภาพหนึ่ง โดยใช้กระบวนการรวบรวมข้อมูลที่เป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องอย่างมีจุดประสงค์

เป้าหมายของการประเมินมี 2 ประการ คือ

1. ประเมินการเรียนรู้ เป็นการประเมินพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคนทั้งแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ
2. ประเมินการสอน เพื่อช่วยครูในการปรับปรุงการสอน สามารถกระทำได้ 2 ด้าน คือ ประเมินระหว่างสอนและกิจกรรมการสอน

สรุปได้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้มากขึ้น เพราะเป็นการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน สร้างให้ผู้เรียนเกิดการร่วมคิดร่วมค้น และการรู้ความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของตนตลอดเวลาของการสอนโดยผ่านกิจกรรมทั้ง 5 ประการ คือ การเรียนต้องลงมือกระทำด้วยความคิด (A) ต้องมีการแสดงออก (B) ต้องมีการเรียนแบบร่วมมือ (C) ซึ่งหมายถึงไม่ได้เรียนคนเดียว แต่เรียนเป็นกลุ่มย่อย 4-5 คน มีการค้นพบ (D) อาจค้นพบตัวเองด้านความรู้ หรือความเข้าใจในตน ในขณะเดียวกันก็รู้ว่าตนก้าวหน้าทางการเรียนไปอย่างไร (P) โดยทั้งนี้ครูจะกระตุ้นให้กระบวนการเรียนมีความต่อเนื่องด้วยการประเมินการสอน (A) (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2543)

1.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบจิตปัญญา

พิทักษ์ชาติ สุวรรณไตร (2544: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมนอกชั้นเรียนเพื่อพัฒนาความสามารถด้านมิติสัมพันธ์สำหรับเด็กปฐมวัย ผลการศึกษาพบว่า

1. ความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กปฐมวัยภายหลังการจัดกิจกรรมนอกชั้นเรียนมีคะแนนสูงกว่าการจัดกิจกรรมนอกชั้นเรียน และแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
2. ความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กปฐมวัย เมื่อจำแนกตามรายด้านก่อนและหลังการจัดกิจกรรมนอกชั้นเรียนพบว่า ความสามารถทางด้านมิติสัมพันธ์ด้านการจำแนกความเหมือนต่างของวัตถุ และการบอกตำแหน่งของวัตถุที่สัมพันธ์กับตำแหน่งของตนเอง มีความสามารถกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านการบอกความสัมพันธ์ของวัตถุกับทิศทางการบอกลักษณะร่วมของวัตถุ และการสังเกตและค้นหาวัตถุอย่างมีทิศทาง ไม่แตกต่างกัน
3. เนื้อหาและกระบวนการจัดกิจกรรมนอกชั้นเรียนเพื่อส่งเสริมความสามารถด้านมิติสัมพันธ์สำหรับเด็กปฐมวัย มีความเหมาะสมในระดับดี

จันทิมา แซ่อึ้ง (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบผลการเรียนรู้แบบจิตปัญญาและการใช้สถานการณ์จำลองที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนบ้านหน้าสถานี จังหวัดสระแก้ว ผลการศึกษาพบว่า

1. นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น หลังจากได้รับการเรียนรู้แบบจิตปัญญา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น หลังจากได้รับการใช้สถานการณ์จำลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
3. นักเรียนที่ได้รับการเรียนรู้แบบจิตปัญญากับนักเรียนที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองมีความคิดสร้างสรรค์ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เยาวนารถ เลหาบรรจง (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญาที่มีต่อความภาคภูมิใจในตนเองของเด็กปฐมวัย ผลการศึกษาพบว่า

1. ความภาคภูมิใจในตนเองของเด็กปฐมวัยหลังการจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญาโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับดีมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านเห็นคุณค่าในตนเอง ด้านเห็นคุณค่าผู้อื่น และด้านมีความเชื่อมั่นในตนเองอยู่ในระดับดีมาก ส่วนด้านมีจิตใจดีอยู่ในระดับดี
2. ความภาคภูมิใจในตนเองของเด็กปฐมวัยภายหลังการทดลองสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เสาวนีย์ จันทรี (2546: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากธรรมชาติตามรูปแบบจิตปัญญาที่มีต่อการรับรู้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย ผลการศึกษาพบว่า

1. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากธรรมชาติตามรูปแบบจิตปัญญาหลังการทดลองมีคะแนนเฉลี่ยการรับรู้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับดีมาก และมีการรับรู้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากธรรมชาติตามรูปแบบจิตปัญญาหลังการทดลองมีการรับรู้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้านการอนุรักษ์ต้นไม้และการอนุรักษ์น้ำสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่มีการรับรู้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้านการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .01

จิตเกษม ทองนาค (2548: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์ของเด็กปฐมวัยโดยใช้กิจกรรมการเรียนการสอนแบบจิตปัญญา ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนากระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของเด็กปฐมวัย หลังการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบจิตปัญญา โดยรวมและจำแนกรายทักษะมีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงขึ้นและอยู่ในระดับดี เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการทดลอง พบว่าแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พัชรี โคตรสมบัติ (2550: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาที่มีต่อทักษะการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย ผลการศึกษาพบว่าทักษะการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา โดยรวมและจำแนกรายด้านมีค่าเฉลี่ยคะแนน สูงขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการทดลองพบว่าแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเรียนรู้แบบจิตปัญญามุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทางปัญญาจากการลงมือกระทำและคิดด้วยตนเอง จากมนทัศน์ที่ครูกำหนดในหน่วยการสอน เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนจากสิ่งใหม่ๆ และมีความสุขในการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

2. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย

2.1 ความหมายของพัฒนาการทางสังคม

พัฒนาการทางสังคม หมายถึง การพัฒนาความสามารถในการแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ให้สอดคล้องกับแผนที่สังคมยอมรับเพื่อการเข้าสังคมได้ (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2528: 220)

พัฒนาการทางสังคมของเด็ก คือ การเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีแบบแผนตามลำดับ ขึ้นอยู่กับอายุและประสบการณ์ที่เด็กได้รับการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในแต่ละช่วงอายุ ซึ่งฟรอยด์ (Freud) ได้เน้นว่าประสบการณ์ที่เด็กได้รับในระยะแรกมีความสำคัญต่อเด็กเป็นอย่างมากเพราะจะมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ (รัตนวดี รอดภิรมย์. 2533: 8)

พัฒนาการทางสังคม หมายถึง แบบแผนการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับบุคคลอื่น เด็กวัยนี้ป็นวัยที่เด็กเริ่มรู้จักตัวเองมากกว่าเด็กทารก เริ่มมีความรู้สึกนึกคิด เจตคติต่างๆ เป็นของตัวเอง เด็กเริ่มมีการติดต่อกับบุคคลอื่นมากมาย โดยเริ่มตั้งแต่บุคคลที่อยู่ภายในครอบครัวออกสู่เพื่อนเล่นภายนอก ชอบสนุกสนานด้วยการเล่นร่วมกับเพื่อนๆ ในรูปแบบต่างๆ มากขึ้น เด็กเริ่มห่างจากพ่อแม่และครอบครัว แต่จะหันไปให้ความสนใจเพื่อนเล่น การเล่นของเด็กในระยะแรกๆ จะมีปัญหานำความยุ่งยากใจมาสู่เด็กมากทีเดียว เพราะว่าเด็กไม่สามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อนๆ ได้นั่นเอง เด็กวัยนี้จึงมีการทะเลาะเบาะแว้งกันสูง (จันทร์เพ็ญ กาญจนรัตน์. 2533: 19)

พัฒนาการทางสังคม หมายถึง การแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มคนที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นนั้นจะต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ (ทัศนัย อุดมพันธ์. 2541: 9)

พัฒนาการทางสังคม หมายถึง การพัฒนาความสามารถในการแสดงพฤติกรรมตามแผนที่สังคมยอมรับ ปฏิบัติตนได้เหมาะสมตามบทบาทที่สังคมกำหนดและมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมีส่วนร่วมและพอใจในสังคม (จกมล เกษตุ้ม. 2541: 23; อ้างอิงจาก Hurlock. 1959: 228)

ดังนั้น พัฒนาการทางสังคม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลจากการที่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ซึ่งสืบเนื่องมาจากค่านิยม เจตคติ และลักษณะเฉพาะตน ที่สามารถแสดงพฤติกรรมตามแบบแผนที่สังคมยอมรับ ซึ่งมีพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกสามารถสังเกตและวัดได้ เช่น การร่วมกิจกรรมกับเพื่อน พัฒนาการทางสังคมของเด็กนั้นจะมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีแบบแผนตามลำดับ ขึ้นอยู่กับอายุและประสบการณ์ที่เด็กได้รับการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในแต่ละช่วงอายุ

2.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย

ปัจจัยที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย (จันทร์เพ็ญ กาญจนรัตน์. 2533: 30) แบ่งเป็น 6 ปัจจัย ดังนี้

1. ขนาดของครอบครัว

ครอบครัวที่มีขนาดเล็กซึ่งประกอบด้วยบิดา มารดาและลูกจำนวน 1 ถึง 2 คน ส่วนครอบครัวขนาดใหญ่ที่อาจมีลักษณะเป็นครอบครัวที่มีบิดามารดามีลูกหลายคนหรืออาจมีลักษณะเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย

ในครอบครัวขนาดเล็ก บิดามารดาเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางสังคมของเด็กมากที่สุด ส่วนในครอบครัวใหญ่ นอกจากบิดามารดาแล้วยังมีสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางสังคมของเด็ก ส่วนบุคคลใดจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยมากกว่ากันนั้นขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับบุคคลนั้นๆ

ในครอบครัวขนาด บิดามารดามักให้การดูแลเอาใจใส่ต่อลูกได้ดีกว่าครอบครัวที่ขนาดใหญ่ เพราะบิดามารดาจำเป็นต้องแบ่งเวลาในการตอบสนองความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจให้แก่ลูกๆ ทุกคน

การอบรมให้ลูกมีระเบียบวินัยด้วยการให้เหตุผล โดยใช้การลงโทษมากกว่าบิดามารดาในครอบครัวขนาดใหญ่ และบิดามารดาในครอบครัวขนาดเล็กมีความยืดหยุ่นต่อการเลี้ยงดูลูกมากกว่า

แต่อย่างไรก็ตามเด็กที่อยู่ในครอบครัวขนาดใหญ่มักมีโอกาสนในการฝึกตัวให้เข้ากับคนอื่นได้มากกว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวขนาดเล็กที่ปราศจากพี่น้องเพราะเด็กในครอบครัวขนาดใหญ่ต้องเผชิญกับความต้องการของคนหลายๆ วัยที่อยู่ใกล้ตัว และมีโอกาสที่จะเรียนรู้ถึงวิธีการวางตัวหรือปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับความแตกต่างของแต่ละบุคคลได้มากกว่าโดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัวที่เด็กมีพี่น้องหลายคนพฤติกรรมของพี่และน้องจะมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กด้วย

2. สภาพครอบครัว

สภาพครอบครัว หมายถึง สิ่งแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกภายในครอบครัวตลอดจนกิจกรรมที่สมาชิกแต่ละคนจะต้องปฏิบัติเป็นประจำหรือเป็นพิเศษสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย เช่น

ครอบครัวที่อยู่ท่ามกลางเพื่อนบ้านที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีการศึกษาดีย่อมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการทางสังคมให้มีพฤติกรรมพึงประสงค์ของเด็กมากกว่าครอบครัวที่อยู่ท่ามกลางเพื่อนบ้านที่เอื้อเฟื้อและการศึกษาและเลี้ยงดู

ครอบครัวที่มีการแบ่งหน้าที่ให้สมาชิกของครอบครัวได้ทำอย่างเหมาะสมย่อมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการทางสังคมด้านความรับผิดชอบของเด็กได้มากกว่าครอบครัวที่บิดามารดารับภาระทุกอย่างในบ้านหมด

ครอบครัวที่มีการรับแขกหรือมีงานเลี้ยง เพื่อพบปะกับญาติมิตรบ้างตามสมควร มักมีอิทธิพลทำให้เด็กสามารถปรับตัวหรือมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นได้ดีกว่าเด็กในครอบครัวที่อยู่กับตามลำพังโดยไม่มีการสังสรรค์กับผู้อื่น

3. ปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัว

ปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัว หมายถึง ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน และความสัมพันธ์ที่ต่างต่างมีต่อกัน ต่างก็มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของอีกคนด้วย

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับลูก ครอบครัวที่มีบิดามารดาเป็นผู้เลี้ยงดูด้วยตนเอง ลูกจะมีความรู้สึกอบอุ่นใจ ครอบครัวในลักษณะเช่นนี้ บิดามารดากับลูกจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมากที่สุด ถ้าบิดามารดาเลี้ยงลูกอย่างถูกต้อง และมีวิธีการที่ดีในการอบรมบ่มนิสัยให้ลูก เช่น ไม่ตามใจจนเกินไป ไม่ขัดใจโดยไม่จำเป็น ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ฯลฯ

ครอบครัวที่ทั้งบิดาและมารดาต่างออกไปทำงานนอกบ้าน ถึงแม้จะมีเวลาเลี้ยงลูก แต่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับลูก ก็ยังน้อย เพราะพฤติกรรมของเด็กจะได้รับอิทธิพลจากผู้เลี้ยงในต่อนกลางวัน แต่บิดามารดาในครอบครัวมีลักษณะเช่นนี้ก็ยังมียิทธิพลต่อการพัฒนาการทางสังคม ขึ้นอยู่กับการแสดงออกของพฤติกรรมที่บิดามารดาแสดงต่อลูกนั้นเหมาะสมเพียงใด ครอบครัวที่มีบิดามารดา ไม่สนใจหรือไม่มีความเอาใจใส่ต่อการกระทำของลูก ปล่อยให้ลูกอยู่กับญาติผู้ใหญ่หรือคนรับใช้เท่านั้น ครอบครัวลักษณะเช่นนี้ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับลูกน้อยมาก

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องในครอบครัวที่มีพี่น้องหลายคน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องจะเป็นไปทางบวกหรือลบขึ้นอยู่กับท่าทีของบิดามารดาและผู้ใหญ่อื่นๆ ที่อยู่ในครอบครัว ถ้าบิดามารดาหรือผู้ใหญ่ให้ความเป็นธรรมแก่ทุกคนอย่างแท้จริง และสั่งสอนหรือส่งเสริมให้เด็กรักกัน ช่วยเหลือกัน เด็กก็จะมีปฏิสัมพันธ์ในทางบวกต่อกัน

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอื่นๆ ภายในบ้านกับเด็กปฐมวัย ในครอบครัวที่มี ปู่ ย่า ตา ยาย หรือคนรับใช้เป็นสมาชิกอยู่ด้วย เด็กจะได้รับอิทธิพลจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลเหล่านี้ ยิ่งขึ้น ถ้าอยู่ในความดูแลของปู่ ย่า ตา ยาย ได้รับการเอาใจใส่และตามใจมากเกินไป ทำให้เด็กมีนิสัยเอาแต่ใจตัว ขี้้ออน หรือไม่ชอบช่วยเหลือตัวเอง หรือครอบครัวที่ทั้งให้ลูกอยู่ในความดูแลของคนรับใช้ เช่น ภาวษาที่พูดและธรรมเนียม ฯลฯ

4. ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

เศรษฐกิจของครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว ฐานะทางเศรษฐกิจส่งผลต่อไปถึงลักษณะปฏิสัมพันธ์ทางบวกหรือลบของสมาชิกภายในครอบครัวด้วย ถ้าครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจขัดสน คนในครอบครัวมักตกอยู่ในความกังวลและเคร่งเครียด ไม่มีเวลาเอาใจใส่ต่อพฤติกรรมของลูก ส่วนครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีย่อมมีโอกาสที่จะจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ระหว่างเพื่อนฝูง ทำให้เด็กมีโอกาสที่จะฝึกปรับตัวเข้ากับบุคคลต่างๆ

5. ค่านิยม ทศนคติ และความมุ่งหวังของครอบครัว

ค่านิยม ทศนคติ และความมุ่งหวังของครอบครัวมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติตนของสมาชิกในครอบครัว ดังนั้น เมื่อบิดามารดา มีค่านิยม ทศนคติ หรือความมุ่งหวังอย่างไรก็มักถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ไปสู่ลูก และมักใช้วิธีในการเลี้ยงดูลูกตามค่านิยม หากบิดามารดาตั้งความหวังไว้สูง ย่อมเป็นแรงกระตุ้นให้เข้มนวดกดดันต่อผลการเรียนของลูก ซึ่งการเข้มนวดนี้ถ้าทำพอควรย่อมเป็นผลดี แต่ผลการเรียนของเด็ก ถ้ามากเกินไปก็อาจทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่าย ท้อแท้ และในที่สุดอาจไม่สามารถทำได้ตามที่พ่อแม่มุ่งหวังได้

6. วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กของแต่ละครอบครัวนั้น มักขึ้นอยู่กับค่านิยม ทศนคติและความมุ่งหวังของหัวหน้าครอบครัว และสมาชิกผู้ใหญ่ภายในครอบครัว เพราะค่านิยม ทศนคติ และความมุ่งหวังดังกล่าว มีผลต่อวิธีการที่บิดามารดาหรือสมาชิกภายในครอบครัวนำมาใช้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวต่างๆ อาจแยกออกได้ 4 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทที่ใช้เหตุผลและอบรมเลี้ยงดูอย่างสมเหตุสมผล
2. ประเภทที่โหดหรือตามใจมากเกินไป
3. ประเภทที่เข้มนวดกดดันถือความคิดของบิดามารดาเป็นใหญ่
4. ประเภทตามอารมณ์หรือแล้วแต่อารมณ์

วรารณ รักวิชัย (2535: 30-34) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กดังต่อไปนี้

1. อาชีพพ่อแม่ เป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญต่อแนวโน้มการเจริญเติบโตของลูก และเป็นตัวชี้นำสภาพการเลี้ยงดูลูก เช่น ชาวนา-ชาวไร่ มักจะมีชีวิตอยู่กับสภาพธรรมชาติ งานที่กระทำเป็นงานหลักครอบครัวมักเป็นครอบครัวใหญ่ ดังนั้น การเลี้ยงดูลูกจะมีลักษณะปล่อยปละละเลย และไม่มาร่วมวางแผน มักจะเป็นภาระของญาติผู้ใหญ่ เช่น พี่คนโต ปู่ ย่า ตา ยาย ลูกเจริญเติบโตตามธรรมชาติค่อนข้างแข็งแรง และช่วยเหลือตนเองได้ดี ส่วนข้าราชการและพนักงานบริษัท พ่อแม่ทำงานลักษณะ

ประจำมีรายได้แน่นอน ค่อนข้างคงที่ โดยลักษณะอาชีพจะไม่มีกิจกรรมมาเกี่ยวพันกับลูก ดังนั้นการอบรมเลี้ยงดูลูกมักจะเป็นไปอย่างสบายเรื่อย ๆ นอกจากเล่นแล้ว ลูกมักจะไม่ค่อยมีโอกาสทำกิจกรรมอื่นเกี่ยวข้องกับอาชีพพ่อแม่ พ่อแม่มักจะจัดหากิจกรรมให้และเอาใจใส่ลูกมากกว่าอาชีพอื่น ๆ สำหรับอาชีพค้าขายและธุรกิจขนาดเล็ก พ่อแม่ที่มีอาชีพนี้มักจะประสบความสำเร็จไม่แน่นอนค่อนข้างสูงอยู่ท่ามกลางบรรยากาศที่มีการแข่งขันกับเวลาและผู้อื่นตลอด กิจกรรมที่เกี่ยวกับอาชีพมักจะมีอิทธิพลและเกี่ยวพันกับสภาพการดำรงชีวิตประจำวันของทุกคนในครอบครัว ลูกจึงมักจะมีโอกาสเข้าร่วมกับกิจกรรมของพ่อแม่ เช่น ช่วยพ่อแม่ขายของ หยิบของ จัดระเบียบสินค้า เป็นต้น เนื่องจากลูกมีโอกาสที่จะช่วยเหลือตนเองและพ่อแม่มากจึงมีแนวโน้มที่จะขยัน มีความสามารถและทักษะมากกว่าครอบครัวที่มีอาชีพอื่น

2. สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย บ้านเป็นสถานที่ที่ลูกในชั้นปฐมวัยใช้เวลาอาศัยอยู่มากที่สุด สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยมีส่วนสำคัญสูงต่อการหล่อหลอมการเจริญเติบโตของลูก เช่น บ้านที่มีบริเวณสามเหลี่ยมหน้าบ้าน และรั้วรอบขอบชิด เด็กมักจะไม่ค่อยมีเพื่อนเล่น จำต้องเก็บตัวอยู่ภายในบ้าน อาจนำไปสู่ความเหงาเก็บตัวและไม่ทันคนอื่น พ่อแม่ก็ต้องมีภาระในการจัดหาผู้ดูแลและกิจกรรมให้แก่ลูกค่อนข้างมาก ในขณะที่ครอบครัวที่อยู่ในห้องแถว ตึกแถว และสลัม เด็กจะมีเพื่อนเล่นมาก และมีโอกาสจะเห็นวิถีชีวิตและการทำมาหากินของครอบครัวที่อยู่ข้างเคียง ดังนั้นเด็กในกลุ่มนี้มักจะช่วยเหลือตนเองได้มาก ำเร็จปรับตัวเองเข้ากับผู้อื่นได้ง่าย และมีประสบการณ์สูง พ่อแม่มีภาระในการจัดหากิจกรรม ตลอดจนการให้เวลากับลูกน้อยลงกว่าครอบครัวที่อยู่บ้าน

3.ฐานะของครอบครัว พ่อแม่มีฐานะเศรษฐกิจดี มักจะมีโอกาสในการจัดหาทรัพยากร กิจกรรม และการอบรมเลี้ยงดูลูกได้มากกว่าและดีกว่าพ่อแม่ที่หาเช้ากินค่ำ

4. ประสบการณ์ชีวิตและความมุ่งหวังในความสำเร็จของพ่อแม่ ประสบการณ์ของชีวิตที่พ่อแม่ได้พบมาในอดีตมักจะเป็นแนวทางลำดับแรกที่พ่อแม่จะนำมาใช้ในการเลี้ยงดูลูก เช่น รูปแบบวิธีการ และเหตุการณ์ที่พ่อแม่เคยได้รับการเลี้ยงดูมาก่อน หรือแนวทางที่พ่อแม่ได้พบเห็นเป็นตัวอย่างจากชีวิตผู้อื่น เป็นต้น พ่อแม่ที่มีประสบการณ์ในชีวิตมาก มีแนวโน้มที่จะเข้าใจลูกและมีแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูลูกที่ดี ความมุ่งหวังในความสำเร็จของพ่อแม่จะเป็นตัวกำหนดหรือโน้มน้าววิถีชีวิตของลูก พ่อแม่ที่มีความมุ่งหวังไว้มากจะเป็น การเลี้ยงดูในลักษณะเข้มงวดและกวดขัน ในขณะที่พ่อแม่ที่มีความมุ่งหวังไม่สูงนัก อาจจะมีการเลี้ยงดูในลักษณะผ่อนปรนมากขึ้น

5. เวลาของพ่อแม่ที่มีให้ลูก เวลาว่างของพ่อแม่ที่มีโอกาสได้เล่นคุยกับลูก ตลอดจนพาออกไปเที่ยวเป็นการสร้างความใกล้ชิดที่ทำให้พ่อแม่ลูกมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนชักนำให้ปรับตัวเข้าหากันได้ง่ายและดีขึ้น ครอบครัวที่พ่อแม่มีเวลาให้ลูกมาก ลูกจะมีแนวโน้มที่เป็นผู้ที่มีความอ่อนโยน มีทัศนคติที่ดี เนื่องจากมีความอบอุ่นใจ สำหรับกรณีของครอบครัวที่พ่อแม่มีเวลาว่างให้แก่ลูกน้อย โดยทั่วไปมักจำเป็นต้องมีผู้อื่นเลี้ยงดูลูกให้ เช่น ญาติผู้ใหญ่ (ปู่ ย่า ตา ยาย) มักจะมีแนวโน้มที่จะ

หลงและตามใจเด็ก ซึ่งอาจชักนำให้เด็กหลงตนเองและอ่อนแอ หรือในกรณีที่พี่เลี้ยงหรือคนใช้ดูแลลูกให้ เด็กอาจมีปัญหาเกี่ยวกับความก้าวร้าวข่มขู่ ทั้งนี้เพราะเด็กสามารถเรียกร้องต่อพี่เลี้ยงหรือคนใช้มากกว่าพ่อแม่ โดยทั่วไปพี่เลี้ยงหรือคนใช้ไม่มีความกล้าในการตัดสินใจในการเลี้ยงดูเด็กเหมือนพ่อแม่ อีกทั้งความรู้สึกรับผิดชอบในการเลี้ยงดูเด็กก็น้อยกว่าพ่อแม่

6. จำนวนลูกและสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวที่มีจำนวนลูกและสมาชิกในครอบครัวที่แตกต่างกันจะมีแนวทางหรือวิธีการเลี้ยงลูกที่แตกต่างกัน ครอบครัวที่มีลูก 1 คน พ่อแม่จำเป็นต้องมีภาระที่จะจัดหากิจกรรมและจัดเวลาให้ลูกมากกว่าครอบครัวที่มีลูกหลายคน ครอบครัวที่มีลูก 2 หรือ 3 คน ก็จะมีปัญหาในการเลี้ยงดูลูกแต่ละคนที่แตกต่างกันไป สำหรับกรณีของครอบครัวที่มีลูกหลายคน มักจะประสบปัญหาภาระในการเลี้ยงดูและจัดหากิจกรรมมากกว่าครอบครัวที่มีลูกน้อยกว่า ในกรณีที่ครอบครัวมีสมาชิกหลายคนในบ้านเดียวกัน เด็กมักจะไม่มีความอบอุ่นไม่เหงา มีความกระตือรือร้นและพัฒนาการที่ค่อนข้างเร็ว เพราะมีสมาชิกของครอบครัวหลายคนผลัดเปลี่ยนกันมาเลี้ยงดูลูก มักจะเบาบางลงตามจำนวนของสมาชิกในครอบครัว

7. ความเข้มแข็งทางจิตใจของพ่อแม่ เป็นองค์ประกอบหนึ่งในการพิจารณาแนวทาง หรือวิธีการเลี้ยงดูลูก โดยทั่วไปพ่อแม่มักจะจิตใจอ่อนไหวต่อการเลี้ยงดูลูก พ่อแม่ที่ใจอ่อนมากๆ มักจะกลัวว่าลูกจะเจ็บ จะหิว จะลำบาก และช่วยลูกในทุกๆ ทาง แม้กระทั่งตัดสินใจแทนลูกในหลายๆ กรณี เช่น ซื้อขนม ของเล่น เป็นต้น อันเป็นการเปิดโอกาสที่ลูกจะฝึกฝนการช่วยเหลือตนเอง ความเข้มแข็งและการตัดสินใจด้วยตนเองอาจเป็นสาเหตุให้ลูกไม่มีความสามารถในการช่วยเหลือตนเอง ความเข้มแข็งและการตัดสินใจด้วยตนเองอาจเป็นสาเหตุให้ลูกไม่มีความสามารถในการช่วยเหลือตนเอง ขาดความมานะ ขาดประสบการณ์ ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และมักต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นเสมอ

วรรณา บุญนวน (2541: 13) กล่าวถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านการช่วยเหลือตนเองและสังคม ดังนี้

1. อายุ พัฒนาการของเด็กเกิดขึ้นตามการเจริญเติบโต ตามวุฒิภาวะของร่างกายที่พร้อมสมบูรณ์ นั่นคือ เมื่อเด็กอายุมากขึ้นร่างกายเจริญเติบโตมีความพร้อมในการทำงานมากขึ้น ความสามารถด้านการช่วยเหลือตนเองของเด็กจึงพัฒนาขึ้นตามวัย ซึ่งจากการศึกษาของ ถวิล รักชลธี (2526: 49) พบว่า เด็กที่มีอายุต่างกันจะมีพัฒนาการด้านนิสัยส่วนบุคคลและสังคมต่างกัน คือพัฒนาการด้านนิสัยส่วนบุคคลและสังคมของเด็กจะเพิ่มขึ้นเมื่ออายุสูงขึ้น

2. เพศ นอกจากจะเป็นปัจจัยที่บอกความแตกต่างทางสรีรภาพแล้ว ยังเป็นตัวกำหนดบทบาทและบุคลิกภาพภายในครอบครัวและสังคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของเด็กแต่ละสังคม ที่พ่อแม่จะปฏิบัติต่อเด็กแตกต่างกันที่มีลักษณะของความเป็นหญิงเป็นชาย

3. การศึกษาของบิดามารดา เป็นปัจจัยภายในบุคคลที่น่าจะมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูบุตร เนื่องจากการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้บุคคลมีความรู้ความเข้าใจต่อข้อมูลข่าวสารมากขึ้น ความรู้เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญในการพิจารณากระทำสิ่งต่างๆ อย่างมีเหตุผล ผู้ที่มีการศึกษาสูง ย่อมมีโอกาสและแนวโน้มในการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการดูแลบุตร แนวโน้มบุตรเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของบุตร มีการติดต่อกับแหล่งประโยชน์ต่างๆ ได้มากกว่าและง่ายกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่า ปัจจัยของครอบครัวมีอิทธิพลต่อการเลี้ยงดูเด็กมากไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างของครอบครัว วัฒนธรรมของครอบครัว ภาวะแวดล้อมทางสังคม และพัฒนาการทางสังคมของเด็ก

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการด้านสังคมทั้งปัจจัยภายในบุคคลและปัจจัยภายนอกส่งผลต่อพัฒนาการทางสังคมของเด็ก

2.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคม

นักทฤษฎีหลายท่านได้กล่าวถึงทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมไว้ ดังนี้

แบนดูรา (วาสนา บุญจันทร์. 2549: 11; อ้างอิงจาก Bandura. 1977: 10-29) ได้อธิบายแนวความคิดที่สำคัญในการเรียนรู้ทางสังคมว่า พฤติกรรมของบุคคลเกิดจากปะทะสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนจะเลียนแบบ การเลียนแบบนี้จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยอาศัยการสังเกตพฤติกรรมของต้นแบบ พฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์เป็นผลมาจากการเรียนรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์และผลที่เกิดขึ้นการเรียนรู้จากแม่แบบประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. ความสนใจ (Attention Process) เป็นกระบวนการรับรู้ลักษณะสำคัญของตัวแบบอย่างละเอียดที่สุด โดยการสังเกต และรวบรวมสิ่งที่รับรู้มาเป็นขั้นตอน
2. การเก็บจำ (Retention Process) กระบวนการนี้เป็นการรวบรวมรูปแบบพฤติกรรมของแม่แบบที่สังเกตทุกครั้ง และวางรูปแบบของพฤติกรรมในรูปสัญลักษณ์
3. การแสดงออก (Motor Reproduction Process) เป็นกระบวนการที่ผู้สังเกตดัดแปลงสัญลักษณ์จากการจำมาเป็นการกระทำที่เหมาะสม
4. การจูงใจ (Motivational Process) กระบวนการนี้มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ โดยใช้การสังเกตเป็นอย่างมาก การเห็นตัวแบบมีพฤติกรรมที่เหมาะสมและได้รับผลตอบแทนที่ดีจากพฤติกรรมนั้น จะก่อให้เกิดการเลียนแบบ รวมทั้งปรับปรุงพฤติกรรมที่บกพร่องจนได้รับรางวัลเป็นการตอบแทน

ฟรอยด์ (วาสนา บุญจันทร์. 2539: 11; อ้างอิงจาก Freud. 1949: 358) ได้กล่าวว่า เด็กวัย 5 ปีแรกของชีวิต เป็นวัยที่สำคัญที่สุด เพราะวัยนี้เป็นรากฐานของพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ ซึ่งฟรอยด์ที่เชื่อว่าพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กแต่ละคน ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงของชีวภาพของร่างกาย โดยร่างกายจะเปลี่ยนแปลงบริเวณต่างๆ เป็นระยะในช่วงอายุต่างกัน ถ้าเด็กได้รับการสนองเต็มที่ ก็จะทำให้เกิดการสะสมปัญหาและแสดงออกเมื่อโตขึ้น

ฟรอยด์ (Freud) ได้กล่าวถึงโครงสร้างบุคลิกภาพเอาไว้ว่า บุคลิกภาพประกอบด้วยอิด (Id) อีโก้ (Ego) และซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) ซึ่งการทำงานของบุคลิกภาพอยู่ภายใต้พลัง 3 สิ่ง คือ

อิด (Id) บุคลิกภาพส่วนที่เป็นจิตไร้สำนึก เป็นแรงผลักดันตามธรรมชาติ ใ้มนุษย์กระทำการต่างๆ ตามที่ต้องการ เป้าหมาย คือ ความพึงพอใจ (Pleasure principle)

อีโก้ (Ego) คือบุคลิกภาพที่มนุษย์พัฒนาขึ้นจากการได้มีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก เป็นส่วนควบคุมใ้มนุษย์ปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับความเป็นจริง โดยใช้หลักความเป็นจริง (Reality Principle)

ซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) เป็นส่วนที่ควบคุมใ้มนุษย์เลือกทำแต่ส่วนที่ดี (Ego Idea) และหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ขัดต่อมาตรฐานจริยธรรมของตน (Conscience) บุคคลที่มีบุคลิกภาพดี คือบุคคลที่อีโก้ (Ego) สามารถปรับใ้เกิดความสมดุลระหว่างแรงขับตามความต้องการธรรมชาติของอิด (Id) กับมาตรฐานจริยธรรมของซูเปอร์อีโก้ (Super Ego)

เซียร์ (อำไพพรรณ ปัญญาโรจน์. 2545: 332; อ้างอิงจาก Sears. n.d.) กล่าวถึงทฤษฎีการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมว่า เป็นทิศทางของพัฒนาการเกิดจากการอบรมเลี้ยงดูและเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตามความคาดหวังของสังคมใ้เด็กแต่ละวัย นั่นคือพฤติกรรมนั้นเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับพ่อแม่ที่เกิดจากการเลี้ยงดู ถ้าหากพ่อแม่ได้รับการส่งเสริมใ้มีความรู้ในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูกับการส่งเสริมพัฒนาการแต่ละด้านของเด็กแล้วจะช่วยให้เกิดมีพัฒนาการแต่ละด้านอย่างเหมาะสม

จากการศึกษาทฤษฎีข้างต้น สรุปได้ว่าเด็กปฐมวัยมีพัฒนาการทางสังคมที่ดีและมีบุคลิกภาพด้านความประพฤติ ความรู้สึกที่แสดงออกในสิ่งแวดล้อมต่างๆ อย่างเหมาะสมรู้จักสร้างความร่วมมือและเป็นผู้นำผู้ตามที่ดีได้ ดังนั้นการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยต้องสอดคล้องกับขั้นพัฒนาการตามวัยของเด็ก สำหรับเด็กวัย 5-6 ปี แล้วสามารถส่งเสริมใ้เด็กใ้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและครูด้วย กิจกรรมที่ใ้เด็กเกิดการร่วมมือกันในรูปแบบที่เหมาะสม เช่น กิจกรรมที่ใ้เด็กคิดร่วมกัน ลงมือร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะใ้เกิดพัฒนาการทางสังคมที่ดี และสามารถส่งเสริมในขั้นต่อไป ใ้เด็กสามารถพัฒนาและแสดงออกต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม นำมาสู่การปรับตัวเข้าสู่สังคมอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขเป็นที่ยอมรับของสังคม

2.4 ลักษณะพฤติกรรมทางสังคม

พฤติกรรมทางสังคม คือพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากองค์กรทางสังคม ซึ่งพฤติกรรมทางสังคมนี้ สามารถจำแนกใ้ตามวัยของเด็กดังที่ ภรณ์ คุรุรัตน์ (2523: 49-54) ได้จำแนกพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ดังนี้

อายุ 3 ปี เด็กมีความพึงพอใจ เมื่อได้เล่นกับเด็กอื่นๆ สามารถพูดคุยกับคนอื่นได้ เด็กต้องการความรักและการยอมรับจากผู้ใหญ่ และมีความเป็นอิสระในการเล่น

อายุ 4 ปี เด็กเล่นกับเพื่อนเป็นกลุ่มตามกิจกรรมที่เด็กสนใจ เด็กเริ่มเลือกคบเพื่อน บางคนที่ถูกใจ เด็กชอบเล่นบทบาทสมมติหรือใช้จินตนาการ มีความรอบคอบในการทำกิจกรรม ยามเจ็บป่วยเหนื่อยไม่สบาย หรือตกใจกลัว เด็กมีความต้องการพึ่งผู้ใหญ่เพื่อให้ปลอดภัย

อายุ 5 ปี เด็กมีความพอใจที่จะเล่นคนเดียวเป็นเวลานานๆ ชอบฝึกหัดทำสิ่งใหม่ๆ ชอบเล่นกับเพื่อนๆ โดยเฉพาะการสร้างสิ่งต่างๆ หรือการเล่นสมมติ ชอบเล่นเกมแข่งขันโดยร่วมทีมกับเพื่อนๆ

อายุ 6 ปี เริ่มห่างจากผู้ใหญ่แต่ต้องการความช่วยเหลือและเรียกร้องความชมเชย ต้องการเพื่อนเล่น และอาจรักเพื่อนบางคนเป็นพิเศษของเล่น

เฮอร์ลอค (ทศนัย อุดมพันธ์. 2541: 12; อ้างอิงจาก Hurlock. 1978: 239) กล่าวถึง เด็กอายุ 2-6 ปี ว่าพฤติกรรมทางสังคมที่ปรากฏในช่วงวัยนี้ คือ การต่อต้าน การก้าวร้าว การทะเลาะวิวาท การแข่งขันชิงดี การร่วมมือ การเป็นผู้นำผู้ตาม การมีใจกว้างขวาง การเป็นที่ยอมรับของสังคม การเห็นอกเห็นใจ และได้แบ่งประเภทพฤติกรรมของเด็กตามความหมายของสังคม 2 ประเภท คือ

1. พฤติกรรมที่พึงประสงค์ (Social Behavior Patterns) หมายถึง พฤติกรรมที่ทำไปแล้วสร้างความพึงพอใจ เป็นที่นิยมชมชอบแก่ตนเองและผู้อื่น
2. พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ (Nonsocial Behavior Patterns) หมายถึง พฤติกรรมที่ทำไปแล้วสร้างความเดือดร้อน และความไม่พอใจกับตนเองและผู้อื่น

ซีเฟลด์ท์ (ทศนัย อุดมพันธ์. 2541: 13; อ้างอิงจาก Seefeldt. 1980: 7-11) ได้กล่าวถึงลักษณะของพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยอายุ 5-6 ปี ดังนี้

1. ลักษณะทางสังคมของเด็กอายุ 5 ปี เด็กวัยนี้มีความเป็นมิตรมากขึ้น มีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือผู้อื่น เริ่มเข้ากลุ่มใหญ่ขึ้น เริ่มมีเพื่อนที่ถูกใจเป็นพิเศษ การทะเลาะกับเพื่อนลดน้อยลง เพราะเริ่มเข้าใจและยอมรับความสำคัญของผู้อื่นเป็นระยะที่เริ่มจะมีความเห็นคล้อยตามคนอื่น และเริ่มมีความรู้สึกไม่พอใจ เมื่อเพื่อนในกลุ่มไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม

2. ลักษณะทางสังคมของเด็กวัย 6 ปี เด็กเริ่มมีการประสานสัมพันธ์กับผู้อื่น ดังเห็นได้จากลักษณะการเล่นที่เปลี่ยนไป คือ เล่นเป็นกลุ่มและมักจะเป็นเพื่อนเพศเดียวกัน ในการเล่นยังชอบและแสดงตัวเด่น เล่นรุนแรง พยายามจะเป็นที่หนึ่งในการเล่นต้องการเอาชนะ และถ้าหากการเล่นนั้นมีกฎเกณฑ์ที่ยากเกินความสามารถของตนก็พยายามปรับกฎนั้นให้มาเป็นประโยชน์กับตน

สรุปได้ว่า ลักษณะพฤติกรรมทางสังคมของเด็กวัย 5-6 ปี นั้น จะมีลักษณะเด่นคือ เล่นกับเพื่อนเป็นกลุ่มได้ ทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม จะมีเพื่อนรักบางคนเป็นพิเศษ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องการชนะ ไม่ยอมแพ้ ทำให้เด็กทะเลาะกันอาจุรณแรงได้ แต่สามารถหยุดได้ง่าย ถ้ามีผู้ใหญ่คอยดูแลเข้ามา

ช่วยเหลือ ดังนั้น ครูสามารถส่งเสริมให้เด็กมีลักษณะและพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสมได้ด้วยการจัดกิจกรรมให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ ร่วมมือกัน โดยการกระตุ้นให้เด็กได้สังเกต ได้เชื่อมโยงประสบการณ์ซึ่งได้เห็นแบบอย่างที่ดี เพื่อจะนำไปสู่พฤติกรรมที่สังคมยอมรับจะช่วยให้เด็กได้รับการยอมรับและการนำไปสู่การมีพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์

2.5 ระดับพัฒนาการทางสังคม

พียาเจท์ (จันทมาศ ชื่นบุญ; และคณะ. 2518: 110; อ้างอิงจาก Piaget. n.d.: 326) ได้แบ่งระดับการพัฒนาการทางสังคมของชีวิตมนุษย์ออกเป็น 3 ระยะ ซึ่งจะขอกล่าวแต่ย่อๆ ดังนี้

ระยะที่หนึ่ง เป็นระยะที่คนเรา คือ ตัวเองเป็นศูนย์กลางของความสำคัญ (Ego-centrism)

เด็กจะถือเอาตัวเองเป็นจุดเด่น จะเปรียบเทียบกับอะไรก็เอาตัวเป็นที่ตั้งจะพูดจะคุยก็ต้องเป็นของตัวเอง ไม่ยอมเข้าใจว่า ที่ตัวเองพูดไปนั้น คนอื่นจะเข้าใจเหมือนกับที่ตนเองเข้าใจหรือไม่ การถือตนเองเป็นศูนย์กลางของความสำคัญนี้ เป็นระยะแรกของการพัฒนาการทางสังคม ระยะนี้อาจประมาณได้กับในวัยทารกและในวัยเด็กตอนต้น (ก่อนไปโรงเรียน) ในระยะเวลาเหล่านี้ เด็กจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดอยู่ในครอบครัว โดยเฉพาะกับบิดามารดาและพี่น้อง วงสังคมของเด็กวัยนี้มีอยู่เฉพาะแคบๆ โลกของเด็กในวัยเหล่านี้ไม่มีขอบเขตไม่ไกลนัก

ระยะที่สอง เป็นระยะที่เด็กพยายามจะเข้าไปสู่ความสัมพันธ์ในสังคมที่แท้จริง เด็กจะค่อยๆ คลายความถือเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง และเริ่มที่จะเข้าใจว่าในวงสังคมที่แท้จริงนั้นจะต้องมีการติดต่อซึ่งกันและกัน จะต้องพึ่งพาอาศัยกัน เป็นต้น

ระยะนี้เริ่มตั้งแต่เด็กวัยเข้าโรงเรียนเป็นต้นไป ความเปลี่ยนแปลงในทางความสัมพันธ์จะเปลี่ยนรูปไปอย่างมากระหว่างอายุ 6-12 ปี โลกของเด็กจะขยายออกไปมากขึ้นทุกที ความสัมพันธ์ใกล้ชิดจะไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะบิดามารดา แต่จะขยายออกไปสู่เพื่อนฝูง ครูและบุคคลอื่นๆ ในสังคมที่เด็กมีโอกาสได้ใกล้ชิดด้วย ความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระยะนี้เป็นช่วงสำคัญของชีวิตจะเป็นเครื่องบอกอนาคตของชีวิตสังคมของเด็กในภายหน้า

ระยะที่สาม เป็นระยะที่เด็กเกิดการยอมรับนับถือระหว่างกัน ระยะนี้เป็นการพัฒนาขั้นสุดยอดของชีวิต สังคม มีการยอมรับนับถือผู้อื่นว่ามีความสำคัญเท่าๆ กัน มีการยอมรับในการเป็นสมาชิกของสังคมเหมือนกัน มีการยอมรับในการมีความคิดความอ่าน และมีการยอมรับว่า แทนที่จะฟังแต่การคิดเห็นของตัวเองเป็นหลักแต่อย่างเดียว ก็มีการรับความคิดเห็นของผู้อื่นมาพิจารณาด้วยเสมอไป ความเปลี่ยนแปลงในระยะนี้เริ่มกับเด็กตั้งแต่วัยรุ่น

นอกจากนี้ อีริคสัน (ทัศนัย อุดมพันธ์. 2541: 10; อ้างอิงจาก Erikson. n.d.) กล่าวว่า บุคลิกภาพของมนุษย์จะพัฒนาได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในแต่ละช่วงอายุ ถ้าเด็กได้รับการตอบสนองเต็มที่ จะมีบุคลิกภาพดี และพร้อมที่จะพัฒนาขั้นต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ อีริคสันได้แบ่งพัฒนาการทางสังคมไว้ 8 ระยะ แต่จะกล่าวถึงเฉพาะขั้นของบุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับเด็กก่อนวัยเรียน ดังนี้

1. ระยะเวลาความรู้สึกเชื่อมั่น (The Sense of Trust) อายุของเด็กที่อยู่ที่อยู่ระหว่างหลังคลอดจนถึงอายุ 1 ปี ระยะเวลาที่เด็กมีความสบายทางกายและได้รับความอบอุ่นจากแม่ในยามที่ต้องการ เด็กจะมีการปรับตัวที่ดี สามารถพัฒนาความรู้สึกไว้วางใจขึ้นได้ และในทางตรงข้าม ถ้าเด็กขาดความสุข ขาดความรักความอบอุ่น ก็จะเป็นผู้ที่ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ตนเอง มีความกลัวและขาดความไว้วางใจผู้อื่น

2. ระยะเวลาต้องการทำหรือค้นหาด้วยตนเอง (The Sense of Autonomy) อายุของเด็กที่อยู่ที่อยู่ระหว่าง 1-3 ปี เป็นระยะที่เด็กเริ่มเรียนรู้ในการรักษาความตั้งใจของตนเองและทำตามความตั้งใจให้เป็นจริงได้

3. ระยะเวลาการคิดริเริ่ม (The Sense of Initiative) อายุของเด็กที่อยู่ที่อยู่ระหว่าง 3-6 ปี เด็กจะพยายามสร้างเอกลักษณ์ของตนเองและสามารถแสดงความรู้สึกและพฤติกรรมที่เหมาะสมในสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้ เด็กสามารถพัฒนาความร่วมมือ และการเป็นผู้นำตามที่ดีได้ ระยะเวลาหากเด็กเกิดความกลัว เด็กจะยึดผู้ใหญ่เป็นที่พึ่งตลอดเวลา ทำให้ความคิดจินตนาการ และการพัฒนาทักษะทางสังคมถูกจำกัดไปด้วย

ฮาวิกเฮอส์ (ทศนัย อุดมพันธ์. 2541: 11; อ้างอิงจาก Havighurt. n.d.) ได้รับอิทธิพลแนวความคิดจากอีริกสัน (Erikson) เกี่ยวกับลักษณะของการพัฒนาแต่ละช่วงของบุคคลโดยอธิบายว่าในแต่ละช่วงวัยของชีวิตนั้น ถ้าสิ่งที่เด็กทำในชีวิตประจำวันได้ในสิ่งที่เด็กต้องทำในช่วงนั้นๆ เด็กจะรู้สึกว่าตนเองประสบความสำเร็จ แต่ถ้าบุคคลใดไม่ประสบความสำเร็จในงานนั้นๆ จะมีผลต่อการปรับตัว ฮาวิกเฮอส์ ได้เสนองานตามขั้นพัฒนาการทางสังคมในเด็กปฐมวัย คือ

1. เด็กสามารถมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความจริง สังคมและกายภาพ ซึ่งหมายถึง การที่เด็กมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งที่มีอยู่รอบตัว เช่น พ่อแม่ โรงเรียน และสิ่งต่างๆ ที่เด็กเกี่ยวข้องด้วย

2. เด็กสามารถที่จะเรียนรู้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับพี่น้องและเพื่อน รวมทั้งชอบเลียนแบบผู้อื่น

3. เด็กสามารถที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ถูกกับสิ่งที่ผิดและเริ่มมีพัฒนาการทางจริยธรรม

จะเห็นได้ว่า พัฒนาการทางสังคมมีการพัฒนาอย่างเป็นระดับเพื่อนำเข้าสู่สังคมของเด็กในขั้นต่างๆ ของชีวิต ถ้าเด็กได้รับการตอบสนองเต็มที่ จะมีบุคลิกภาพดีและพร้อมที่จะพัฒนาขั้นต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ถ้าบุคคลใดไม่ประสบความสำเร็จในช่วงนั้นๆ จะมีผลต่อการปรับตัว ดังนั้น พ่อแม่ ครู และผู้ดูแลเด็กควรให้ความรักความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่และจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กอย่างเหมาะสม เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของเด็ก ช่วยให้เด็กผ่านขั้นพัฒนาการต่างๆ และมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมกับวัย

2.6 องค์ประกอบของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย

ความสัมพันธ์ของเด็กที่มีต่อบุคคลต่างๆ จะเปลี่ยนแปลงไปเสมอ ในขณะที่เด็กที่โตขึ้นเด็กจะได้รับความอบอุ่นจากพ่อแม่ลดลง และพ่อแม่จะเพิ่มความเข้มงวดกับเด็กมากขึ้น เด็กจะเพิ่มความสนใจเกี่ยวกับเพื่อนฝูงมากขึ้นและอิทธิพลของเพื่อนฝูงก็จะมีมากขึ้นกว่าอิทธิพลของสมาชิกในครอบครัวเด็ก ความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของเด็ก ซึ่งองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้อาจสรุปได้ดังต่อไปนี้ (สุชา จันทรเฒ. 2536: 229)

1. วิธีการฝึกฝนเด็ก (Child Training Method) วัตถุประสงค์ในการฝึกอบรมเด็กก็เพื่อจะช่วยให้เด็ก สามารถปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ของสังคมได้ เด็กที่อยู่ในวัฒนธรรมต่างๆ กัน มักจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูต่างๆ กัน บิดามารดและครูจะเป็นผู้ถ่ายทอดให้เด็กถึงวัฒนธรรมของสังคมที่เด็กอาศัยอยู่ ลักษณะของวัฒนธรรมเหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางการฝึกฝนเด็กว่าจะเติบโตขึ้นเป็นคนชนิดใด

2. ลำดับการเกิด (Order of Birth) ตามความเห็นของพรอยด์เห็นว่า ตำแหน่งหรือระดับชั้นที่เด็กเกิดในครอบครัวจะมีความสำคัญต่อเด็กที่เติบโตขึ้น ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้มาหลายคนพบว่า

เด็กที่เป็นลูกคนโต มักจะว่านอนสอนง่ายแต่การปรับตัวได้ยากกว่าเด็กที่เป็นลูกคนถัดๆ ไป พ่อแม่มักเลี้ยงลูกคนโต โดยใช้วิธีการโหดเด็กมากเกินไป ถ้าให้เด็กพบแต่ความสุขเป็นคน ที่ปรับตัวได้ยาก ขาดความเชื่อมั่น ขาดการเป็นผู้นำ

เด็กที่เป็นลูกคนที่สอง มักได้รับการเลี้ยงดูอย่างขำขันขำนาญขึ้น เนื่องจากพ่อแม่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงลูกคนแรกมาแล้ว จึงมีความเข้าใจในบทบาทของพ่อแม่ดีขึ้น พ่อแม่จะลดการโหดเด็กลงกว่าแต่ก่อน และไม่คอยเอาใจใส่เท่าลูกคนแรกด้วยเหตุนี้ลูกคนที่สองจึงมักจะพึ่งพาอาศัยผู้อื่นน้อยกว่าลูกคนแรก ความแตกต่างของอายุระหว่างเด็กๆ ในบ้าน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดว่าเด็กจะได้รับการปฏิบัติอย่างไร ในระหว่างอายุ 1-2 ขวบ ลูกคนที่สองมักจะเอาแบบอย่างลูกคนแรกและพยายามทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อแข่งกับลูกคนแรก ด้วยเหตุนี้เองทำให้ลูกคนแรกต้องพยายาม เรียกร้องความสนใจจากแม่

เด็กที่เป็นลูกคนกลาง ลูกคนกลางของครอบครัวมักจะเป็นผู้ที่ถูกลืมมากกว่าลูกคนแรก และลูกคนที่สองหรือลูกคนสุดท้าย เด็กที่เป็นลูกคนกลางจึงมีแนวโน้มที่ไม่แสดงความก้าวร้าว เช่นเดียวกับลูกคนแรก โดยมากแล้ว ลูกคนกลางมักจะเป็นคนที่อ่อน ว่านอนสอนง่าย

เด็กที่เป็นลูกคนสุดท้าย เด็กที่เป็นลูกคนสุดท้ายมักจะเป็นเด็กเล็กอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะว่าพ่อแม่และพี่ๆ เอาใจใส่มาก และคอยช่วยทำทุกสิ่งทุกอย่างให้แก่ลูกคนสุดท้ายแทนที่จะปล่อยให้ทำเอง

3. ลูกคนเดียวของพ่อแม่ (Online's) เด็กที่เป็นลูกคนเดียวของพ่อแม่หรือที่เรียกกันว่า ลูกโตน มักมีลักษณะ 2 ประการ ดังนี้

เป็นเด็กที่ชอบจะเอาแต่ใจตัวเอง ดื้อรั้น และชอบต่อต้านสังคม

เป็นเด็กที่มีความรู้สึกไว ใจน้อย เป็นคนเจ้าอารมณ์และต้องพึ่งพ่อแม่อยู่ตลอดเวลา

ลักษณะทั้งสองประการที่กล่าวข้างต้น เป็นลักษณะการปรับตัวของเด็กทั้ง 2 วิธี มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับลูกโตน มักจะเป็นเด็กที่มีความรู้สึกว่ามีปมด้อยมากกว่าเด็กที่มีพี่น้องหลายคน จี. แสตนลีย์ ฮอลล์ (G. Standley Hall) กล่าวว่า การเป็นลูกคนเดียวเหมือนกับมีโรคประจำตัว เด็กที่มีพี่น้องหลายคนย่อมมีโอกาสเรียนรู้ ในการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ดีกว่าลูกคนเดียว อย่างไรก็ตามเด็กที่มีลูกคนเดียวอยู่มากเหมือนกัน ที่สามารถปรับตัว ให้เข้ากับเพื่อนฝูงได้สำเร็จ จึงได้กล่าวว่าเด็กที่เป็นลูกคนเดียวของบ้าน อาจจะปรับตัวได้ดีหรือไม่ดีก็ได้ ทั้งนี้ย่อมแล้วแต่สถานการณ์ภายในบ้าน และวิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่

4. ขนาดของครอบครัว (Family Size) สมาชิกแต่ละคนในครอบครัวต่างก็มีส่วนในการพัฒนาบุคลิกภาพของสมาชิกคนอื่นๆ ครอบครัวยิ่งใหญ่สมาชิกยิ่งมีความเกี่ยวข้องมากขึ้น นอกจากนี้ในแต่ละครอบครัวประกอบด้วยสมาชิกที่มีระดับอายุที่แตกต่างกันอีกด้วย บางครอบครัวยอมรับผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลภายในครอบครัวและบุคลิกภาพของเด็กก็จะเปลี่ยนไปตามคนเลี้ยงดูก็ได้

5. ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก (Parent Child Relationship) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวดีเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกเป็นสำคัญ ซึ่งทั้งพ่อแม่และลูกต้องอาศัยการปรับตัวเข้าหากัน ในขณะที่เดียวกันที่เด็กเจริญเติบโตขึ้น เด็กจะมีความรู้สึกต่อพ่อแม่แตกต่างกันออกไป ส่วนพ่อแม่ก็ต้องการให้เด็กทำตามกฎเกณฑ์ของครอบครัวเป็นสำคัญ

จะเห็นได้ว่า พัฒนาการทางสังคมของเด็กจะเปลี่ยนแปลงไปตามองค์ประกอบต่างๆ ทั้งการฝึกฝนลำดับการเกิด การเป็นลูกคนเดียวของพ่อแม่ ขนาดของครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวเป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยในโรงเรียน

2.7 การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย

การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่มีอิทธิพลสำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิตของเด็ก พ่อแม่จะเป็นตัวแทนทางสังคมในด้านการให้การช่วยเหลือให้เด็กได้เรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ ซึ่งนักจิตวิทยาพัฒนาการมีความเชื่อว่า วิธีที่เด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูตั้งแต่วัยทารกเป็นปัจจัยร่วมกับลักษณะทางสรีระของเด็ก ในอันที่จะปลูกฝังให้เด็กมีลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพต่างๆ กัน (อารี เกษมรติ. 2533: 15) เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบความรักความอบอุ่น จะมีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถปรับตัวและสร้างสัม

พันธุภาพกับคนอื่น ๆ ได้ การอบรมเลี้ยงดูจึงมีความสำคัญมาก พ่อแม่จึงควรส่งเสริมพัฒนาการของลูก คือการให้ความรัก ความอบอุ่น การเอาใจใส่ตั้งแต่แรกเกิดช่วยให้ลูกเติบโตทางกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม อย่างดีที่สุด

ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาการทางสังคมของเด็กนั้น พบว่าลักษณะและบรรยากาศในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก จะส่งผลโดยตรงกับเด็ก ซึ่งตามแนวคิดของ ฟรอยด์ (Freud and Erikson) เชื่อว่า หากพ่อแม่ให้ความอบอุ่นและสนองตอบต่อความต้องการของเด็กในช่วงระยะต้นของชีวิต จะทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจและมีอารมณ์ที่ดีแจ่มใสได้ ซึ่ง มิลเลอร์ (นิภา ทองไทย. 2525: 20; อ้างอิงจาก Miller. n.d.) เชื่อว่ายิ่งแม่เข้มงวดกับลูกมากเท่าใด ลูกก็จะเกิดความหงุดหงิดและคับข้องใจมากขึ้นเท่านั้น ถ้าเด็กมีความคับข้องใจมากขึ้นเพียงใด เด็กก็จะเกิดความก้าวร้าวมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

การส่งเสริมพฤติกรรมให้เด็กเป็นการพัฒนาพฤติกรรมใหม่ให้เกิดขึ้นกับเด็ก มีนักการศึกษาได้กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมพฤติกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย ดังนี้

ประมวญ ดิคคินสัน (2527: 107) กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริม พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. การกำหนดตารางกิจกรรมประจำวันอย่างเหมาะสมและต่อเนื่องกัน จัดกิจกรรมต้องใช้พลังและกิจกรรมที่ผ่อนคลายสลับกัน ทำให้เด็กไม่เบื่อหน่าย การที่เด็กได้รู้ตารางกิจกรรมประจำวัน และสิ่งที่ครูคาดหวังให้เด็กทำจะทำให้เกิดความเป็นระเบียบและมีความรู้สึกมั่นใจในการทำกิจกรรมนั้นๆ
2. การเสริมแรง การเสริมแรงทันทีที่เด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมจะช่วยให้เด็กมีพฤติกรรมที่สังคมยอมรับในการเสริมแรงพฤติกรรมทางสังคมแก่เด็กปฐมวัย ควรพูดให้ชัดเจนว่า เด็กได้แสดงพฤติกรรมที่ดีอย่างไร คำชมของครูมีค่าสำหรับเด็กส่วนใหญ่ เพราะเป็นตัวอย่างที่ดีเด็กมักจะเอาอย่าง ในบางครั้งอาจใช้ท่าทางการเสริมแรงด้วยวาจาตามความเหมาะสม
3. การให้รางวัล การส่งเสริมความร่วมมือ และการช่วยเหลือกันนับว่าพฤติกรรมทางสังคมที่ควรส่งเสริม ตัวอย่างเช่น “ถ้าแต่ละกลุ่มช่วยกันดูแลห้องให้เรียบร้อยภายใน 5 นาที ครูจะเล่นิทานสนุกๆ ให้ฟัง 1 เรื่อง” การเสริมแรงที่กล่าวมาเป็นการเสริมแรงภายนอกจากผู้อื่น เป็นการกระตุ้นให้เด็กช่วยกันทำงานจนสำเร็จ โดยตัวเองเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่เด็กทำได้
4. ส่งเสริมความเป็นอิสระ พัฒนาการทางสังคมที่เห็นเด่นชัดในโรงเรียน คือ การที่เด็กสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเอง และรับผิดชอบในสิ่งที่ตนทำ ครูควรให้การเสริมแรงบางอย่างเหมาะสม เมื่อพบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ครูไม่ควรใช้คำพูดคุกคามหรือข่มขู่ แต่ควรบอกกล่าวให้ทุกคนทราบเงื่อนไข เช่น “ใครที่นั่งโต๊ะเรียบร้อยแล้ว แสดงว่าพร้อมที่จะรับประทานอาหารกลางวันแล้ว”

5. ส่งเสริมให้เด็กรู้และสนใจความรู้สึกของผู้อื่น การส่งเสริมให้เด็กมีพฤติกรรมการช่วยเหลือ นับว่ามีความเหมาะสม เพราะช่วยให้เด็กเอาใจเขามาใส่ใจเรา รับรู้ความรู้สึกของผู้อื่นโดยการชมเชย ชวน ให้เด็กสนใจในการกระทำที่แสดงถึงความมีน้ำใจ หรือแนะนำให้เด็กแบ่งปัน ร่วมมือและการช่วยเหลือผู้อื่น

เกศินี เกิดอนันต์ (2539: 37) ได้กล่าวถึงหลักและวิธีการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม ดังนี้

1. การแสดงความรัก ความห่วงใยเด็กอย่างใกล้ชิด และการปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสม กับลักษณะเฉพาะที่แตกต่างของเด็กแต่ละคน ช่วยให้เด็กมีสุขภาพจิตดี เกิดความมั่นคงทางจิตใจ เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี

2. การเลี้ยงดูในบรรยากาศของความสัมพันธ์ฉันท์ญาติมิตรและสนับสนุนให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ ฉันท์ญาติมิตร จะสร้างสรรค์เด็กและสังคมที่มีความอบอุ่น เป็นมิตร เอื้อเฟื้อและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

3. การที่สมาชิกในครอบครัวมีความรัก ช่วยเหลือกัน และแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี จะช่วยให้เด็กเกิดทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่นอย่างมีความสุข

4. การให้โอกาสเด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลต่างๆ ที่ละน้อยโดยเริ่มจากบุคคล ใกล้ตัวไปสู่ไกลตัว การฝึกให้เด็กช่วยตนเองเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวัน และช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว เป็นการให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและผู้อื่น รวมทั้งพัฒนาความรู้สึกผิดชอบและความร่วมมือ กับบุคคลอื่น

5. การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และการปฏิบัติต่อเด็กอย่างมีเหตุผล สามารถช่วยพัฒนา พฤติกรรมทางสังคมของเด็กให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ

6. การให้อิสระแก่เด็กในการเป็นตัวของตัวเอง และฝึกให้แสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะควบคุมสมดุลระหว่างเอกลักษณ์ของตนกับสังคม

7. การส่งเสริมให้เด็กเล่นและทำกิจกรรมต่างๆ จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ทักษะทางสังคมที่จำเป็น

สมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย (จกมล เกษตุ้ม, 2541: 24) กล่าวถึงการส่งเสริมพัฒนาการ ทางด้านสังคมของเด็กว่า ความสัมพันธ์อย่างอบอุ่นภายในครอบครัวจะช่วยให้เด็กรู้จักสร้างมิตรภาพ กับผู้อื่น และรักษาไมตรีไว้ได้นาน วิธีที่พ่อแม่ช่วยให้ลูกมีพัฒนาการทางสังคม คือ สร้างบรรยากาศเป็น กันเองกับลูกทำให้บ้านเป็นศูนย์กลางที่เด็กๆ จะทำกิจกรรมที่สนใจได้ นอกจากนี้จะต้องหมั่นฝึกอบรวม และเป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูก ให้กำลังใจลูกเสมอเวลาเขาต้องการกำลังใจ

การส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมให้กับเด็กเป็นการพัฒนาพฤติกรรมใหม่ให้เกิดกับเด็กซึ่ง อาจทำได้ ดังนี้

1. การปรับพฤติกรรมของเด็ก ต้องให้เด็กค่อยๆ ปรับพฤติกรรมที่ละน้อยด้วยการเสริมแรง เมื่อเวลาเด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม

2. การพัฒนาพฤติกรรม โดยให้ตัวแบบที่ดี การให้เด็กเห็นตัวอย่างที่ดีจะช่วยให้เด็กเลียนแบบตาม เด็กมักจะชอบเลียนแบบคนที่เด็กชื่นชม เช่น พ่อแม่ ครู ญาติ พี่น้อง เพื่อน นักกีฬาตัวละครในนิทานและผู้ที่มีชื่อเสียง

3. การให้สัญญาณเตือนพฤติกรรม โดยการแสดงออกด้วยวาจาหรือท่าทางว่าเด็กควรทำหรือไม่ควรทำ ด้วยคำพูดหรือการพยักหน้า เป็นการให้สัญญาณเตือนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมก่อนที่เด็กจะทำอะไรลงไปจะดีกว่าตีเตือนเมื่อเด็กทำอะไรผิดลงไป (ทศนัย อุดมพันธ์. 2541: 15)

ฟรอยด์ (แรมจันท์ แลสันกลาง (2542: 24; อ้างอิงจาก Freud. 1965) ได้เน้นถึงความสำคัญของวัย 5 ปีแรก ของชีวิตว่าเป็นวัยที่สำคัญที่สุดของชีวิตเขา เขาเชื่อว่าวัยนี้เป็นรากฐานของการพัฒนาการทางสังคม โดยเขาจะเลียนแบบบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด คือ แม่จะเป็นผู้ที่มีอิทธิพลอย่างสูง

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2545: 25) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมทางสังคมที่ควรส่งเสริม คือ

1. การฝึกการช่วยเหลือตนเอง เด็กก่อนวัยเรียนมีความพร้อมที่จะเรียนรู้เพื่อการช่วยเหลือตนเอง เช่น การแต่งกาย การรับประทานอาหารและการดูแลสุขวิทยา ซึ่งหากเด็กได้ทำและพึงพาตนเองแล้ว จะทำให้เด็กเห็นคุณค่าของตน การฝึกหัดและส่งเสริมให้ช่วยเหลือตนเองมีความสำคัญมาก การมองว่าเด็กอ่อนแอต้องประคบประหงม ต้องให้ความช่วยเหลือในทุกด้าน เป็นการกระทำที่ทำให้เด็กเกิดการอ่อนแอ การสร้างความมั่นใจให้กับเด็ก โดยให้เด็กได้ช่วยเหลือตนเอง

2. ฝึกการมีส่วนร่วมกับครอบครัว เด็กอายุ 5-6 ปี ชอบทำงานตามแบบผู้ใหญ่มาก เช่น การกวาดบ้านถูบ้าน ซักผ้า ผู้ใหญ่ควรใช้โอกาสในการทำงานบ้านร่วมด้วย เพราะเด็กก่อนวัยเรียนเป็นวัยของความอยากรู้ การได้ช่วยงานผู้ใหญ่จะทำให้เด็กภูมิใจมาก

3. การสร้างนิสัยการมีเพื่อน เป็นทักษะทางสังคมด้านมนุษยสัมพันธ์การอยู่ร่วมกับผู้อื่น เด็กต้องได้รับการกระตุ้นให้รู้จักการเล่นกับผู้อื่น สัมพันธ์กับผู้อื่น โดยผู้ใหญ่อาจพาเด็กไปเล่นกับเพื่อนหรือพาเพื่อนมาเล่นกับเด็กที่บ้าน การให้เด็กมีโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับเด็กอื่นจะทำให้เด็กเรียนรู้การมีส่วนร่วม การแบ่งปัน การตอบสนองตามความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น

4. การสร้างวินัยในตนเอง ได้แก่ วาจาดี กริยาดี มีความรับผิดชอบ และควบคุมตนเองได้ การสร้างวินัยเป็นกระบวนการช่วยให้เด็กพัฒนาพฤติกรรมที่ดีด้วยการเรียนรู้ การควบคุมกำกับพฤติกรรมของตนให้เกิดขึ้นเป็นของตนเองด้วยตัวเองและติดตัวไปตลอดชีวิต พ่อแม่ คือบุคคลสำคัญต่อการเสริมสร้างวินัยให้กับเด็กด้วยการสอนกฎเกณฑ์ ระเบียบวิธี และให้กำลังใจเมื่อเด็กทำถูกต้องไม่ปล่อยให้เด็ก แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจะติดเป็นนิสัย

การพัฒนาทางสังคมเป็นกลไกของการเรียนรู้การแสดงพฤติกรรมต่อหน้าบุคคลอื่น เด็กก่อนวัยเรียนเป็นวัยของการเรียนรู้ที่สำคัญมาก เด็กจะเล่นกับเพื่อน สนใจเพื่อน แม้จะมีภาวะเอาใจตนเองเป็นใหญ่ และมีพฤติกรรมอวดอ้างอยู่บ้างก็ตาม เด็กจะพยายามที่จะเรียนรู้ถึงการแพ้ชนะ รู้การประนีประนอม รู้การเอาใจเพื่อน รู้การปรับตัวเข้ากับเพื่อน พ่อแม่มีบทบาทที่จะทำให้เด็กมีพัฒนาการทางสังคมที่ดี โดยส่งเสริมให้เด็กในเรื่องการช่วยเหลือตนเอง พ่อแม่มีบทบาทที่จะทำให้เด็กมีพัฒนาการทางสังคมที่ดี โดยส่งเสริมให้เด็กในเรื่องการช่วยเหลือตนเอง ฝึกการมีส่วนร่วมกับครอบครัว การสร้างนิสัยมีเพื่อน การสร้างวินัยในตนเอง สิ่งเหล่านี้จะทำให้เด็กสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขได้ ถ้าได้รับการอบรมเลี้ยงดูมาอย่างถูกต้องและเหมาะสม

จากแนวทางการส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมดังกล่าว การส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสมมีหลายวิธีการ วิธีการปฏิสัมพันธ์ของครูกับเด็ก เช่น การเสริมแรง การชมเชย วิธีการจัดกิจกรรม ให้เด็กมีความรับผิดชอบ ร่วมมือ แบ่งปัน ช่วยเหลือ โดยส่งเสริมอย่างต่อเนื่องและเหมาะสมจะทำให้เด็กมีพฤติกรรมแสดงออกในด้านการรับรู้ความต้องการของผู้อื่น การแก้ปัญหา การรวมกิจกรรมกับผู้อื่น ซึ่งจะเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ทางสังคมที่ควรส่งเสริมให้เกิดกับเด็กปฐมวัย

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคม

งานวิจัยภายในประเทศ

ธีรพร กุลนันทน์ (2530: 65-81) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเล่นต่างกลุ่มอายุที่มีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เด็กอายุ 4-5 ขวบ จำนวน 18 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย แบ่งเป็นกลุ่มทดลองที่หนึ่ง เล่นกับเด็กอายุ 3-4 ปี กลุ่มทดลองที่สอง เล่นกับเด็กอายุ 4-5 ปี กลุ่มทดลองที่สาม เล่นกับเด็กต่างกลุ่มที่มีอายุ 5-6 ปี ในสถานการณ์การเล่น 3 แห่ง คือ การเล่นบล็อก การเล่นพลาสติกสร้างสรรค์ และการเล่นทรายเป็นเวลา 6 สัปดาห์ ผู้วิจัยได้ส่งข้อมูลของเด็กให้ผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์พฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ผลการศึกษา พบว่า การเล่นต่างกลุ่มอายุทำให้พฤติกรรมทางสังคมของกลุ่มทดลอง 3 กลุ่ม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยกลุ่มทดลองที่ 3 มีพฤติกรรมทางสังคมสูงที่สุดและกลุ่มทดลองที่ 2 มีพฤติกรรมทางสังคมต่ำที่สุด และทำให้พฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์ของกลุ่มทดลองทั้ง 3 กลุ่ม แตกต่างกัน โดยที่กลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 3 มีพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์สูงขึ้น อยู่ในระดับใกล้เคียงกัน และทำให้พฤติกรรมทางสังคมที่ไม่พึงประสงค์ของกลุ่มที่ทดลอง 3 กลุ่ม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยกลุ่มที่ 3 มีพฤติกรรมทางสังคมที่ไม่พึงประสงค์สูงสุด

พรรณี ชูทัย เจนจิต (2537: 157-158) กล่าวว่า เด็กในช่วงอายุ 5-6 ปี เรียนรู้ที่จะติดต่อกับคนอื่น ๆ โดยเฉพาะกับเพื่อนเดียวกัน เด็กเริ่มที่จะเรียนรู้ปรับตัวเข้ากับเพื่อน ลักษณะทางสังคมของเด็กปฐมวัยมีดังนี้

1. เด็กเริ่มมีความต้องการจะสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อนในวัยเดียวกันและมีเพื่อน 1-2 คน และเป็นเพศเดียวกัน
2. มีความต้องการที่จะเล่นกับเพื่อนเป็นกลุ่มเล็ก และเป็นกลุ่มย่อยๆ การเล่นเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างเล่น แม้ว่าจะอยู่ในกลุ่มเดียวกัน
3. มีการทะเลาะเบาะแว้งกันบ่อยๆ แต่เป็นช่วงระยะสั้นๆ เด็กมักจะลืมง่าย
4. เด็กมีความต้องการที่จะแสดงออกและจะสนุกสนานกับการเล่นละครซึ่งเขาอาจแต่งขึ้นเองหรือเลียนแบบรายการโทรทัศน์
5. เด็กชายและเด็กหญิง มีความสนใจคล้ายกัน และยังไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาททางเพศ
6. เด็กมีความต้องการเป็นที่ยอมรับของผู้ใหญ่และกลุ่มเพื่อน ต่างจากวัยทารกที่กลัวคนแปลกหน้า

ภรณ์ คุรุรัตน์ (2540: 21-25) กล่าวถึง ความต้องการทางสังคมของเด็กอายุ 5-6 ปีว่ามีความต้องการกำลังใจจากผู้ใหญ่ในความพยายามและคำชมเชยในผลงาน ต้องการความช่วยเหลือ คำตอบที่ถูกต้องเมื่อถามคำถาม ต้องการความคิดอิสระที่จะเล่น ทดลอง สำรวจในบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่แปลกใหม่ชวนให้สนใจ

ทัศนัย อุดมพันธ์ (2541: 17) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมความเชื่อเพื่อ ความมีระเบียบวินัย และระดับขั้นการเล่นทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับประสบการณ์เล่นแบบไทย และการเล่นที่จัดอยู่ทั่วไป โดยศึกษากับเด็ก 5-6 ปี จำนวน 30 คน โดยใช้การสังเกตพฤติกรรมด้านความเชื่อเพื่อและแบบบันทึกระดับการเล่นทางสังคม ซึ่งแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ

ผลการศึกษา พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการเล่นแบบไทย มีพฤติกรรมทางสังคมด้านความเชื่อเพื่อ และความมีระเบียบวินัยสูงกว่าเด็กที่ได้รับการเล่นแบบทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เด็กปฐมวัยได้รับการเล่นแบบไทยมีระดับขั้นการเล่นทางสังคมแตกต่างกันจากเด็กปฐมวัยที่ได้จากการเล่นทั่วไป แบบไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

งานวิจัยในต่างประเทศ

วูด (Wood. 1977: 4837) ทำการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างการเล่นที่ยอมรับของสังคมกับการมีอำนาจในสังคมของนักเรียนอนุบาล โดยใช้เด็กในโรงเรียนเอกชนจำนวน 25 คน เป็นกลุ่มประชากรแยกเป็นเด็กชาย 15 คน และเด็กหญิง 10 คนใช้ภาษาพูดเดียวกัน และเป็นคนระดับกลางเหมือนกัน การเก็บรวบรวมข้อมูลแยกเป็น 2 ส่วน คือ การมีอำนาจทางสังคม ได้จากการสังเกตพฤติกรรมเด็กแต่ละคนในช่วงที่เด็กเลือกทำกิจกรรมด้วยตนเอง รวมเวลาที่สังเกตคนละ 120 นาที ส่วนพฤติกรรม

การเป็นที่ยอมรับในสังคม คือ การเป็นผู้นำและผู้ตามในกลุ่มเพื่อน การแสดงความภาคภูมิใจต่อเพื่อน และการแสดงออกทั้งรักและเป็นศัตรูกับผู้ใหญ่ ส่วนพฤติกรรมที่ไม่มีความสัมพันธ์กัน คือการประจบผู้ใหญ่เพื่อให้เป็นที่ยอมรับ การใช้ผู้ใหญ่ให้เกิดอำนาจ และแข่งขันกับกลุ่มเพื่อน

แมรี (Mary. 1981: 4603) ได้ศึกษาปฏิสัมพันธ์ของเด็กที่มีความสามารถในการเข้ากลุ่มเพื่อน ในแง่ของ ความถี่ของพฤติกรรมและระยะเวลาของการปฏิสัมพันธ์ วิธีการเข้ากลุ่มเพื่อนรวมทั้งความรู้สึก และการเข้ากลุ่มไม่ได้ ผลการวิจัยปรากฏว่า เด็กที่มีความสามารถน้อยกว่าจะใช้วิธีทางลบมากกว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญของวิธีการใช้ในการเข้ากลุ่มเพื่อนในแง่ของวิธีการทางลบกับวิธีการที่ไม่ได้ผล

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าพฤติกรรมทางสังคมซึ่งหมายถึง การแสดงออกที่แตกต่างไปแต่ละบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมหรือเป็นการแสดงออกของกลุ่มบุคคล(Good. 1965: 44) สามารถพัฒนาได้จากการจัดกิจกรรมให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ ร่วมมือกัน โดยการกระตุ้นให้เด็กได้สังเกต ได้เชื่อมโยงประสบการณ์ ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อนำไปสู่พฤติกรรมที่สังคมยอมรับจะช่วยให้เด็กได้รับการยอมรับและนำไปสู่การมีพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์ (ทัศนัย อุดมพันธ์. 2541: 12) ซึ่งการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมนี้สามารถพัฒนาได้โดยการส่งเสริมให้เด็กรู้และสนใจความรู้สึกของผู้อื่น เพื่อให้เด็กมีพฤติกรรม การช่วยเหลือ นับว่ามีความเหมาะสมเพราะช่วยให้เด็กเอาใจใส่ความต้องการของผู้อื่น รับรู้ความรู้สึกของผู้อื่นโดยครุชมเชย ชวนให้เด็กสนใจการกระทำที่แสดงถึงความมีน้ำใจหรือแนะนำให้เด็กแบ่งปัน ร่วมมือและให้ความช่วยเหลือผู้อื่น (ประมวล ดิฉินสัน. 2527: 107) ซึ่งการศึกษา ค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำการสอนแบบจิตปัญญาماجัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย 4 ด้านคือ การยอมรับผู้อื่น การช่วยเหลือ การแบ่งปัน และความร่วมมือ ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้แบบจิตปัญญามุ่งเน้นให้ผู้เรียนแสดงออกด้วยการมีส่วนร่วมในการคิดค้นหาคำตอบ ได้ลงมือปฏิบัติจริง มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแสดงให้เห็นในสิ่งที่ตนเองเรียนรู้เพิ่มขึ้น เน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะทางสังคม โดยมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในกลุ่ม ได้เรียนรู้บริบททางสังคม การทำงานเป็นกลุ่มทำให้ผู้เรียนได้พูดคุยสนทนา ได้มีส่วนร่วมอภิปรายและได้สังเกต ทบทวนแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างแท้จริง (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2543: 57) จึงสรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบจิตปัญญาสามารถส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมให้เกิดขึ้นตามเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะนำการเรียนรู้แบบจิตปัญญาماجัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ เพื่อศึกษาระดับพัฒนาการทางสังคมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบจิตปัญญา

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า
3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า
4. แบบแผนการทดลองและวิธีการดำเนินการทดลอง
5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ คือ นักเรียนชาย-หญิง อายุระหว่าง 5-6 ปีที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2 มีจำนวน 5 ห้องเรียน นักเรียนทั้งหมด 180 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ นักเรียนชาย-หญิง ที่มีอายุระหว่าง 5-6 ปี กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2 ซึ่งได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) จาก 5 ห้องเรียนมาจำนวน 1 ห้องเรียน แล้วสุ่มนักเรียนจำนวน 15 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

1. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา
2. แบบสังเกตพัฒนาการทางสังคม

3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

1. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา
 - 1.1 ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1.1.1 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบจิตปัญญาและการเขียนแผนการเรียนรู้แบบจิตปัญญาจากหนังสือ การสอนแบบจิตปัญญา: แนวการใช้การสร้างสรรค์แผนการสอนระดับอนุบาลศึกษา (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2543) “วางแผนการสอนแบบจิตปัญญา” ในวารสารการศึกษา ปฐมวัย (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2547, ก.ค.) คู่มือการสอนอนุบาลศึกษาแบบจิตปัญญา : การวางแผนการสอนและออกแบบการบ้าน (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2546)

1.1.2 ศึกษาแนวและแผนการจัดประสบการณ์ชั้นอนุบาลปีที่ 2 ของหลักสูตรสถานศึกษาปฐมวัยของโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบมอญ

1.2 เขียนแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาโดยมีลำดับขั้นการสร้างแผนการสอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดมโนทัศน์ที่ต้องเรียน

ขั้นที่ 2 กำหนดจุดประสงค์การสอน

ขั้นที่ 3 ออกแบบกิจกรรมการสอนตามมโนทัศน์

ขั้นที่ 4 เตรียมสื่อการสอน

ขั้นที่ 5 กำหนดแนวการประเมินภาพการสอน

1.3 นำแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา นำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้องจำนวน 3 ท่าน คือ

1.3.1 อาจารย์หทัยรัตน์ ทรวดทรง หัวหน้าระดับปฐมวัย โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มอญ จัหวัดนครปฐม

1.3.2 อาจารย์อัญชลีกร เมืองบุรี หัวหน้าระดับปฐมวัย โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขต กำแพงแสน

1.3.3 อาจารย์จิตเกษม ทองนาค อาจารย์สอนระดับปฐมวัยโรงเรียนวัดโตนด กรุงเทพมหานคร

1.4 ปรับปรุงแก้ไขแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้เกณฑ์ความเห็นตรงกัน 2 ใน 3 ท่าน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้แก้ไขปรับปรุงแผนการเรียนรู้แบบจิตปัญญา ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ดังนี้

1.4.1 ปรับสื่อรูปภาพให้มีขนาดใหญ่ ให้เด็กมองได้ชัดเจน

1.4.2 ปรับแผนการสอนจากแผนการสอน 24 เรื่อง ให้ปรับมโนทัศน์

- เรื่องนาฬิกา เป็นเครื่องบอกเวลา มีหน้าปัด ตัวเลขเข็มสั้นบอกเวลาเป็นชั่วโมง เข็มยาวบอกเวลาเป็นนาที

1.5 นำแผนการจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญา ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบมอญคล ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 15 คน เป็นเวลา 1 สัปดาห์ เพื่อหาข้อบกพร่องเกี่ยวกับภาษา เวลาที่ใช้ ความเหมาะสมกับกิจกรรม พบว่าเด็กสามารถทำกิจกรรมได้ตามขั้นตอน เวลาที่ใช้มีความเหมาะสม แต่เรื่องเงาเด็กๆ สับสนกติกาการเล่น เกมเหยียบเงาคุณครูจะต้องชี้แจงให้ชัดเจนเด็กๆ จึงสามารถเล่นได้ถูกต้อง

2. แบบสังเกตพัฒนาการทางสังคม ดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

2.1 ศึกษาทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย การสังเกตพฤติกรรม การบันทึกพฤติกรรม ศึกษาแบบสังเกตพฤติกรรมของ วิลาวรรย์ (2536) วันเพ็ญ ปูลพัฒน์ (2539) ชไมมณ ศรีสุรักษ์ (2540) บุศรินทร์ สิริปัญญาธร (2541) ศิริรัตน์ ชูชีพ (2544) และได้สังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุระหว่าง 5-6 ปี เป็นเวลา 4 สัปดาห์ แล้วนำมาสร้างเกณฑ์การประเมินให้ครอบคลุมพัฒนาการทางสังคม ได้แก่ การยอมรับผู้อื่น การช่วยเหลือ การแบ่งปัน และความร่วมมือ ได้แก่

1. การยอมรับผู้อื่น

- ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นหรือข้อเสนอแนะของเพื่อน
- ยอมรับความช่วยเหลือของเพื่อนในการทำกิจกรรม
- ทำหน้าที่ที่กลุ่มมอบหมายด้วยความเต็มใจ

2. การช่วยเหลือ

- พูดและแนะนำวิธีการหรือลงมือปฏิบัติกิจกรรมให้แก่เพื่อน
- พูดสนับสนุนหรือให้กำลังใจให้เพื่อนทำกิจกรรม
- ช่วยกันเก็บของหรืออุปกรณ์เมื่อเลิกใช้

3. การแบ่งปัน

- พูดชักชวนให้เพื่อนร่วมใช้วัสดุ อุปกรณ์ในการทำกิจกรรม
- หยิบหรือส่งอุปกรณ์ของตนเองให้เพื่อนเมื่อเพื่อนต้องการ
- ชักชวนมาเล่นของเล่นด้วยกัน

4. ความร่วมมือ

- ทำตามข้อตกลง
- ทำงานสำเร็จด้วยความเต็มใจ
- ยอมรับฟังและพร้อมทำกิจกรรมด้วยกัน

2.2 กำหนดเกณฑ์การให้คะแนนการสังเกตพัฒนาการออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับ 2 1

และ 0

ระดับคะแนน 2 บันทึกเมื่อเด็กแสดงพัฒนาการทางสังคมด้วยตนเอง

ระดับคะแนน 1 บันทึกเมื่อเด็กแสดงพัฒนาการทางสังคมโดยคนอื่นแนะนำ

ระดับคะแนน 0 บันทึกเมื่อเด็กไม่แสดงพัฒนาการทางสังคม

2.3 สร้างคู่มือประกอบคำแนะนำในการใช้แบบสังเกตพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย

2.4 นำแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจ เพื่อแสดงหลักฐานความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และความเหมาะสมของแบบสังเกตจำนวน 3 ท่าน ดังนี้

2.4.1 ดร.สันทนา พูลพัฒน์ ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2

2.4.2 อาจารย์ละออ วัฒนไพโรจน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล

2.4.3 อาจารย์เพ็ญพิศ กมลสุขยืนยง ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขต กำแพงแสน

2.5 นำแบบสังเกตพัฒนาการทางสังคม ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ มาปรับปรุงแก้ไขตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย 2 ใน 3 ซึ่งถือเป็นเกณฑ์ที่เหมาะสม โดยปรับปรุงการใช้ภาษาในข้อพัฒนากายให้คำกริยา ปรับปรุงพัฒนาการในข้อย่อยให้เหมาะสมกับพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย

- ด้านการช่วยเหลือ ข้อ6 ช่วยกันเก็บของหรืออุปกรณ์เข้าที่เมื่อเลิกใช้

- ด้านความร่วมมือ ข้อ12 ยอมรับฟังและพร้อมทำกิจกรรมด้วยกันกับเพื่อน

2.6 หาความเที่ยงตรงของแบบสังเกต โดยนำแบบสังเกตพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ลงความเห็นและให้คะแนนแบบประเมิน แล้วนำคะแนนที่ได้มาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างพัฒนากับจุดประสงค์ IOC มากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ถือเป็นเกณฑ์ที่เหมาะสม (บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์. 2526: 89) ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างพัฒนากับจุดประสงค์ $IOC = 0.67-1.00$

2.7 นำแบบสังเกตพัฒนาการทางสังคม ทดลองใช้กับเด็กชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุระหว่าง 5-6 ปี ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 15 คน โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล โดยใช้ผู้สังเกต 2 คน คือผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัยร่วมทำการสังเกต และบันทึกแบบสังเกตพัฒนาการทางสังคม แล้วนำคะแนนมาคำนวณหาความเชื่อมั่นของผู้สังเกต 2 คน โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องของผู้สังเกต RAI (Burry-Stock.1996: 256) โดยใช้เกณฑ์การตัดสินตั้งแต่ 0.7 ขึ้นไป ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ค่าความเชื่อมั่นของผู้สังเกต $RAI = 0.913$

4. แบบแผนการทดลองและวิธีดำเนินการทดลอง

1. แบบแผนการทดลอง

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Design) ที่ใช้กลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียว จากที่ เบอร์ก และเกล (Barnett; & Johnson. 1996: 31; citing Borg; & Gall. 1989: 692) ได้กล่าวว่า รูปแบบการทดลองกลุ่มเดียวจะมีความเหมาะสมเป็นพิเศษกับการทดลองที่ต้องการเปลี่ยนรูปแบบพฤติกรรมหรือกระบวนการภายใน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการทดลอง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียวทำการทดลอง และเก็บข้อมูลจากสถานการณ์จริงขณะทำการทดลอง เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการทดลอง ครั้งนี้

ตาราง 1 แบบแผนการทดลอง

ก่อนทดลอง	ขณะทดลอง
To	X, T1, X, T2, X, T3,.....X, T8

เมื่อ To	คือ การสังเกตก่อนการทดลอง
X	คือ การจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญา
T1, T2,..... T8	คือ การสังเกตขณะทำการทดลองหลายๆ ครั้ง

2. วิธีดำเนินการทดลอง

การทดลองครั้งนี้ ดำเนินการในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 เป็นเวลา 8 สัปดาห์ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. จัดเตรียมสภาพแวดล้อมภายในสถานที่ทำการทดลองให้เหมาะสม
2. สร้างความคุ้นเคยกับเด็กกลุ่มตัวอย่างเป็นเวลา 1 สัปดาห์
3. ก่อนการทดลองจัดเก็บข้อมูลพื้นฐาน (Baseline Data) โดยการสังเกตพัฒนาการทางสังคม จากกิจกรรมการสอนแบบปกติ ของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 15 คน เป็นระยะเวลา 1 สัปดาห์ คือ วันอังคาร วันพุธ วันพฤหัสบดี วันละ 40 นาที โดยใช้แบบพฤติกรรมทางสังคม บันทึกการสังเกตโดยผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย รวมทั้งผู้สังเกตจำนวน 2 คน
4. ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยทำการสังเกตพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลองในวันที่ 4 และ 5 ของสัปดาห์แรกทำการทดลอง ในช่วงกิจกรรมเสรี

5. ดำเนินการทดลอง โดยการจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญา กับกลุ่มตัวอย่างเป็นเวลา 8 สัปดาห์ๆ ละ 3 วัน ได้แก่ วันอังคาร วันพุธ วันพฤหัสบดี วันละ 40 นาที โดยใช้แบบสังเกต พัฒนาการทางสังคม บันทึกการสังเกต โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยรวมกับผู้สังเกต จำนวน 2 คน

ตาราง 2 วันและกิจกรรมที่ทำการทดลองและการสังเกต

การจัดกิจกรรม	ระยะเวลาทำการทดลอง	วันที่ทำการทดลอง	เวลา
กิจกรรมการสอน แบบปกติ	1 สัปดาห์ก่อนการทดลอง	วันอังคาร, พุธ พฤหัสบดี	09.00-09.40
กิจกรรมการสอน แบบจิตปัญญา	8 สัปดาห์	วันอังคาร, พุธ พฤหัสบดี	09.00-09.40

6. ผู้วิจัยดำเนินการทดลองด้วยตนเอง โดยให้กลุ่มตัวอย่างได้รับการจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญา

ตาราง 3 แสดงกำหนดการสอนในการทดลอง

หน่วย	วัน	จุดประสงค์
1. เรื่องกลางวัน กลางคืน - กลางวัน - กลางคืน - เงา	อังคาร พุธ พฤหัสบดี	- ความร่วมมือ - การช่วยเหลือ - การช่วยเหลือ
2. เรื่องเวลา - นาฬิกา - เวลา - นาฬิกาแดด	อังคาร พุธ พฤหัสบดี	- ความร่วมมือ - การยอมรับผู้อื่น - การแบ่งปัน

ตาราง 3(ต่อ)

หน่วย	วัน	จุดประสงค์
3. เรื่องทิศทาง - หน้า หลัง - ไกล ใกล้ - ตะวันออก ตะวันตก	อังคาร พุธ พฤหัสบดี	- การแบ่งปัน - ความร่วมมือ - การช่วยเหลือ
4. เรื่องต้นไม้ - วงจรชีวิตพืช - การเติบโต - อาหารพืช	อังคาร พุธ พฤหัสบดี	- ความร่วมมือ - การยอมรับผู้อื่น - การช่วยเหลือ
5. เรื่องธรรมชาติใกล้ตัว - ดิน - หิน - แม่เหล็ก	อังคาร พุธ พฤหัสบดี	- ความร่วมมือ - การยอมรับผู้อื่น - การแบ่งปัน
6. เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม - การอนุรักษ์ป่า - การอนุรักษ์น้ำ - การรักษาความสะอาด	อังคาร พุธ พฤหัสบดี	- ความร่วมมือ - การช่วยเหลือ - ความร่วมมือ
7. เรื่องการเดินทาง - ยานพาหนะทางบก - ยานพาหนะทางน้ำ - ยานพาหนะทางอากาศ	อังคาร พุธ พฤหัสบดี	- ความร่วมมือ - การช่วยเหลือ - การแบ่งปัน
8. เรื่องการสื่อสาร - โทรศัพท์ - จดหมาย - บุรุษไปรษณีย์	อังคาร พุธ พฤหัสบดี	- ความร่วมมือ - การแบ่งปัน - การช่วยเหลือ

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. หาสถิติพื้นฐานของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลองและหลังการทดลองโดยนำข้อมูลไปหาค่าเฉลี่ย และความเบี่ยงเบนมาตรฐานโดยใช้การคำนวณในโปรแกรม SPSS For Windows
2. วิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนพัฒนาการทางสังคม โดยใช้วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ (Repeated – measures ANOVA) โดยใช้การคำนวณในโปรแกรม SPSS for Windows
3. วิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ในแต่ละช่วงเวลาโดยใช้ t-test แบบ Dependent โดยใช้การคำนวณในโปรแกรม SPSS for Windows

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์เครื่องมือ

1. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์เครื่องมือ
 - 1.1 การแสดงหลักฐานความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสังเกตพัฒนาการทางสังคม โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างลักษณะพฤติกรรมกับจุดประสงค์ (บุญเชิด ภิญโญนนตพงศ์. 2526: 89) โดยใช้สูตร

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้องระหว่างลักษณะพฤติกรรมกับจุดประสงค์
 $\sum R$ แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเนื้อหาทั้งหมด
 N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

- 1.2 การหาค่าความเชื่อมั่นของผู้สังเกต โดยการนำแบบสังเกตไปทดลองใช้ (Try out) กับเด็กอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบมอญฯ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 15 คน วิธีหาค่าความเชื่อมั่นของผู้สังเกต 2 คน โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องของผู้สังเกต RAI (Burry - Stock. 1996: 256)

$$RAI = 1 - \frac{\sum_{k=1}^K \sum_{n=1}^N [R_{1kn} - R_{2kn}]}{KN(I-1)}$$

- เมื่อ R_{1KN}, R_{2KN} คือ ผลการสังเกตของผู้สังเกตคนที่ 1 และคนที่ 2 ตามลำดับ
 N คือ จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง
 K คือ จำนวนพฤติกรรมย่อย
 I คือ จำนวนช่วงคะแนน (0, 1, 2)

2. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 หาคะแนนเฉลี่ย (Mean) และหาความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนพฤติกรรมทางสังคม โดยใช้การคำนวณในโปรแกรม SPSS for Windows

2.2 วิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนพฤติกรรมทางสังคม โดยใช้วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ (Repeated – Measures ANOVA) โดยใช้การคำนวณในโปรแกรม SPSS for Windows

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาที่มีต่อการพัฒนาทางสังคมของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้แทนความหมายของข้อมูลและแปลผล ดังนี้

สัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

N	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง
$\bar{X}$	แทน	คะแนนเฉลี่ย
S	แทน	ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
t	แทน	ค่าที่ใช้ในการพิจารณาค่าแจกแจง t
df	แทน	ชั้นแห่งความเป็นอิสระ
SS	แทน	ผลบวกกำลังสองของคะแนน
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยกำลังสองของคะแนน
F	แทน	ค่าสถิติที่ใช้ในการทดลอง
**	แทน	นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ นำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 ตอน ดังนี้
ตอนที่ 1 ระดับพัฒนาการหาสถิติพื้นฐานของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลองและหลังการทดลองโดยนำข้อมูลไปหาค่าเฉลี่ย และความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตอนที่ 2 การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการทางสังคมวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนพัฒนาการทางสังคม โดยใช้วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ (Repeated – measures ANOVA)

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงแต่ละสัปดาห์วิเคราะห์วิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ในแต่ละช่วงเวลาโดยใช้ t-test แบบ Dependent

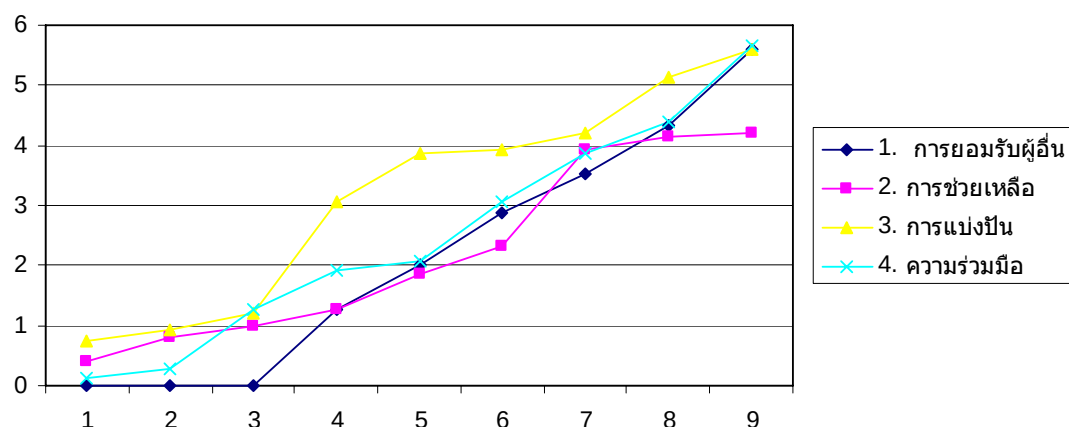
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ระดับพัฒนาการทางสังคมหาสถิติพื้นฐานของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลองและระหว่างการทดลองโดยนำข้อมูลไปหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตาราง 4 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลองและระหว่างการทดลองแต่ละสัปดาห์

พัฒนาการทางสังคม ของเด็กปฐมวัย		ระยะเวลาจัดกิจกรรม (สัปดาห์ที่)								
		ก่อนจัด กิจกรรม	1	2	3	4	5	6	7	8
1. การยอมรับ ผู้อื่น	$\bar{X}$	0.00	0.00	0.00	1.27	2.00	2.87	3.53	4.33	5.60
	S	0.00	0.00	0.00	0.59	0.85	0.35	0.52	0.49	0.51
2. การช่วยเหลือ	$\bar{X}$	0.40	0.80	1.00	1.27	1.87	2.33	3.93	4.13	4.20
	S	0.51	0.41	0.00	0.46	0.83	1.29	0.26	0.35	0.41
3. การแบ่งปัน	$\bar{X}$	0.73	0.93	1.20	3.07	3.87	3.93	4.20	5.13	5.60
	S	0.46	0.26	0.41	0.59	0.35	0.26	0.68	0.74	0.51
4. ความร่วมมือ	$\bar{X}$	0.13	0.27	1.27	1.93	2.07	3.07	3.87	4.40	5.67
	S	0.35	0.46	0.46	0.26	0.26	0.26	0.35	0.51	0.49
รวม	$\bar{X}$	0.32	0.50	0.87	1.88	2.45	3.05	3.88	4.50	5.27
	S	0.15	0.13	0.13	0.30	0.27	0.32	0.34	0.37	0.32

จากตาราง 4 พบว่า ก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาและระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญามีค่าเฉลี่ยพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยจำแนกรายด้านและโดยรวมแตกต่างกัน คือหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาแต่ละสัปดาห์มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาในทุก ๆ ด้าน

ภาพประกอบ 4 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย
ก่อนการทดลองและระหว่างการทดลองแต่ละสัปดาห์

จากภาพประกอบ 4 พบว่าก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาและระหว่างการ
จัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญามีค่าเฉลี่ยพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยจำแนกรายด้าน
และโดยรวมแตกต่างกัน คือหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาแต่ละสัปดาห์มีค่าเฉลี่ยสูง
กว่าก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการยอมรับผู้อื่นมี
คะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดแต่หลังจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญามีคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้นมาก

ตอนที่ 2 การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการทางสังคมวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนน
พัฒนาการทางสังคม โดยใช้วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ (Repeated – measures
ANOVA)

ตาราง 5 เปรียบเทียบความแตกต่างของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนและ
หลังใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา

พัฒนาการทางสังคมของเด็ก ปฐมวัย	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F
1. การยอมรับผู้อื่น	ระหว่างบุคคล	7.956	14	0.568	
	ภายในกลุ่ม	19.378	112	0.173	
	สิ่งทดลอง	506.400	8	63.300	365.862**
	ส่วนที่เหลือ	19.378	112	0.173	
	ทั้งหมด	19.378	112	0.173	.
2. การช่วยเหลือ	ระหว่างบุคคล	13.659	14	0.976	
	ภายในกลุ่ม	33.407	112	0.298	
	สิ่งทดลอง	275.704	8	34.463	115.539**
	ส่วนที่เหลือ	33.407	112	0.298	
	ทั้งหมด	33.407	112	0.298	.
3. การแบ่งปัน	ระหว่างบุคคล	9.704	14	0.693	
	ภายในกลุ่ม	21.896	112	0.196	
	สิ่งทดลอง	400.770	8	50.096	256.244**
	ส่วนที่เหลือ	21.896	112	0.196	
	ทั้งหมด	21.896	112	0.196	.

ตาราง 5 (ต่อ)

พัฒนาการทางสังคมของเด็ก ปฐมวัย	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F
4. ความร่วมมือ	ระหว่างบุคคล	1.704	14	0.122	
	ภายในกลุ่ม	17.363	112	0.155	
	สิ่งทดลอง	426.637	8	53.330	344.003**
	ส่วนที่เหลือ	17.363	112	0.155	
	ทั้งหมด	17.363	112	0.155	.
โดยรวม	ระหว่างบุคคล	4.720	14	0.337	
	ภายในกลุ่ม	4.646	112	0.041	
	สิ่งทดลอง	385.243	8	48.155	1160.795**
	ส่วนที่เหลือ	4.646	112	0.041	
	ทั้งหมด	4.646	112	0.041	.

จากตาราง 5 พบว่า การจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญาะมีผลทำให้พัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยในแต่ละสัปดาห์ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในทุกๆ ด้าน และโดยรวม

พัฒนาการทางสังคมของเด็ก ปฐมวัย	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F
1. การยอมรับผู้อื่น	ทั้งหมด	19.378	112	0.173	365.862**
2. การช่วยเหลือ	ทั้งหมด	33.407	112	0.298	115.539**
3. การแบ่งปัน	ทั้งหมด	21.896	112	0.196	256.244**
4. ความร่วมมือ	ทั้งหมด	17.363	112	0.155	344.003**
โดยรวม	ทั้งหมด	4.646	112	0.041	1160.795**

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงแต่ละสัปดาห์วิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ในแต่ละช่วงเวลาโดยใช้ t-test แบบ Dependent

ตาราง 6 เปรียบเทียบรายคู่ในแต่ละช่วงสัปดาห์ของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย โดยรวม

		ระยะเวลาจัดกิจกรรม (สัปดาห์ที่)								
		0	1	2	3	4	5	6	7	8
สัปดาห์ที่	$\bar{X}$	0.32	0.50	0.87	1.88	2.45	3.05	3.88	4.50	5.27
0	0.32	-	-3.556**	-10.829**	-18.285**	-26.773**	-30.305**	-37.334**	-41.027**	-54.354**
1	0.50		-	-7.643**	-16.460**	-25.026**	-28.768**	-35.966**	-39.764**	-53.240**
2	0.87			-	-12.165**	-20.454**	-24.757**	-32.213**	-36.261**	-49.390**
3	1.88				-	-5.464**	-10.418**	-17.193**	-21.508**	-30.024**
4	2.45					-	-5.583**	-12.800**	-17.445**	-26.033**
5	3.05						-	-6.963**	-11.611**	-19.084**
6	3.88							-	-4.788**	-11.494**
7	4.50								-	-6.168**
8	5.27									-

จากตาราง 6 พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา มีผลทำให้พัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย โดยรวม เมื่อเปรียบเทียบรายคู่ในแต่ละช่วงสัปดาห์ของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในทุกๆ ช่วงสัปดาห์

บทที่ 5

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาที่มีต่อการพัฒนาทางสังคมของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญและการศึกษาได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา
2. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา

สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า

เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรม การเรียนรู้แบบจิตปัญญามีพัฒนาการทางสังคมก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกัน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ นักเรียนชาย-หญิง ที่มีอายุระหว่าง 5-6 ปี กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2 จำนวน 1 ห้องเรียน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) แล้วสุ่มนักเรียนจำนวน 15 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

1. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา
2. แบบสังเกตพัฒนาการทางสังคม

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การทดลองครั้งนี้ ดำเนินการในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 เป็นเวลา 8 สัปดาห์ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. จัดเตรียมสภาพแวดล้อมภายในสถานที่ทำการทดลองให้เหมาะสม
2. สร้างความคุ้นเคยกับเด็กกลุ่มตัวอย่างเป็นเวลา 1 สัปดาห์
3. ก่อนการทดลองจัดเก็บข้อมูลพื้นฐาน (Baseline Data) โดยการสังเกตพัฒนาการทางสังคม จากกิจกรรมการสอนแบบปกติ ของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 15 คน เป็นระยะเวลา 1 สัปดาห์ คือ วันอังคาร วันพุธ วันพฤหัสบดี วันละ 40 นาที โดยใช้แบบสังเกตพัฒนาการทางสังคม บันทึกการสังเกตโดยผู้วิจัย และผู้ช่วยผู้วิจัย รวมทั้งผู้สังเกตจำนวน 2 คน
4. ดำเนินการทดลอง โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา กับกลุ่มตัวอย่าง เป็นเวลา 8 สัปดาห์ๆ ละ 3 วัน ได้แก่ วันอังคาร วันพุธ วันพฤหัสบดี วันละ 40 นาที โดยใช้แบบสังเกตพัฒนาการทางสังคม บันทึกการสังเกต โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยรวมกับผู้สังเกต จำนวน 2 คน
5. ผู้วิจัยดำเนินการทดลองด้วยตนเอง โดยให้กลุ่มตัวอย่างได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ระดับพัฒนาการทางสังคมหาสถิติพื้นฐานของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลองและระหว่างทดลองโดยนำข้อมูลไปหาค่าเฉลี่ย และความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
2. การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการทางสังคมวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนพัฒนาการทางสังคม โดยใช้วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ (Repeated – measures ANOVA)
3. เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงแต่ละสัปดาห์วิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ในแต่ละช่วงสัปดาห์โดยใช้ t-test แบบ Dependent

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

1. การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา พบว่า ก่อนการจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญาและหลังจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญามีค่าเฉลี่ยพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยแยกรายด้านและโดยรวมแตกต่างกัน คือหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาแต่ละสัปดาห์มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาในทุก ๆ ด้าน

2. การเปรียบเทียบความแตกต่างของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนและระหว่างใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญามีผลทำให้พัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยในแต่ละสัปดาห์ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในทุกๆ ด้าน และโดยรวม และเมื่อเปรียบเทียบรายคู่ในแต่ละช่วงสัปดาห์ของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยโดยรวม มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในทุกๆ ช่วงสัปดาห์

อภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาที่มีต่อพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้จำแนกประเด็นอภิปรายเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา พบว่า ก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาและระหว่างจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา มีค่าเฉลี่ยพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยแยกรายด้านและโดยรวมแตกต่างกัน คือหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาแต่ละสัปดาห์มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาในทุก ๆ ด้าน เนื่องจากในการวิจัยครั้งนี้เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา ซึ่งจะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้มากขึ้น เพราะเป็นการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน สร้างให้ผู้เรียนเกิดการร่วมคิดร่วมค้น และการรู้ความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของตนตลอดเวลาของการสอน โดยผ่านกิจกรรมทั้ง 5 ประการ คือ การเรียนต้องลงมือกระทำด้วยความคิด (A) ต้องมีการแสดงออก (B) ต้องมีการเรียนแบบร่วมมือ (C) ซึ่งหมายถึงไม่ได้เรียนคนเดียว แต่เรียนเป็นกลุ่มย่อย 4-5 คน มีการค้นพบ (D) อาจค้นพบตัวเองด้านความรู้ หรือความเข้าใจในตน ในขณะเดียวกันก็รู้ว่าตนก้าวหน้าทางการเรียนไปอย่างไร (P) โดยทั้งนี้ครูจะกระตุ้นให้กระบวนการเรียนมีความต่อเนื่องด้วยการประเมินการสอน (A) (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2543) จากกลไกของกิจกรรมในการเรียนเด็กต้องมีปฏิสัมพันธ์เพื่อนซึ่ง การพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลจากการที่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ซึ่งสืบเนื่องจากค่านิยม เจตคติ และลักษณะเฉพาะตน ที่สามารถแสดงพฤติกรรมตามแบบแผนที่สังคมยอมรับ ซึ่งมีพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกสามารถสังเกตและวัดได้ เช่น การร่วมกิจกรรมกับเพื่อน พัฒนาการทางสังคมของเด็กนั้นจะมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีแบบแผนตามลำดับขึ้นอยู่กัยอายุและประสบการณ์ที่เด็กได้รับจากการมีปฏิสัมพันธ์ แนวทางการส่งเสริม พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ดังนี้ 1) การกำหนดตารางกิจกรรมประจำวันอย่างเหมาะสมและต่อเนื่องกัน จัดกิจกรรมต้องใช้พลังและกิจกรรมที่ผ่อนคลายสลับกัน ทำให้เด็กไม่เบื่อหน่าย การที่เด็กได้รู้ตารางกิจกรรมประจำวันและสิ่งที่ครูคาดหวังให้เด็กทำจะทำให้เกิดความเป็นระเบียบและมีความรู้สึกรับรู้ในการทำกิจกรรมนั้นๆ 2) การเสริมแรง การเสริมแรง

ทันทีที่เด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมจะช่วยให้เด็กมีพฤติกรรมที่สังคมยอมรับในการเสริมแรง พฤติกรรมทางสังคมแก่เด็กปฐมวัย ควรพูดให้ชัดเจนว่า เด็กได้แสดงพฤติกรรมที่ดีอย่างไร คำชมของครู มีค่าสำหรับเด็กส่วนใหญ่ เพราะเป็นตัวอย่างที่ดีเด็กมักจะเอาอย่าง ในบางครั้งอาจใช้ทำทางเสริมแรง ด้วยวาจาตามความเหมาะสม 3) การให้รางวัล การส่งเสริมความร่วมมือ และการช่วยเหลือกันนับว่า พฤติกรรมทางสังคมที่ควรส่งเสริม การเสริมแรงที่กล่าวมาเป็นการเสริมแรงภายนอกจากผู้อื่น เป็นการ กระตุ้นให้เด็กช่วยกันทำงานจนสำเร็จ โดยตัวเองเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่เด็กทำได้ 4) ส่งเสริม ความเป็นอิสระ พัฒนาการทางสังคมที่เห็นเด่นชัดในโรงเรียน คือ การที่เด็กสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้ด้วย ตนเอง และรับผิดชอบในสิ่งที่ตนทำ ครูควรให้การเสริมแรงบางอย่างเหมาะสม เมื่อพบพฤติกรรมที่ไม่ เหมาะสม ครูไม่ควรใช้คำพูดคุกคามหรือข่มขู่ แต่ควรบอกกล่าวให้ทุกคนทราบเตือนใจ 5) ส่งเสริมให้ เด็กรู้และสนใจความรู้สึกของผู้อื่น การส่งเสริมให้เด็กมีพฤติกรรมช่วยเหลือกันน่ามีความเหมาะสม เพราะช่วยให้เด็กเอาใจเขามาใส่ใจเรา ได้รับความรู้สึกของผู้อื่นโดยการชมเชย ชวนให้เด็กสนใจในการกระทำ ที่แสดงถึงความมีน้ำใจ หรือแนะนำให้เด็กแบ่งปัน ร่วมมือและการช่วยเหลือผู้อื่น (ประมวญ ดิคนินสัน. 2527: 107)และเกศินี เกิดอนันต์ (2539: 37) ได้กล่าวถึงหลักและวิธีการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม ดังนี้ 1) การแสดงความรัก ความห่วงใยเด็กอย่างใกล้ชิด และการปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสมกับ ลักษณะเฉพาะที่แตกต่างของเด็กแต่ละคน ช่วยให้เกิดมีสุขภาพจิตดี เกิดความมั่นคงทางจิตใจ เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี 2) การเลี้ยงดูในบรรยากาศของความสัมพันธ์ฉันท์ญาติมิตรและสนับสนุนให้เด็ก มีปฏิสัมพันธ์ฉันท์ญาติมิตร จะสร้างสรรค์เด็กและสังคมที่มีความอบอุ่น เป็นมิตร เอื้อเฟื้อและช่วยเหลือ ชิงกันและกัน 3) การที่สมาชิกในครอบครัวมีความรัก ช่วยเหลือกัน และแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วย สันติวิธี จะช่วยให้เด็กเกิดทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่นอย่างมีความสุข 4) การให้โอกาสเด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ทาง สังคมกับบุคคลต่างๆ ที่ละน้อยโดยเริ่มจากบุคคลใกล้ชิดตัวไปสู่ไกลตัว การฝึกให้เด็กช่วยตนเองเกี่ยวกับ กิจวัตรประจำวัน และช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว เป็นการให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและ ผู้อื่น รวมทั้งพัฒนาความรู้สึกผิดชอบและความร่วมมือกับบุคคลอื่น 5) การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และการปฏิบัติต่อเด็กอย่างมีเหตุผล สามารถช่วยพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กให้เป็นไปในทิศทาง ที่ต้องการ 6) การให้อิสระแก่เด็กในการเป็นตัวของตัวเอง และฝึกให้แสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะควบคุมสมดุลระหว่างเอกลักษณ์ของตนกับสังคม 7) การส่งเสริมให้เด็กเล่น และทำกิจกรรมต่างๆ จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ทักษะทางสังคมที่จำเป็น จึงทำให้เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการ สูงขึ้นทุกสัปดาห์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วราลี โกศัย (2540) ได้ศึกษาผลการเล่นเกมแบบ ร่วมมือนอกห้องเรียนที่มีผลต่อพฤติกรรมชอบสังคมของเด็กปฐมวัย พบว่า 1) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการ จัดกิจกรรมการเล่นแบบร่วมมือนอกห้องเรียนที่มีพฤติกรรมชอบสังคม หลังการทดลองแตกต่าง จากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการ

เล่นเกมแบบปกติในห้องเรียน มีพฤติกรรมชอบสังคมหลังการทดลองแตกต่างจากก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นแบบร่วมมือในห้องเรียนและการจัดกิจกรรมการเล่นปกติในห้องเรียน มีพฤติกรรมชอบสังคมที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสอดคล้องกับงานวิจัยของธีรพร กุลนันทน์ (2530: 65-81) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเล่นต่างกลุ่มอายุที่มีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างได้แก่ เด็กอายุ 4-5 ขวบ จำนวน 18 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย แบ่งเป็นกลุ่มทดลองที่หนึ่ง เล่นกับเด็กอายุ 3-4 ปี กลุ่มทดลองที่สอง เล่นกับเด็กอายุ 4-5 ปี กลุ่มทดลองที่สาม เล่นกับเด็กต่างกลุ่มที่มีอายุ 5-6 ปี ในสถานการณ์การเล่น 3 แห่ง คือ การเล่นบล็อก การเล่นพลาสติกสร้างสรรค์ และการเล่นทรายเป็นเวลา 6 สัปดาห์ ผู้วิจัยได้ส่งข้อมูลของเด็กให้ผู้เชี่ยวชาญวิเคราะห์พฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ผลการศึกษา พบว่า การเล่นต่างกลุ่มอายุทำให้พฤติกรรมทางสังคมของกลุ่มทดลอง 3 กลุ่ม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยกลุ่มทดลองที่ 3 มีพฤติกรรมทางสังคมสูงที่สุดและกลุ่มทดลองที่ 2 มีพฤติกรรมทางสังคมต่ำที่สุด และ ทำให้พฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์ของกลุ่มทดลองทั้ง 3 กลุ่ม แตกต่างกัน โดยที่กลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 3 มีพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์สูงขึ้น อยู่ในระดับใกล้เคียงกัน และทำให้พฤติกรรมทางสังคมที่ไม่พึงประสงค์ของกลุ่มที่ทดลอง 3 กลุ่ม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยกลุ่มที่ 3 มีพฤติกรรมทางสังคมที่ไม่พึงประสงค์สูงสุด เช่นเดียวกับ พรรณี ชูทัย เจนจิต (2537: 157 – 158) กล่าวว่า เด็กในช่วงอายุ 5-6 ปี เรียนรู้ที่จะติดต่อสมาคมกับคนอื่น ๆ โดยเฉพาะกับเพื่อนวัยเดียวกัน เด็กเริ่มที่จะเรียนรู้ปรับตัวเข้ากับเพื่อลักษณะทางสังคมของเด็กปฐมวัยมีดังนี้ 1) เด็กเริ่มมีความต้องการจะสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อนในวัยเดียวกันและมีเพื่อน 1-2 คนและเป็นเพศเดียวกัน 2) มีความต้องการที่จะเล่นกับเพื่อนเป็นกลุ่มเล็ก และเป็นกลุ่มย่อยๆ การเล่นเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างเล่น แม้ว่าจะอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้แบบจิตปัญญา จะเด็กได้ปฏิบัติการคิด และต้องให้เด็กแสดงออก มีการเรียนแบบร่วมมือ เมื่อเด็กได้ทำงานกับผู้อื่นย่อมส่งผลให้เกิดพัฒนาการทางสังคม เช่น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาในสัปดาห์แรกนั้น เด็กๆ ต่างคนต่างทำงานให้เสร็จโดยไม่มีการปรึกษาหรือแบ่งหน้าที่กัน แต่เมื่อจัดกิจกรรมผ่านไปสัปดาห์ที่ 3 เด็กๆ เริ่มเรียนรู้และสังเกตกลุ่มข้างๆ จึงทำกิจกรรมได้เร็ว เด็กๆ จึงเริ่มแบ่งหน้าที่กัน รู้จักการช่วยเหลือ และแบ่งปันกันใช้อุปกรณ์ สัปดาห์ที่ 4-8 เด็กๆ เริ่มมีการวางแผน แบ่งปันกันใช้อุปกรณ์ในการทำกิจกรรม รู้จักการรอคอย ร่วมกันทำกิจกรรมด้วยความกระตือรือร้นและสนุกสนาน เมื่อได้รับการมอบหมายหน้าที่จากกลุ่มก็ทำด้วยความเต็มใจจนสำเร็จ

2. การเปรียบเทียบความแตกต่างของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา มีผลทำให้พัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยในแต่ละสัปดาห์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในทุกๆ ด้าน

และโดยรวม และเมื่อเปรียบเทียบรายคู่ในแต่ละช่วงเวลาของการพัฒนาทางสังคมของเด็กปฐมวัย โดยรวม มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในทุกๆ ช่วงเวลา เนื่องจากเด็กปฐมวัย มีพัฒนาการทางสังคมที่ดีและมีบุคลิกภาพด้านความประพฤติ ความรู้สึกที่แสดงออกในสิ่งแวดล้อมต่างๆ อย่างเหมาะสมรู้จักสร้างความร่วมมือและเป็นผู้นำผู้ตามที่ดีได้ ดังนั้นการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยต้องสอดคล้องกับขั้นพัฒนาการตามวัยของเด็ก สำหรับเด็กวัย 5-6 ปี แล้วสามารถส่งเสริมให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและครูด้วย กิจกรรมที่ทำให้เด็กเกิดการร่วมมือกันในรูปแบบที่เหมาะสม เช่น กิจกรรมที่ฝึกให้เด็กคิดร่วมกัน ลงมือร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะทำให้เกิดพัฒนาการทางสังคมที่ดี และสามารถส่งเสริมในขั้นต่อไป ทำให้เด็กสามารถพัฒนาและแสดงออกต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม นำมาสู่การปรับตัวเข้าสู่สังคมอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขเป็นที่ยอมรับของสังคมสามารถอธิบายพัฒนาการทางสังคมได้ ดังนี้

2.1 การยอมรับผู้อื่น เกิดขึ้นเพราะการเรียนรู้แบบจิตปัญญาทำให้เด็กสามารถเรียนรู้จากการกระทำด้วยปฏิบัติการคิดหาคำตอบ (A) โดยผ่านประสบการณ์ตรง และเปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือกระทำจริง เช่นในสัปดาห์ที่ 2 เรียนเรื่องนาฬิกา เด็กๆ จะต้องช่วยกันทำนาฬิกาและต้องมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในการช่วยกันออกแบบและตกแต่ง เลือกว่าวัสดุเพื่อจะให้ทำงานเสร็จทันเวลาจะต้องยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งก็จะพบในขั้น การเรียนแบบร่วมมือ (C) ที่เด็กๆ จะต้องทำงานรวมกลุ่มเล็กๆ ตั้งแต่ 2 ขึ้นไปและไม่เกิน 6 คนโดยสมาชิกของกลุ่มต้องมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และความสำเร็จของกลุ่มขนาดเล็กแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีปฏิสัมพันธ์กันและเด็กๆ ก็จะสามารถเรียนรู้ความก้าวหน้าของตนเองในการเรียน(P) โดยครูเป็นผู้ประเมินและกระตุ้นเด็กเป็นกำลังใจซึ่งจะทำให้ได้รับการยอมรับจากผู้อื่นในการทำงานร่วมกัน

2.2 การช่วยเหลือ เกิดจากการที่เด็กๆ สามารถเรียนรู้จากการกระทำด้วยปฏิบัติการคิดหาคำตอบ (A) โดยผ่านประสบการณ์ตรง และเปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือกระทำจริงในการลงทำงานร่วมกันกับเพื่อนเด็กๆ ต้องช่วยเหลือกัน เช่น ในสัปดาห์ที่4 เรียนเรื่องอาหารของต้นไม้เด็กๆ จะต้องช่วยเหลือกันพรวนดินดูแลต้นไม้ เมื่อเสร็จงานเรียบร้อยก็ต้องช่วยกันนำอุปกรณ์ไปล้างและเก็บเข้าที่ การช่วยเหลือกันทำให้ผู้เรียนได้แสดงออก (B) ทำให้ผู้เรียนกล้าพูดกล้าแสดงออก กล้าแสดงความคิดเห็น ซึ่งในช่วงสัปดาห์ที่1-2 เด็กไม่กล้าแสดงออกหรือแสดงความคิดเห็น เมื่อได้รับการกระตุ้นจากคุณครู และการช่วยเหลือจากเพื่อนๆ ทำให้เด็กๆ กล้าแสดงออกมากขึ้น การเรียนแบบร่วมมือ (C) เมื่อเด็กๆ ทำงานเป็นกลุ่มในช่วงสัปดาห์แรกๆ เด็กจะต่างคนต่างทำงานของตนเองเมื่อจัดกิจกรรมในสัปดาห์ที่ 3 เด็กๆ จะสังเกตกลุ่มที่ทำงานเสร็จเร็วก็จะเกิดการเรียนรู้ว่าต้องแบ่งงานกันและช่วยเหลือกันทำงาน ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการค้นพบ (D) เป็นการค้นพบข้อความรู้จากการเรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้ที่ได้ลงมือกระทำ การได้คิดและการทำกิจกรรมอย่างอิสระ การได้แลกเปลี่ยนและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่ม ทำให้เด็กได้ค้นพบคำตอบทำให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจ เกิดความมั่นใจในตนเองมากขึ้น

2.3 การแบ่งปัน เกิดขึ้นในชั้นการเรียนรู้แบบร่วมมือ (C) ที่เด็กๆ จะต้องทำงานรวมกลุ่มเล็กๆ ตั้งแต่ 2 ขึ้นไปและไม่เกิน 6 คนโดยสมาชิกของกลุ่มต้องมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และความสำเร็จของกลุ่มขนาดเล็กแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แบ่งปันอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำกิจกรรมให้กับเพื่อน เช่นในสัปดาห์ที่ 6 เรียนเรื่องการอนุรักษ์ป่า เด็กจะต้องช่วยกันวาดภาพป่าที่โดยเด็กๆ จะวาดภาพและให้เพื่อนคนต่อไปในกลุ่มช่วยต่อเติมต่อเด็กแบ่งให้เพื่อนวาดจนครบทุกคนโดยไม่วาดคนเดียวซึ่งเด็กๆ ก็สามารถปฏิบัติตามข้อตกลงได้เป็นอย่างดี

2.4 ความร่วมมือ เกิดในชั้นการเรียนรู้แบบร่วมมือ (C) เป็นการจัดกิจกรรมเป็นกลุ่มจะเน้นการได้ร่วมกันคิด เพราะเป็นการเรียนรู้ที่ช่วยให้เด็กเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยเหลือกัน เด็กได้เรียนรู้ตนเองมากขึ้นและได้เรียนรู้ผู้อื่น การสอนในแต่ละครั้งในการทดลองที่เด็กๆ ได้ทำกิจกรรมกลุ่มในการทำกิจกรรมร่วมกันย่อมมีข้อตกลงและต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและทำกิจกรรมร่วมกันจนสำเร็จ

สรุปได้ว่ากิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาสามารถพัฒนาการทางสังคมเด็กได้เพราะสอดคล้องกับแนวคิดส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของประมวล ดิคคินสัน (2527: 107) การเสริมแรง การเสริมแรงทันทีที่เด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมจะช่วยให้เด็กมีพฤติกรรมที่สังคมยอมรับในการเสริมแรงพฤติกรรมทางสังคมแก่เด็กปฐมวัย ควรพูดให้ชัดเจนว่า เด็กได้แสดงพฤติกรรมที่ดีอย่างไร คำชมของครูมีค่าสำหรับเด็กส่วนใหญ่ เพราะเป็นตัวอย่างที่ดีเด็กมักจะเอาอย่าง ในบางครั้งอาจใช้ท่าทางการเสริมแรงด้วยวาจาตามความเหมาะสม การให้รางวัล การส่งเสริมความร่วมมือ และการช่วยเหลือกันนับว่าพฤติกรรมทางสังคมที่ควรส่งเสริม การเสริมแรงที่กล่าวมาเป็นการเสริมแรงภายนอกจากผู้อื่นเป็นการกระตุ้นให้เด็กช่วยกันทำงานจนสำเร็จ โดยตัวเองเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่เด็กทำได้ ส่งเสริมความเป็นอิสระ พัฒนาการทางสังคมที่เห็นเด่นชัดในโรงเรียน คือ การที่เด็กสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเอง และรับผิดชอบในสิ่งที่ตนทำ ครูควรให้การเสริมแรงบางอย่างเหมาะสม เมื่อพบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ครูไม่ควรใช้คำพูดคุกคามหรือข่มขู่ แต่ควรบอกกล่าวให้ทุกคนทราบเงื่อนไข เช่น “ใครที่นั่งโต๊ะเรียบร้อยแล้ว แสดงว่าพร้อมที่จะรับประทานอาหารกลางวันแล้ว” ซึ่งสอดคล้องกับ เกคิริ เกิดอนันต์ (2539:37) การให้โอกาสเด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลต่างๆ ที่ละน้อยโดยเริ่มจากบุคคลใกล้ชิดไปสู่ไกลตัว การฝึกให้เด็กช่วยตนเองเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวัน และช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว เป็นการให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและผู้อื่น รวมทั้งพัฒนาความรู้สึกผิดชอบและความร่วมมือกับบุคคลอื่น การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และการปฏิบัติต่อกันอย่างมีเหตุผลสามารถช่วยพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ การให้อิสระแก่เด็กในการเป็นตัวของตัวเอง และฝึกให้แสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะจะช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะควบคุมสมดุลระหว่างเอกลักษณ์ของตนกับสังคม การส่งเสริมให้เด็กเล่นและทำกิจกรรมต่างๆ จะช่วยให้เด็ก

เรียนรู้ทักษะทางสังคมที่จำเป็น และ กุลยา ตันติผลาชีวะ (2545: 25) การสร้างนิสัยการมีเพื่อน เป็นทักษะทางสังคมด้านมนุษยสัมพันธ์การอยู่ร่วมกับผู้อื่น เด็กต้องได้รับการกระตุ้นให้รู้จักการเล่นกับผู้อื่น สัมพันธ์กับผู้อื่น โดยผู้ใหญ่อาจพาเด็กไปเล่นกับเพื่อนหรือพาเพื่อนมาเล่นกับเด็กที่บ้าน การให้เด็กมีโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับเด็กอื่นจะทำให้เด็กเรียนรู้ การมีส่วนร่วม การแบ่งปัน การตอบสนองตามความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น การสร้างวินัยในตนเอง ได้แก่ วาจาดี กริยาดี มีความรับผิดชอบ และควบคุมตนเองได้ การสร้างวินัยเป็นกระบวนการช่วยให้เด็กพัฒนาพฤติกรรมที่ดีด้วยการเรียนรู้ การควบคุมกำกับพฤติกรรมของตนให้เกิดขึ้นเป็นของตนเองด้วยตัวเองและติดตัวไปตลอดชีวิต พ่อแม่ คือบุคคลสำคัญต่อการเสริมสร้างวินัยให้กับเด็กด้วยการสอนกฎเกณฑ์ ระเบียบวิธี และให้กำลังใจเมื่อเด็กทำถูกต้องไม่ปล่อยใจให้เด็ก แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจะติดเป็นนิสัย

ข้อสังเกตที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า

1. เด็กได้พัฒนาภาษา อารมณ์และสังคมการจัดการเรียนรู้แบบจิตปัญญา ซึ่งมีกระบวนการจัดกิจกรรม 5 ขั้น คือการลงมือกระทำด้วยความคิด การแสดงออกที่ดี การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของกระบวนการกลุ่ม การค้นพบความรู้และการรู้ถึงความก้าวหน้าของการเรียนรู้ สามารถเชื่อมกับความรู้และประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับก่อให้เกิดการค้นพบความรู้ด้วยตนเอง มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของเด็กแต่ละคนผ่านการทำงานเป็นกลุ่ม การนำเสนอผลงานที่ตนเองและของกลุ่มอีกทั้ง อีกทั้งฝึกการยอมรับความคิดเห็นกันเองภายในกลุ่ม ซึ่งเป็นการฝึกทักษะพื้นฐานทางสังคม และในขณะเดียวกันก็สามารถเสนอความคิดเห็น ก่อให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันในผลงานที่ได้ร่วมกันทำและนำเสนอร่วมกันแก้ไขพัฒนาให้ผลงานถูกต้องและมีประสิทธิภาพ
2. การจัดการเรียนรู้แบบจิตปัญญา ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ นั้นครูจะเป็นผู้วางแผนออกแบบกิจกรรมและให้คำแนะนำผู้เรียนเพื่อบรรลุตามจุดประสงค์การเรียนรู้โดยเด็กๆ สามารถทำกิจกรรมได้ดีและเกิดความสนุกสนาน และครูเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกให้กิจกรรมดำเนินไปตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเรียนและร่วมมือกันโดยยึดเด็กเป็นสำคัญ
3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญามีการทำกิจกรรมกลุ่มและเด็กได้ลงมือปฏิบัติเอง ทำให้เด็กที่ร่วมกิจกรรมมีการทำงานอย่างมีระบบและสามารถทำตามข้อตกลงที่วางไว้ ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนจากการที่เด็กทำงานซ้ำเมื่อทดลองผ่านไป 3 สัปดาห์ เด็กมีการทำงานที่เร็วขึ้น
4. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมนอกห้องเรียนบริเวณสนามและหน้าห้องเรียน เด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความสนใจและมีความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมอย่างมาก สังเกตจากการที่เมื่อครูบอกว่าไปเรียน นอกห้องเรียน ทำให้เด็กตื่นเต้นทุกครั้งเพราะเด็กจะได้คิดและลงมือกระทำด้วยตนเอง การจัดกิจกรรมในห้องเรียนเด็กๆ จะดูไม่กระตือรือร้นเท่าไร

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

1. ก่อนการนำกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญาไปใช้ครูต้องศึกษาให้เข้าใจกระบวนการจัดกิจกรรมให้ละเอียดและเมื่อเข้าใจแล้วลองทดลองการใช้กิจกรรม 2-3 กิจกรรมก่อนนำไปใช้จัดกิจกรรมจริง
2. ครูต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อวางแผนกิจกรรมให้หลากหลายและเหมาะสมกับเด็กปฐมวัย
3. ก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูต้องศึกษาและวางแผนให้ละเอียดและจัดเตรียมสื่อให้พร้อมก่อนการทดลอง สื่ออุปกรณ์ต้องเพียงพอต่อเด็กถ้าสื่อไม่พร้อมจะทำให้การดำเนินกิจกรรมไปอย่างไม่ราบรื่น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาติดตามผลความคงทนของพฤติกรรมพัฒนาการทางสังคม
2. ควรมีการศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตปัญญา ในด้านอื่นๆ ทางสังคมเช่น คุณธรรมและจริยธรรม
3. ศึกษาความเป็นไปได้เพื่อเปรียบเทียบการสอนแบบปกติและการเรียนรู้แบบจิตปัญญาที่มีต่อพัฒนาการทั้งด้านร่างกายและด้านอื่นๆ โดยรวม

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *คู่มือหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พ.ศ.2540* (อายุ 3-6 ปี).

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

กรรณิการ์ โยธารินทร์. (2545). *พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรม*

ศิลปะสร้างสรรค์เป็นกลุ่ม. ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

กระทรวงศึกษาธิการ. สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2536). *แนวการจัดประสบการณ์ระดับ*

อนุบาลศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2542). *การเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน 3-5 ปี*. กรุงเทพฯ: โชติสุขการพิมพ์.

----- (2543). *การสอนแบบจิตปัญญา : แนวการใช้ในการสร้างแผนการสอนระดับ*

อนุบาลศึกษา. กรุงเทพฯ : บริษัท เอดิสัน เพรสโปรดักส์ จำกัด.

----- (2546). *การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: บริษัท

เอดิสันเพรส โปรดักส์ จำกัด.

----- (2547, กรกฎาคม). *วางแผนการสอนแบบจิตปัญญา. วารสารการศึกษาปฐมวัย.*

8(3): 36 - 45.

----- (2542ข). *การศึกษาสำหรับผู้ปกครองเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: เอกสารคำสอน สาขาวิชา

การศึกษาปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

----- (2545). *รูปแบบการเรียนการสอนปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะ

ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เกศินี เกิดอนันต์. (2539). *การศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองเดียวใน*

กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี. (2523). *กาจัดบริการศูนย์เด็ก*

ก่อนวัยเรียน. กรุงเทพฯ: เอร่าวัฒนาการพิมพ์.

จงกล เกษตุ้ม. (2541). *การศึกษาเปรียบเทียบการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย*

กับผู้ปกครองรุ่นปัจจุบันในตำบลสระเกี จังหวัดขอนแก่น. ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม.

(การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ถ่ายเอกสาร.

จันทมาศ ชื่นบุญ; และคณะ. (2518). *จิตวิทยาเด็ก*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. หน้า 110.

- จันทร์เพ็ญ กาญจนรัตน์. (2533). รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาพัฒนาการเด็กปฐมวัยที่อยู่ในโครงการแม่สอนลูกในเขตพื้นที่เกษตรกรรมชนบทในจังหวัดพิษณุโลกและสุโขทัย. พิษณุโลก: ภาควิชาการอนุบาลศึกษา วิทยาลัยครูพิษณุโลกสงคราม.
- ชไมมน ศรีสุรักษ์. (2540). การศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกลุ่มแบบวางแผน ปฏิบัติ ทบทวน และแบบปกติ. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ถวิล รักชลธิ. (2526). การศึกษาพัฒนาการทางด้านนิสัยส่วนบุคคลและสังคมของเด็กก่อนวัยเรียน เขตบางกะปิ. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ทัศน์ัย อุดมพันธ์. (2541). การศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์ทักษะพื้นฐานละครสร้างสรรค์. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ธีรพร กุลนันทน์. (2530). การศึกษาผลของการเล่นต่างกลุ่มอายุที่มีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นิภา ทองไทย. (2525). หลักสูตรการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนสำหรับพ่อแม่ในเขตชุมชนเกษตรกรรมชนบท. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- บุญเชิด ภิญญอนันตพงษ์. (2526). การทดสอบแบบอิงเกณฑ์: แนวคิดและวิธีการ. กรุงเทพฯ: ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุศรินทร์ สิริปัญญาธร. (2541). แนวโน้มและอัตราการเปลี่ยนแปลงความร่วมมือของเด็กปฐมวัยที่เกิดจากศิลปะแบบสื่อผสมเป็นกลุ่ม. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เบญจา แสงมลิ. (2545). การพัฒนาเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: เมธีพิปส์ จำกัด.
- ประมวล ดิฉินสัน. (2527). จิตวิทยาเด็ก. กรุงเทพฯ: แพรววิทยา.
- ปัทมา ศุภกานี. (2545). การศึกษาพฤติกรรมด้านสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

พัชรี สอนแก้ว. (2545). เอกสารประกอบการสอนจิตวิทยาพัฒนาการและการดูแลเด็กปฐมวัย.

พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล.

พิทักษ์ชาติ สุวรรณไตรย์. (2544). การจัดกิจกรรมนอกชั้นเรียนเพื่อพัฒนาความสามารถด้านมิติ

สัมพันธ์สำหรับเด็กปฐมวัย. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ:

บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ภรณ์ คุรุรัตน์. (2523). เด็กก่อนวัยเรียนรู้อะไรอย่างไร. ปทุมธานี : สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด

กรมประชาสงเคราะห์.

----- (2535). เอกสารคำสอนวิชา การเล่นของเด็ก. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ.

เยาวนารถ เลหาบรรจง. (2545). ผลการจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญาที่มีต่อความ

ภาคภูมิใจในตนเองของเด็กปฐมวัย. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย).

กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

เยาวพา เดชะคุปต์. (2542). การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: เอพี กราฟฟิกส์ดีไซน์

เยาวลักษณ์ หาญวชิรพงศ์. (2532). ปัจจัยที่มีผลต่อระดับพัฒนาการด้านนิสัยส่วนบุคคลและสังคม

ของเด็กก่อนวัยเรียน. วิทยานิพนธ์ วศ.ม. (วิทยาศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

รัตนวดี รอดภิรมย์. (2533). การศึกษาพฤติกรรมการช่วยเหลือของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการอบรม

ต่างกัน. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

แรมจันทร์ แลสันกลาง. (2542). การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของครอบครัวที่มีผู้ปกครองที่ไม่ใช่

บิดามารดา. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การประถมศึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

วรรณนา บุญนวน. (2541). พัฒนาการด้านการช่วยเหลือตนเองและสังคมของเด็ก วัย 2-5 ปี ในเขต

ชุมชนแออัดเทศบาล จังหวัดนครสวรรค์. วิทยานิพนธ์ วศ.ม. (วิทยาศาสตร์). กรุงเทพฯ:

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

วรารณ รักรัตน์. (2540). การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: แสงศิลป์การพิมพ์.

วราลี โกศัย. (2540). ผลการเล่นแบบร่วมมือนอกห้องเรียนที่มีต่อพฤติกรรมชอบสังคมของ

เด็กปฐมวัย. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- วันเพ็ญ ปุณพัฒน์. (2539). *การเล่นสมมุติแบบกึ่งชี้แนะที่ส่งผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย*. ปรินญานิพนธ์. กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วาสนา บุญจันทร์. (2539). *พฤติกรรมทางสังคมของเด็กระดับก่อนประถมศึกษาที่ได้รับการจัดกิจกรรมเน้นสื่อแบบไทย*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วิลาวัลย์ เผือกพ่วง. (2536). *พฤติกรรมความเชื่อเพื่อควมมีระเบียบวินัยและความสามารถในการใช้กลั่มเนื้อของเด็กปฐมวัยที่ได้รับประสบการณ์สร้างสรรค์ศิลปะศึกษาโดยใช้คำถามประกอบ*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วีรพงศ์ บุญประจักษ์. (2545). *การจัดประสบการณ์การเล่นพื้นบ้านไทยที่มีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศิริพรรณ ยิ้มย่อง. (2544, เมษายน). การจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลศึกษา. *วารสารการศึกษาปฐมวัย*. 5(2): 52 - 53.
- ศิริรัตน์ ชูชีพ. (2544). *พฤติกรรมการชอบสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวเชิงสร้างสรรค์*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2539). *คู่มือประเมินพัฒนาการเด็กระดับก่อนประถมศึกษา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (2543). *การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย (3 - 5 ปี) : แนวคิดของกลุ่มนักการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.
- สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. (2538). *แนวการจัดประสบการณ์ปฐมวัยศึกษา*. กรุงเทพฯ : ดวงกมล สุขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. (2536). *เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมการสอนเด็กปฐมวัยศึกษา*. หน่วยที่ 6 - 10. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กราฟฟิคอาร์ต.
- (2537ก). *แนวการศึกษาชุดวิชาหลักการและแนวคิดทางการปฐมวัยศึกษา*. หน่วยที่ 1 - 8 กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุชา จันท์เอม. (2543). *จิตวิทยาเด็ก*. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุนันทา พรหมบุญ. (2544, เมษายน). การปฏิรูปการศึกษาปฐมวัย. *วารสารการศึกษาปฐมวัย*. 5(1): 10.

- สุรัสวดี ปุณฺณโชติ. (2539). *การศึกษาวิธีที่ครูใช้แก้ปัญหาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กวัยอนุบาลใน กรุงเทพฯ*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การประถมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- เสาวนีย์ จันทรที. (2546). *ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากธรรมชาติตามรูปแบบจิตปัญญาที่มีต่อการรับรู้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- อารี เกษมรติ. (2533). *ผลการวิจัยกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกลุ่มและกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ปกติที่มีต่อความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวด กวดขันและแบบรักทะนุถนอม*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- อำไพพรรณ ปัญญาโรจน์. (2545). *การอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน*. กรุงเทพฯ: คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบันราชภัฏจันทรเกษม.
- อุบลรัตน์ เพ็งสฤติย์. (2529). *จิตวิทยาพัฒนาการ*. กรุงเทพฯ: ภาควิทยา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อุษา พิงธรรม. (2535). *ผลของการเล่นเกมแบบร่วมมือที่มีต่อพฤติกรรมเอื้อเฟื้อของเด็กอนุบาล*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (จิตวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- Bar - Tal, D. and others. (1982, June). Helping Behavior Among Preschool Children : An Observational Study. *Child Development*. (53): 396 - 402.
- Bee, H. (1985). *The Development. Child 4th ed*. New York : Harper and Row.
- Birch, L.L.; & J. Billman. (1986). Preschool Children Food Sharing with Friends And Acquaintances. *Child Development*. 57: 387 - 395.
- Brisceno, S.; & Pitt, D.C. (1988). *New Ideas in environmental education*. New York : Croom Helm.
- Burry - Stock, Judith; others. (1996, April). Rater Agreement Indexes for Performance Assessment. *Educational and Psychological Measurement*. 56(2): 256.
- Curtis, A. (1998). *A curriculum for the pre - school child learning to learn*. 2nd. New York: Routledge.
- English, H.B.; & A.C. (1958). *A Comprehensive Dictionary of Psychological and Psychoanalytical Terms*. New York: Diad Mckay Co.

- Freud, S. (1949). *An Outline of Psychoanalysis*. New York: Macmillan.
- Good, C.V. (1973). *Dictionary of Education*. 3rd ed. New York: McGraw - Hill. Book Co. Inc.
- Hill, T.; & Reed, K. (1990). Promoting Social Competence at Preschool :
The implementation of a Cooperative Games Program. *Early Childhood Development & Care*. (59): 11 - 12.
- Hurlock, E.B. (1987). *Child Development*. 6th ed. New York: McGraw - Hill Book Co.
- Johnson, D.W. and R.T. Johnson. (1990). *Social Skills for Successful Group Work*.
Educational Leadership. January.
- Mary, J. (1981, May). Peer Interaction Competencies of Preschoolers Rates High of Low
is Sociometric Status. *Dissertation Abstracts International*. 2 (5): 463.
- Maslow, A.m. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row.
- Nancy, B.E.; & H. Michael. (1979, June). The Relationship of Preschool's Reasoning
about Prosocial Moral Conflicts to Prosocial Behavior. *Child Development*.
50(2): 356 - 363.
- Seefeldt, C. (1980). *Teaching Young Children*. New Jersey : Prentic-Hall.
- Staub, E. (1971, September). The use of Role Playing and induction in Children is
Learning of Helping and Sharing Behavior. *Child Development*. 42(3): 805 - 816.
- Wood, Helen Louise. (1977, February). The Relationship Between Sociometric Status
and Social Competence in Kindergarten Children. *Dissertation Abstracts international*. 37: 4837 - A.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

คู่มือการใช้แบบบันทึกพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย
แบบบันทึกพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย

คู่มือการใช้แบบบันทึกพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย

คำชี้แจง

1. แบบบันทึกพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย มี 4 ด้าน

1. การยอมรับผู้อื่น มี 3 ข้อ
2. การช่วยเหลือ มี 3 ข้อ
3. การแบ่งปัน มี 3 ข้อ
4. ความร่วมมือ มี 3 ข้อ

กล่าวคือ

พัฒนาการทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยไปสู่พฤติกรรมตามแบบที่สังคมยอมรับที่สามารถสังเกตและวัดได้ ประกอบด้วยลักษณะพฤติกรรมทางสังคม 4 ประการดังนี้

1. การยอมรับผู้อื่น
 - 1.1 ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นหรือข้อเสนอแนะของเพื่อน
 - 1.2 ยอมรับความช่วยเหลือของเพื่อนในการทำกิจกรรม
 - 1.3 ทำหน้าที่ที่กลุ่มมอบหมายด้วยความเต็มใจ
 2. การช่วยเหลือ
 - 2.1 พูดและแนะนำวิธีการหรือลงมือปฏิบัติกิจกรรมให้แก่เพื่อน
 - 2.2 พูดสนับสนุนหรือให้กำลังใจให้เพื่อนทำกิจกรรม
 - 2.3 ช่วยกันเก็บของหรืออุปกรณ์เมื่อเลิกใช้
 3. การแบ่งปัน
 - 3.1 พูดชักชวนให้เพื่อนร่วมใช้วัสดุ อุปกรณ์ในการทำกิจกรรม
 - 3.2 หยิบหรือส่งอุปกรณ์ของตนเองให้เพื่อนเมื่อเพื่อนต้องการ
 - 3.3 ชักชวนมาเล่นของเล่นด้วยกัน
 4. ความร่วมมือ
 - 4.1 ทำตามข้อตกลง
 - 4.2 ทำงานสำเร็จด้วยความเต็มใจ
 - 4.3 ยอมรับฟังและพร้อมทำกิจกรรมด้วยกัน
2. แบบบันทึกพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยเป็นการบันทึกในรูปความถี่ (จำนวนครั้ง) และระดับคุณภาพของพฤติกรรมจัดเป็น 3 ระดับคะแนน
 3. เวลาที่ใช้ในการบันทึกในช่วงเวลาการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์

การเตรียมการในการบันทึก

1. ผู้บันทึกต้องศึกษาคู่มือในการบันทึกให้เข้าใจในกระบวนการในการบันทึกทั้งหมดเพื่อให้เกิดความชำนาญในการใช้แบบบันทึก
2. จัดเตรียมสภาพแวดล้อมและอุปกรณ์ในการปฏิบัติกิจกรรมไว้เรียบร้อยล่วงหน้า

ขั้นปฏิบัติการสังเกต

1. เขียนชื่อผู้บันทึก ผู้ถูกบันทึก (เด็ก) วัน เดือน ปี ที่ทำการบันทึก
2. ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยรวมจำนวนผู้สังเกต 2 คน ทำการบันทึกพัฒนาการทางสังคม
3. การสังเกตให้ผู้สังเกตทั้ง 2 คน คือผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยทำการสังเกตพร้อม ๆ กันในเวลาเดียวกันสังเกตเด็กคนเดียวกัน โดยสังเกตเด็กเป็นรายบุคคล

การบันทึกการสังเกต

เมื่อบันทึกพัฒนาการทางสังคมตรงกับข้อใด และช่องระดับคะแนนพัฒนาการทางสังคมตรงกับข้อใดให้ทำเครื่องหมาย ลงในช่องนั้น ถ้าเกิดพัฒนาการด้านสังคมซ้ำช่องเดิมให้ทำเครื่องหมาย เพิ่มลงในช่องเดิมตามจำนวนที่เกิดพัฒนาการซ้ำโดยการบันทึกดังนี้

ช่องระดับคะแนน	2	บันทึกเมื่อเด็กเกิดพัฒนาการทางสังคมด้วยตนเอง
ช่องระดับคะแนน	1	บันทึกเมื่อเด็กเกิดพัฒนาการทางสังคมโดยเพื่อนบอก
ช่องระดับคะแนน	0	บันทึกเมื่อเด็กไม่เกิดพัฒนาการทางสังคมหรือปฏิเสธพัฒนาการทางสังคม

การให้คะแนน

1. ในช่วงเวลาที่บันทึกเด็ก เมื่อเด็กแสดงพัฒนาการทางสังคมกับข้อใดและในช่องคะแนนใดให้ใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องนั้น ถ้าเด็กเกิดพัฒนาการทางสังคมซ้ำในข้อและระดับช่องคะแนนเดิมให้เครื่องหมาย ซ้ำในช่องนั้นตามจำนวนครั้งที่ซ้ำ
2. ถ้าพบเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับคะแนนใดก็ให้คะแนนเท่ากับช่องคะแนนในช่องนั้น เช่น ในช่องระดับคะแนน 2 คะแนนซ้ำ 2 ครั้งรวมคะแนนเท่ากับ 4 คะแนนเป็นต้น คำอธิบายเกี่ยวกับพัฒนาการทางสังคม

หัวข้อพฤติกรรม	ระดับ คะแนน	ตัวอย่างพฤติกรรม
<u>การยอมรับผู้อื่น</u> 1. ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น หรือข้อเสนอแนะของเพื่อน	2 1 0	-เด็กยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นหรือข้อเสนอแนะของเพื่อนด้วยความเต็มใจ -เด็กยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นหรือข้อเสนอแนะของเพื่อนบ้างบางครั้ง -เด็กไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นหรือข้อเสนอแนะของเพื่อนเลย
2. ยอมรับความช่วยเหลือของเพื่อน ในการทำกิจกรรม	2 1 0	-เด็กยอมรับความช่วยเหลือของเพื่อนในการทำกิจกรรมด้วยความเต็มใจ -เด็กยอมรับความช่วยเหลือของเพื่อนในการทำกิจกรรมบ้างบางครั้ง -เด็กไม่ยอมรับความช่วยเหลือของเพื่อนในการทำกิจกรรม
3. ทำหน้าที่ที่กลุ่มมอบหมาย	2 1 0	-เด็กทำหน้าที่ที่กลุ่มมอบหมายด้วยความเต็มใจ -เด็กทำหน้าที่ที่กลุ่มมอบหมายเมื่อครูหรือเพื่อนบอกให้ทำเท่านั้น -เด็กไม่ทำหน้าที่ที่กลุ่มมอบหมายให้ทำ
<u>การช่วยเหลือ</u> 4. พูดแนะนำวิธีการหรือลงมือปฏิบัติ กิจกรรมให้แก่เพื่อน	2 1 0	-เด็กพูดแนะนำวิธีการหรือลงมือปฏิบัติกิจกรรมให้แก่เพื่อนทุกคนด้วยความเต็มใจ -เด็กพูดแนะนำวิธีการหรือลงมือปฏิบัติกิจกรรมให้แก่เพื่อนเมื่อเพื่อนหรือครูขอร้อง -เด็กไม่พูดแนะนำวิธีการหรือลงมือปฏิบัติกิจกรรมให้แก่เพื่อนเลย
5. พุดสนับสนุนหรือให้กำลังใจให้ เพื่อนทำกิจกรรม	2	-เด็กพุดสนับสนุนหรือให้กำลังใจให้เพื่อนทำกิจกรรมทุกครั้ง

หัวข้อพฤติกรรม	ระดับ คะแนน	ตัวอย่างพฤติกรรม
6. ช่วยกันเก็บของหรืออุปกรณ์เข้าที่เมื่อเลิกใช้	1	-เด็กพูดสนับสนุนหรือให้กำลังใจให้เพื่อนทำกิจกรรมเมื่อครูบอก
	0	-เด็กไม่พูดสนับสนุนหรือให้กำลังใจให้เพื่อนทำกิจกรรม
	2	-เด็กช่วยกันเก็บของหรืออุปกรณ์เข้าที่เมื่อเลิกใช้ทุกครั้ง
	1	-เด็กช่วยกันเก็บของหรืออุปกรณ์เข้าที่เมื่อเลิกใช้เมื่อเพื่อนหรือครูร้องขอ
	0	-เด็กไม่ช่วยกันเก็บของหรืออุปกรณ์เข้าที่เมื่อเลิกใช้
<u>การแบ่งปัน</u>		
7. พูดชักชวนให้เพื่อนร่วมใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำกิจกรรม	2	-เด็กพูดชักชวนให้เพื่อนร่วมใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมทุกครั้ง
	1	-เด็กพูดชักชวนให้เพื่อนร่วมใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมเมื่อครูหรือเพื่อนร้องขอเท่านั้น
	0	-เด็กไม่พูดชักชวนให้เพื่อนร่วมใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำกิจกรรม
8. หยิบหรือส่งอุปกรณ์ของตนให้เพื่อนเมื่อเพื่อนต้องการ	2	-เด็กหยิบหรือส่งอุปกรณ์ของตนให้เพื่อนเมื่อเพื่อนต้องการด้วยความเต็มใจทุกครั้ง
	1	-เด็กหยิบหรือส่งอุปกรณ์ของตนให้เพื่อนเมื่อเพื่อนต้องการและร้องขอเท่านั้น
	0	-เด็กไม่หยิบหรือส่งอุปกรณ์ของตนให้เพื่อนเมื่อเพื่อนต้องการเลย
9. ชักชวนมาเล่นของเล่นด้วยกัน	2	-เด็กชักชวนเพื่อนมาเล่นของเล่นด้วยกันทุกครั้ง
	1	-เด็กชักชวนมาเล่นของเล่นด้วยกันเมื่อเพื่อนร้องขอ
	0	-เด็กไม่พูดชักชวนมาเล่นของเล่นด้วยกัน

หัวข้อพฤติกรรม	ระดับ คะแนน	ตัวอย่างพฤติกรรม
<u>ความร่วมมือ</u>		
10.ทำตามข้อตกลง	2	-เด็กทำตามข้อตกลงที่กำหนดได้ด้วยตนเอง
	1	-เด็กทำตามข้อตกลงที่กำหนดโดยเพื่อนหรือครูบอก
	0	-เด็กไม่ทำตามข้อตกลงที่กำหนดไว้
11.ทำงานสำเร็จด้วยความเต็มใจ	2	-เด็กทำงานสำเร็จด้วยความเต็มใจทุกครั้ง
	1	-เด็กทำงานสำเร็จด้วยความเต็มใจโดยต้องมีเพื่อนหรือครูบอก
	0	-เด็กไม่เคยทำงานให้สำเร็จเลย
12.ยอมรับฟังและพร้อมทำกิจกรรม ด้วยกันกับเพื่อน	2	-เด็กยอมรับฟังและพร้อมทำกิจกรรมด้วยกันกับเพื่อนทุกครั้ง
	1	-เด็กยอมรับฟังและพร้อมทำกิจกรรมด้วยกันกับเพื่อนบ้างบางครั้ง
	0	-เด็กไม่ยอมรับฟังและพร้อมทำกิจกรรมด้วยกันกับเพื่อนเลย

แบบบันทึกพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย

ชื่อผู้สังเกต.....นามสกุล..... เป็นผู้สังเกตคนที่.....
 ชื่อผู้ถูกสังเกต.....นามสกุล..... ชั้นอนุบาล.....
 วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

พัฒนาการทางสังคม	ระดับคะแนน		
	2	1	0
<u>การยอมรับผู้อื่น</u>			
1. ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นหรือข้อเสนอแนะของเพื่อน			
2. ยอมรับความช่วยเหลือของเพื่อนในการทำกิจกรรม			
3. ทำหน้าที่ที่กลุ่มมอบหมายด้วยความเต็มใจ			
<u>การช่วยเหลือ</u>			
4. พุดแนะนำวิธีการหรือลงมือปฏิบัติกิจกรรมให้แก่เพื่อน			
5. พุดสนับสนุนหรือให้กำลังใจให้เพื่อนทำกิจกรรม			
6. ช่วยกันเก็บของหรืออุปกรณ์เมื่อเลิกใช้			
<u>การแบ่งปัน</u>			
7. พุดชักชวนให้เพื่อนร่วมใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำกิจกรรม			
8. หยิบหรือส่งอุปกรณ์ของตนให้เพื่อนเมื่อเพื่อนต้องการ			
9. ชักชวนมาเล่นของเล่นด้วยกัน			
<u>ความร่วมมือ</u>			
10. ทำตามข้อตกลง			
11. ทำงานสำเร็จด้วยความเต็มใจ			
12. ยอมรับฟังและพร้อมทำกิจกรรมด้วยกัน			

บันทึกพฤติกรรมเพิ่ม

.....

ภาคผนวก ข
คู่มือการใช้แผนการเรียนรู้แบบจิตปัญญา
แผนการเรียนรู้แบบจิตปัญญา

คู่มือการใช้แผนการสอนแบบจิตปัญญา

หลักการและเหตุผล

การสอนแบบจิตปัญญา เป็นวิธีการสอนที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง โดยเน้นกระบวนการสอน ที่ให้ผู้เรียนกระทำด้วยความคิด การแสดงออก เรียนรู้แบบร่วมมือ เรียนรู้ด้วยการค้นพบ และมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้ มุ่งให้เกิดการตระหนักรู้ด้วยตนเอง การเจริญงอกงามทางปัญญา การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน แบบจิตปัญญามีแนวคิดที่ว่า การสอนเป็นการส่งเสริมปัญญาด้วยการเพิ่มความรู้แก่ผู้เรียนให้สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ เป็นผู้มีคุณภาพทางปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์ ผู้เรียนเรียนรู้อย่างเข้าใจและจำได้ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ทั้งนี้ครูมีบทบาทในการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่อบอุ่น เพลิดเพลิน แสดงการยอมรับในความสามารถ และความแตกต่างของผู้เรียน พร้อมทั้งแนะและเสริมข้อความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการค้นพบและรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมให้เกิดขึ้นกับเด็กปฐมวัย

จุดมุ่งหมาย

เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย ด้านความเข้าใจระหว่างบุคคล และด้านความเข้าใจตนเอง

หลักการจัดกิจกรรม

1. กิจกรรมนี้จัดในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์
2. การปฏิบัติกิจกรรมดำเนินตามลำดับขั้นตอน ดังนี้
 - 2.1 ขั้นนำ

เตรียมเด็กให้พร้อมโดยใช้กิจกรรมต่างๆ เช่น การสนทนา เล่านิทาน ร้องเพลง ปริศนาคำทาย เพื่อนำเข้าสู่บทเรียน ครูบอกจุดประสงค์การเรียนรู้

2.2 ขั้นกิจกรรม

ครูดำเนินกิจกรรมการสอน โดยใช้กระบวนการกิจกรรมที่เน้นการกระทำด้วยความคิด การแสดงออก เรียนรู้แบบร่วมมือ เรียนรู้ด้วยการค้นพบ และทราบถึงความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งในการเรียนแต่ละเรื่อง เด็กต้องมีกิจกรรมกลุ่ม การนำเสนอผลงาน การประเมินการเรียนรู้กับครู โดยครูเป็นผู้ประเมินหรือตั้งคำถามให้เด็กประเมินตนเองและเพื่อน

2.3 ขั้นสรุป

เด็กและครูร่วมกันสรุปมโนทัศน์เรื่องที่เรียนด้วยกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ตอบคำถาม สาธิต หรือสนทนาผลงานตามหลักเนื้อหา

บทบาทครู

ในการจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญา ปฏิบัติดังนี้

1. ศึกษาแผนการสอนแบบจิตปัญญาให้เข้าใจอย่างชัดเจนก่อนลงมือจัดกิจกรรม
2. จัดเตรียมสื่ออุปกรณ์ประกอบกิจกรรมให้พร้อม
3. เตรียมความพร้อมของผู้เรียนด้วยกิจกรรมที่ครูเลือกสรรเพื่อนำเข้าสู่เรื่องที่เรียน
4. บอกจุดประสงค์การเรียนรู้และวิธีการสอน
5. ดำเนินกิจกรรมตามแผนการสอน ขณะดำเนินกิจกรรมครูต้องประเมินตนเองตลอดเวลาว่ากิจกรรมนั้นกระตุ้นการคิดหรือไม่ ผู้เรียนได้แสดงออกจริงหรือไม่ เรียนรู้แบบร่วมมือหรือไม่ เด็กได้เรียนรู้อะไรเพิ่มขึ้น
6. ให้ผู้เรียนนำเสนอผลงานกลุ่ม โดยครูวิเคราะห์ผลงานและป้อนข้อมูลกลับให้ผู้เรียนเห็นข้อผิดพลาดและความรู้เพิ่มเติมโดยบรรยากาศการเรียนรู้ต้องเป็นกันเอง หลีกเลี่ยงการพูดหรือกระทำที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความคับข้องใจหรืออาย ครูต้องตระหนักในความแตกต่างกันของผู้เรียน พร้อมแสดงการยอมรับช่วยเหลือและเสริมข้อความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนค้นพบและเรียนรู้ด้วยตนเองมากที่สุด
7. จูงใจให้ผู้เรียนสนใจกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ต้องทำให้ผู้เรียนเห็นว่า ครูใส่ใจต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนเสมอ พร้อมชี้แนะสิ่งที่น่าสนใจไปสู่การเรียนรู้ตามจุดประสงค์
8. ใกล้ชิดกับผู้เรียน ติดตามการเรียนรู้ของผู้เรียน เข้าร่วมในการทำงานกลุ่มกับผู้เรียน ด้วยการแจกอุปกรณ์ด้วยตนเอง ทำตัวเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม
9. สรุปมโนทัศน์เรื่องที่เรียน
10. เริ่มการสอนตรงเวลาและจบตรงกำหนดเวลาที่กำหนดในแผนการสอน

บทบาทเด็ก

1. ปฏิบัติการคิดและแสดงออกด้วยตนเองและร่วมกับกลุ่มในการทำกิจกรรมทุกครั้ง
2. นำเสนอผลงาน
3. ประเมินการเรียนรู้ร่วมกับครู

แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนแบบจิตปัญญา

หน่วยการเรียนรู้ กลางวัน กลางคืน

เรื่องย่อย กลางคืน

ชั้น อนุบาลปีที่2 อายุ 5-6 ปี

มโนทัศน์ กลางคืนเป็นช่วงระยะเวลาตั้งแต่พระอาทิตย์ตก และไม่มีแสงสว่างจากพระอาทิตย์ แต่บางคืนอาจมีแสงสว่างจากดวงจันทร์

- จุดประสงค์
- 1.พัฒนาสังคม ด้านการช่วยเหลือ
 - 2.เรียนรู้ความรู้สึกสัมผัสมืดสว่าง
 - 3.เรียนรู้ความเป็นกลางคืน

การดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	สื่อการสอน	บทบาทครู
ขั้นนำ *ครูเล่านิทานเรื่อง"หิ่งห้อยน้อย"พร้อมสนทนาเกี่ยวกับเนื้อหาบทนิทานโดยใช้คำถามดังนี้ -เราเห็นหิ่งห้อยชัดได้จนเวลาใด -ตอนกลางคืนเราเห็นอะไรบ้าง ขั้นสอน *เด็กและครูร่วมสนทนาเกี่ยวกับบรรยากาศกลางคืนบอกถึงสิ่งที่เห็นและความรู้สึก *เด็กและครูร่วมสนทนาถึงการเล่นเกมหาของในถ้ำ โดยแบ่งเด็กเป็น 3 กลุ่มๆ5คน และให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมาจับอุปกรณ์ได้แก่ผ้าสีดำ กอล่องใส่ วัสดุขนาดเล็ก และวัสดุขนาดใหญ่ *ให้แต่ละกลุ่มแข่งขันกันค้นหาสิ่งของที่อยู่ใต้ผ้าห่มทีละคน โดยครูให้สัญญาณเสียงนกหวีดเริ่มต้นแข่งขันและหมดเวลาในการค้นหาสิ่งของที่แต่ละคน และเพื่อนๆต้องช่วยกันจับผ้าคลุมไว้ไม่ให้แสงเข้า (หมุนเวียนปฏิบัติจนครบทุกคน)โดยครูบอกให้ค้นหาสิ่งของสลับกันระหว่างวัสดุขนาดเล็กและ	นิทานเรื่อง"หิ่งห้อยน้อย" ภาพบรรยากาศกลางคืน 1.ผ้าสีดำ 2.กระดุม 3.ยางลบ 4.ลูกปัด 5.ลูกบอล 6.บล็อกไม้ 7.ตุ๊กตารูปสัตว์ต่างๆ	-เล่านิทาน -สนทนาและกระตุ้นให้เด็กร่วมสนทนา -อธิบายกติกาและจัดกลุ่ม -เตรียมอุปกรณ์และแจกอุปกรณ์ -สังเกตการเล่น

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	สื่อการสอน	บทบาทครู
เด็กและครูร่วมสนทนาเกี่ยวกับกิจกรรมที่เด็กๆ ได้ปฏิบัติ โดยใช้คำถาม -เด็กๆ มีความรู้สึกอย่างไรเมื่อมุดไปอยู่ใต้ผ้า -เด็กๆ มองเห็นอะไรชัดเจนหรือไม่ เพราะอะไร -เด็กๆ มีวิธีการใดค้นหาสิ่งของใต้ผ้าห่ม -การค้นหาสิ่งของที่มีขนาดเล็กกับสิ่งของที่มีขนาดใหญ่ อย่างไหนค้นหาได้ง่ายกว่า เพราะอะไร -เด็กๆ จะทำอย่างไรจึงจะหาสิ่งของต่างๆ ได้สะดวกขึ้น *เด็กและครูร่วมสนทนาเวลากลางคืนคือช่วงเวลา ตั้งแต่พระอาทิตย์ตกและไม่มีแสงสว่างจากพระอาทิตย์ ทำให้มืด โดยใช้คำถามดังนี้ -บรรยากาศในเวลากลางคืนเด็กๆ มองเห็นอะไรบ้าง -เด็กๆ ทำอย่างไรจึงมองเห็นสิ่งของที่อยู่ใต้ผ้าได้ดี โดยให้เลือกบนโต๊ะครู -เด็กๆ คิดว่าอะไรบ้างที่ช่วยให้มองเห็นสิ่งของในเวลากลางคืน ขั้นสรุป *เด็กและครูร่วมกันสรุปว่ากลางคืนคือช่วงเวลา ตั้งแต่พระอาทิตย์ตกและไม่มีแสงสว่างจากพระอาทิตย์	-ไฟฉาย -เทียน	-สนทนา ซักถาม -กระตุ้นให้เด็กตอบคำถาม -สังเกตการณ์เลือกอุปกรณ์ -กระตุ้นให้เด็กตอบคำถาม

แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนแบบจิตปัญญา

หน่วยการเรียนรู้ กลางวัน กลางคืน

เรื่องย่อย เงา

ชั้น อนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี

มโนทัศน์ เงาคือส่วนที่มีดเพราะมีวัตถุมาบังแสงทำให้เห็นภาพสีดำเพราะมีรูปร่างเหมือนวัตถุเป็นภาพเงานั้น

- จุดประสงค์
1. พัฒนากล้ามเนื้อมัดใหญ่ และการคิดแก้ปัญหา
 2. เห็นความสำคัญของการช่วยเหลือ
 3. เรียนรู้ว่าเงาจะมีรูปร่างเหมือนสิ่งที่ทำให้เกิดเงา

การดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	สื่อการสอน	บทบาทครู
ขั้นนำ *พาเด็กไปนั่งใต้ต้นไม้บริเวณที่ร่มและร่วมกันสนทนาว่า “ทำไมดวงอาทิตย์ส่องแสงมาแล้วเราไม่ร้อน” “เรานั่งตรงไหนถึงไม่โดนแสงจากดวงอาทิตย์” *บอกจุดประสงค์การเรียนรู้ (รู้จักเงา) ขั้นสอน *ให้เด็กเข้าแถวกลางสนามเป็นแถวหน้ากระดานหันหลังให้แดดแล้วให้เด็กสังเกตเงาของตนเองว่ามีลักษณะเหมือนอะไร *ครูให้เด็กๆ ทดลองเงาของสัตว์ต่างๆ บ้างแล้วสรุปว่าเงาจะเหมือนกับอะไร *ให้เด็กเล่นเกมวิ่งเหยียบเงาโดยการกำหนดเขตในการเล่นวิ่งให้เด็กแบ่งเป็น 2 ทีมๆ ละ 7 คน โดยมี 1 คนทำหน้าที่เป็นกรรมการตรวจเช็คความถูกต้องในการเล่นให้แต่ละทีมเลือกคนที่วิ่งเหยียบเงาทีมตรงข้าม 2 คน (ช่วยเหลือ) โดยการผลัดเปลี่ยนกันเป็นคนเหยียบเงาคนถูกเหยียบต้องหาวิธีหลบไม่ให้คนเหยียบได้ ถ้าเหยียบได้ แพ้ เปลี่ยนให้อีกฝ่ายตรงข้าม	สนามโรงเรียน หุ่นสัตว์จำลอง	-พาเด็กๆเดินไปที่สนามโรงเรียน -จัดแถวเด็กๆและให้สังเกตการตอบคำถามของเด็ก -แบ่งกลุ่มเด็กๆ และอธิบายการเล่น -สังเกตการเล่นของเด็กๆ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	สื่อการสอน	บทบาทครู
*ผลิตเปลี่ยนกันเล่นที่ละทีม คนที่เหลือช่วยลุ้น ขั้นสรุป *ร่วมกันสนทนาเพื่อสรุปผลการเรียนรู้ดังนี้ เพราะอะไร ทำไมจึงเกิดเงา		-ร่วมสรุปและกระตุ้นการตอบ คำถาม

ภาคผนวก ค
บัญชีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

บัญชีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

1. ผู้เชี่ยวชาญตรวจแผนการสอนแบบจิตปัญญา

1.1 อาจารย์หทัยรัตน์ ทรวดทอง

ครู คศ.2 หัวหน้าระดับปฐมวัย โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล

1.2 อาจารย์จิตเกษม ทองนาค

ครู คศ.2 โรงเรียนวัดโตนด กรุงเทพมหานคร

1.3 อาจารย์อัญชลีกร เมืองบุรี

หัวหน้าระดับปฐมวัย โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน

2. ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสังเกตพัฒนาการทางสังคม

2.1 ดร.สันทนา พูลพัฒน์

ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2

2.2 อาจารย์ละออ วัฒนไพโรจน์

ผู้อำนวยการโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล

2.3 อาจารย์เพ็ญพิศ กมลสุขยืนยง

ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน

ภาคผนวก ง

ตารางแสดงการหาค่าดัชนีของผู้เชี่ยวชาญ

สรุปผลการตรวจแผนการจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญา

ตารางแสดงการหาค่าดัชนีของผู้เชี่ยวชาญ

พัฒนาการทางสังคม	ผู้เชี่ยวชาญ			รวม	IOC
	คนที่1	คนที่2	คนที่3		
<u>การยอมรับผู้อื่น</u>					
1. ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นหรือข้อเสนอแนะของเพื่อน	1	1	1	3	1
2. ยอมรับความช่วยเหลือของเพื่อนในการทำกิจกรรม	1	1	0	2	0.67
3. ทำหน้าที่ที่กลุ่มมอบหมายด้วยความเต็มใจ	1	1	1	3	1
<u>การช่วยเหลือ</u>					
4. พูดแนะนำวิธีการหรือลงมือปฏิบัติกิจกรรมให้แก่เพื่อน	1	1	1	3	1
5. พูดสนับสนุนหรือให้กำลังใจให้เพื่อนทำกิจกรรม	1	1	0	2	0.67
6. ช่วยกันเก็บของหรืออุปกรณ์เมื่อเลิกใช้	1	1	1	3	1
<u>การแบ่งปัน</u>					
7. พูดชักชวนให้เพื่อนร่วมใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำกิจกรรม	1	1	1	3	1
8. หยิบหรือส่งอุปกรณ์ของตนให้เพื่อนเมื่อเพื่อนต้องการ	1	1	0	2	0.67
9. ชักชวนมาเล่นของเล่นด้วยกัน	1	1	1	3	1
<u>ความร่วมมือ</u>					
10. ทำตามข้อตกลง	1	1	1	3	1
11. ทำงานสำเร็จด้วยความเต็มใจ	1	1	1	3	1
12. ยอมรับฟังและพร้อมทำกิจกรรมด้วยกัน	1	1	1	3	1

สรุปผลการตรวจแผนการจัดกิจกรรมการสอนแบบจิตปัญญา

เรื่อง	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ 1	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ 2	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ 3	ข้อเสนอแนะ
1.กลางวัน	✓	✓	✓	
2.กลางคืน	✓	✓	✓	
3.เงา	✓	✓	✓	
4.นาฬิกา	✓	✓	✓	
5.เวลา	✓	✓	✓	
6.นาฬิกาแดด	✓	✓	✓	
7.หน้า หลัง	✓	✓	✓	
8.ใกล้ ไกล	✓	✓	✓	
9.ตะวันออก ตะวันตก	✓	✓	✓	
10.วงจรชีวิตพืช	✓	✓	✓	
11.การเติบโต	✓	✓	✓	
12.อาหารของพืช	✓	✓	✓	
13.ดิน	✓	✓	✓	
14.หิน	✓	✓	✓	
15.แม่เหล็ก	✓	✓	✓	
16.การอนุรักษ์ป่า	✓	✓	✓	
17.การอนุรักษ์น้ำ	✓	✓	✓	
18.การรักษาความสะอาด	✓	✓	✓	
19.ยานพาหนะทางบก	✓	✓	✓	
20.ยานพาหนะทางน้ำ	✓	✓	✓	
21.ยานพาหนะทางอากาศ	✓	✓	✓	
22.โทรศัพท์	✓	✓	✓	
23.จดหมาย	✓	✓	✓	
24.บุรุษไปรษณีย์	✓	✓	✓	

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวสังเวียน พึ่งแสง
วันเดือนปีเกิด	8 ธันวาคม พ.ศ.2520
สถานที่เกิด	อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	25/5 หมู่ 4 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
โทรศัพท์	089-6988469, 024497372
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2539	ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
พ.ศ.2545	ปริญญาตรี สาขาเทคโนโลยีและนวัตกรรมการศึกษา จากสถาบันราชภัฏจันทรเกษม
พ.ศ.2545	ปริญญาตรี สาขาสื่อสารมวลชน จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ.2552	การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ